

849к7
П39

ГРИГОРІЙ
ПЛОТКІН

ТОМ
ПЕРШИЙ





ГРИГОРІЙ ПЛОТКІН

ВИБРАНІ ТВОРИ
В ДВОХ ТОМАХ

ТОМ
ПЕРШИЙ
ПОЕЗІЇ

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
1987

В первый том вошли лучшие поэтические произведения украинского советского писателя (1917—1986). Это боевая публицистическая лирика времен Великой Отечественной войны, стихи высокого гражданского звучания, пропитанные гуманизмом, верой в добро и справедливость, утверждающие советский патриотизм и интернационализм. Представлены и лучшие образцы интимной лирики. В том входят также повесть в стихах «Вестники свободы», посвященная декабристам, и драматическая поэма «Письмо в ЦК», повествующая о строительстве нового порта. Герои поэмы решают сложные морально-этические проблемы.

Передмова П. МОРГАЄНКА

«Є ЛІНІЯ ВОГНЮ — ВОНА В УСЬОМУ...»

Коли я починаю думати про поета і драматурга Григорія Плоткіна, я часамперед згадую два пам'ятні для мене епізоди.

...Передвоєнний Київ. У Будинку літераторів, на теперішньому Ярославовому Валі, 3 (тоді — вулиця Ворошилова) відбувається творчий вечір ще зовсім молодого автора, який прибув із берегів Чорного моря. Темповолосий, кучерявий, в окулярах, він стоїть перед заповненим залом і читає свої вірші. Щось із пам'яті, а щось із рукопису. Читає натхненно, піднесено, широко жестикулює, в манерах, в темпераменті немовби аж підкреслює свою приналежність до сонячної Одеси. Його тут ще мало хто знав, бачили ж його взагалі чи не вперше. Але, відкритий, щирий, безпосередній, він одразу ж завоював загальні симпатії.

То був і творчий вечір Григорія Плоткіна, і його звіт із активним обговоренням, яке затяглося допізна. Виступили майже всі присутні старші поети, розмова була конкретна, з уважним, вимогливим, але по-товариському доброзичливим розглядом почутого.

Другий епізод зв'язаний з Харковом осені 1941-го. По радіо передають повідомлення про важкі бої на фронтах. А між тими повідомленнями лупають пісні, марші. Серед них пісня на слова Григорія Плоткіна:

Над нами, товаришу, небо прозоре,
Розкрийте, як синє шатро.
Для нас розквітають сади неозорі,
Для нас котить хвилі Дніпро.

Чим же хвилювала, чим брала за душу ця пісня мирного часу, сповнена бадьорості й оптимізму? Небо багряніло від

пожеж, хрестаті танки топтали сади і ниви, дніпрова хвпля закипала від вибухів снарядів і бомб. Здається, ніщо не єднало цю лагідну пісню з жорстокими обставинами війни. А тим часом у ній, набувши нової інтонації, звучали, як віра в нашу майбутню перемогу, слова — для нас. Для нас, а не для ворога, квітнуть і будуть квітнути сади, несе і буде нести свої води Дніпро. Слова ці пабули співзвучності з широко відомим на той час громовим бажанівським: «Ніколи, ніколи не буде Україна рабою фашистських катів!»

Григорій Давидович Плоткін народився 22 грудня 1917 року в Одесі. Закінчив історичний факультет університету і аспірантуру на кафедрі української філології.

Йому ще не виповнилося й сімнадцяти, коли з'явилася друком перша збірка віршів «Свіжий вітер». Тоді ж, у 1934 році, його прийняли до щойно створеної Спілки письменників СРСР. Енергія молодості якнайповніше виявляла себе в творчості: ще того ж року окремим виданням опубліковано поему «Шовк», а далі — збірки «Народження весни» (1936), «Жпига лірики» (1937), «Подолання простору» (1940).

Про що ж писав юнак, особливо на початку, не маючи значного особистого життєвого досвіду? Нагадаю, що 30-і роки — період бурхливого злету комсомольської поезії. Голосно заявили про себе, виступивши з книгами віршів, В. Собко, М. Нагнибіда, П. Рибак, І. Муратов, П. Дорошко, Л. Дмитерко (називаю лише найпомітніших) — і всі ті книги були сповнені подихом реконструкції, індустріальними ритмами, жагою молодого дерзання. Серед названих авторів — будівники Дніпрогесу і Харківського тракторного, послапці в літературу від заводських цехів і шахт.

Григорій Плоткін, спостерігаючи зміни, що відбувалися в Одесі, беручи участь у подіях як комсомолец, рівнявся на дещо старших своїх колег, оспівував свіжий вітер історичних перетворень у рідному місті. Не варто перобільшувати мистецького значення написаного ним тоді. Пізніше, видаючи підсумкові книги вибраного, поет включав до них

лише поодинокі вірші, створені на початковому етапі, щоб хронологічно означити початок творчого шляху. Але вже в перших його збірках чітко визначилася ідейна й естетична настанова на органічний зв'язок з життям народу, класовий, соціальний підхід до зображуваного. Цим настановам, цьому підходові він залишився вірним до кінця.

В діючу армію Григорій Плоткін, на той час уже член КПРС, прибув у перші ж дні Великої Вітчизняної війни. Як спеціальний кореспондент газети 9-ї армії «Защитник Родины» і «Комсомольской правды» він пройшов важкий і довгий шлях з військами Південного, Південно-Західного, Сталінградського, Закавказького, Північно-Кавказького фронтів. Писав віршовані репортажі про тих, хто відзначився в боях, вів відділ сатири й гумору, для якого й сам складав дощукільні строфи, спрямовані проти фашистського наброду, а з осені 1944 року керував літературною частиною ансамблю пісні й танцю при Політуправлінні 1-го Українського фронту.

Зразком тогочасної творчості поета може бути публіцистичний вірш «Мы радостным волнением согреты», датований 21 січня 1943 року, який закінчується строфою:

Несем врагу расплату и отмщенье
И верим: скоро ждет Победа нас,—
В последний час придёт сообщенье
О том, что Гитлеру пришёл последний час!

Вийшли дві збірки Г. Плоткіна — «Защитники Родины» (віршовані нариси російською мовою) та сатирико-гумористична «Вогонь на знищення», обидві в 1942 році. Основна ж його постична книга про війну — «Лінія вогню» — з'явилася набагато пізніше, ніж подібні книги інших поетів-фронтівиків, аж 1948 року.

Звучить у ній мужнє слово, вивірене в огні, біль втрат і радість Перемоги, впадає в око жанрова різноманітність: від пристрасного монологу-заклику до побутової окопної замальовки з широким використанням народнопісенних звор-

тів, чого раніше ми майже не зустрічали в поета. Книга дописувалася в час, коли над планетою прокотилися перші хвили «холодної війни», і це не могло не позначитися на її загальній тональності: почуття щастя від того, що мир завойовано, поєднується з тривогою за його збереження. Головне, що тут, у вінку сонетів, назва якого дала назву всій книзі, знайшла обґрунтування містка, ідейно вагома поетична формула: «Є лінія вогню, вона в усьому, де тільки є життя людського плін...» Вона визначила бойову громадянську позицію поета, проголошену в останніх рядках:

Я не покину лінію вогню —
В ній гордий заклик до життя і дії,
До пристрасті, до віри, до надії.

Цією формулою-клятвою можна перевіряти всю творчість поета — він ніколи і ніде не відступив від своєї принципової позиції. У віршах «Я — комуніст», «Балада про Солдата» (пам'яті Ярослава Галана), «Відкритий лист професорові М. Вейсгалу» на всю силу душі він висловив своє найсокрушенніше.

Коли б прокласти маршрути повоєнних подорожей Григорія Плоткіна, їх лінії пролягли б від Києва на Близький Схід, до Греції та Індії, до Японії та Індонезії, до США. Не туристські пристрасті кликали поета в далекі мандри. Динамічно мінявся світ, визволялися з колоніального уярмлення, піднімалися до нового життя країни і материки, велике пробудження народів зміцнювало позиції миру й соціалізму, віру в майбутнє. Побачити зблизька цей складний суперечливий процес, досягнути його, зустрітися з людьми, учасниками історичних зрушень було правомірним бажанням радянського художника.

Поетичні книги «Делі — недалеко!» (1958), «Ясно бачу» (1960), збірка віршів і нарисів «Шлях на Схід» (1963) увібрали враження поета від побаченого, його роздуми, оцінки. Сталося так, що українська література одразу поповнилася

кількома книгами про Індію кінця 50-х років. Крім уже згаданої, тоді ж вийшов «Індійський зошит» М. Шеремета, «Намасте, Індіє» В. Минка. Дуже близькі за змістом, вони принесли з собою — і в поезію, і в прозу нашу — нові теми, нові реалії.

«Делі — недалеко!» — безперечна творча удача Г. Плоткіна, свідчення внутрішньої місткості його віршованого рядка. Він вражений побаченим, вражений щедрістю кольорів, неповторністю архітектурних пам'яток, багатством природи. Але завжди і в усьому дає себе знати гострота його соціального бачення. «Сонця схід зустрічаєш ти, Індіє!» — каже поет, зосереджуючи свій погляд на глибоких контрастах, успадкованих від англійського володарювання.

Та не згас «індійський вогонь» (так названо і перший розділ книжки), не втратилися тисячолітні традиції волелюбства і творчості, відродження починалося з того, що рядовий індус відчув себе людиною, гідною пошани. Не обминає поет і легендарних сюжетів («Джуахар», «Могила Селіма») — він вдається до них з тією ж гуманістичною метою: ствердити планетарну значимість індійського народу.

Жадоба пізнання не обмежується спогляданням, у кожному творі простежується активне громадянське ставлення до побаченого. Це позначається і на поезиці, зокрема на інтонаційному багатстві і внутрішній драматургії віршів. Так, бачимо пряме звертання в душі Маяковського («Пригаси ліхтарі, Бомбей, не засліплюй мені очей!»), пристрасний діалог, короткі, енергійні репліки, памфлетну іронію і сатиру, коли мова заходить про амбіції «британської корони»...

Арсенал поета збагачується новими образами, в основі їх — асоціації, які могли виникнути тільки тут, на індійській землі. Обабіч дороги росте дерево баньян. Його обвислі гілки, сягнувши землі і закоренившись, пускають нові пагони, ті пагони стають новими стовбурами. Ціла сім'я стовбурів-братів під одним зеленим покривалом. Екзотичне видовище приваблює погляд, і поет зупиняється біля незвичайного дерева, посаженого гістями з Радянської країни (важлива подро-

биця!), щоб у цілковитій відповідності зі своїм світосприйманням проголосити:

хай братерство
набирає сили,
хай, немов баньян,
воно зроста!
(«Дивовижне дерево баньян»)

Смислові аспекти образу розширюються, ведуть у минуле. З'являється вірш про тверського купця Афанасія Никітіна, який «за три моря ходив», прокладаючи добросусідську дорогу до Індії, вірш про українського мікробіолога Данила Заболотного, який наприкінці минулого століття добровільно поїхав до Бомбея боротися з епідемією чуми, інші, близькі до них за внутрішньою суттю, вірші. І все це об'єднується в окремих розділ під спільною назвою «Баньян», що звучить як синонім до слова «братерство».

В даліні від рідних берегів серце виповнювалося особливим почуттям гордості за свою Батьківщину, почуттям вірності і відданості їй, при цьому патріотичні мотиви ставали підосновою інтимної лірики, віршів про кохання. Поет бачив перед собою і образ Вітчизни, і образ коханої, коли писав:

Я щасливий, що ти до нестями мені необхідна,
Що п'янію здала від твоєї дзвінкої краси,—
Я на траверзі серця твого, моя рідна,
І вітри сподівань напинають мої паруси...
(«Я на траверзі серця твого цюхвилини...»)

Або:

Лиш тобі своє серце віддавши,
В дальніх мандрах, на стежці новій,
Я цитую напам'ять завше
Кожен подих
і усміх твій...
(«Лиш тобі своє серце віддавши...»)

Тоді ж, наприкінці 50-х років Григорій Плоткін в складі туристської групи працівників культури побував в Ізраїлі і оперативно написав правдиву книгу подорожніх нотаток «Поїздка до Ізраїлю». Вона мала принципове значення як книга заперечення і викриття. Заперечення гучно рекламного буржуазною пропагандою «раю на землі обітованій» і викриття сїонїзму як ідеології фашистського зразка.

В книгу включено і ряд написаних тоді віршів, серед них «Відкритий лист професору М. Вейсгалу» — відповідь директору-розпоряднику науково-дослідного інституту в Тель-Авіві. На його заклик «до обособленості євреїв» на підставі «„своєрідності“ їх історичного розвитку» поет-комуніст відповів:

Мене з дитинства
пестила, як сина,
Не шкодувала ніжності й тепла,
І в люди вивела,
і світлий шлях дала
Моя
Радянська Україна.
Я їй належу.
У боях суворих
Вона навчила стійкості
мене,
І я навіки зрозумів одне:
Хто брат мені
і хто мій лютий ворог!

Так, лінія вогню проходить скрізь!

Григорій Плоткін від самого початку тяжів до ліро-епічної поеми з активним героєм-борцем в центрі сюжету; одна з них — «Вісники свободи», присвячена декабристам, чи не найкраща в його доробку.

Темпераментна оповідь, багатство ритмів характеризують її стильовий лад. Найголовніше ж полягає в тому, що автор розгорнув колоритне соціальне тло, на якому відбуваються історично важливі події, картини тасмних зібрань декабристів чергуються з картинами ненависного їм кріпосницького сва-

вілля. Важливе ідейне значення належить наскрізному образу стихійного бунтаря Тимоша — через цей образ дано відчуття, що загальнодемократичні, антикріпосницькі ідеї декабризму були близькі народові, однак самі декабристи, вболіваючи за простих людей, залишалися від народу далекими.

Історична перспектива пов'язана в повісті з образом Шевченка як виразника революційної демократії, що успадкувала кращі традиції своїх попередників — відважних борців за свободу.

Одеса — місто визначних літературних традицій і щасливих літературних доль. Тут починали Е. Багрицький, В. Катаєв, І. Ільф та Є. Петров, Ю. Олеша, І. Микитенко... Тут же пройшов і перший період творчого розвитку Г. Плоткіна-драматурга. Він навчався у вузі, тоді ж — друкувався в місцевій пресі, здебільшого в комсомольській газеті «Молода гвардія», був відповідальним секретарем Одеської письменницької організації, завідував літературною частиною Одеського академічного театру опери та балету, брав активну участь у створенні театру музичної комедії. На цей же час припадають перші драматургічні спроби молодого письменника (п'єса «Безумство Уточкіна»).

З юності вабила Г. Плоткіна драматургія, особливо поетична. Не випадково, навчаючись в аспірантурі, темою для кандидатської дисертації він обрав драматургію Лесі Українки. Під час війни, використовуючи фронтові враження, написав комедію «Серце солдата» (1944), тоді ж опубліковану в журналі «Дніпро». Твір, однак, не відзначався глибиною і не дістав схвалення критики. Зате наступна п'єса «Одеса» (1945), присвячена героїчній обороні міста в 1941 році, мала значний сценічний успіх.

Про драматургію Григорія Плоткіна писали Й. Кисельов, М. Зарудний, О. Роготченко, справедливо оцінюючи її достоїнства і своєрідність, при цьому, як правило, виділяючи драматичну поему «Лист до ЦК», героїчні комедії «На світанку», «Четверо з вулиці Жанни», лірико-героїчну новелу

«Віля рідного причалу», ліричну комедію «Пісня про щиру любов», комедію «Бермудський трикутник», драматичну поіість «Втрачений горизонт». Іноді автор, продовжуючи роботу над п'єсами, міняв їх жанрове визначення.

Визначальне місце у драматургії Г. Плоткіна належить музичній комедії. Глибоко опанувавши специфіку популярного жанру, письменник розширив його можливості і на цій основі сміливо включив в оперету історико-революційний матеріал. В музичних комедіях Г. Плоткіна, де умовність не стоїть на заваді реалістичному і романтичному, героїчне не збіднюється, історична достовірність подій не втрачається.

Гострий конфлікт, багатогранна проблематика, яскраві ситуації, динаміка їх розвитку, внутрішня невичерпна енергія — ось до чого Г. Плоткін прагнув завжди. Драматичні твори його густо заселені, в них багато дійових осіб, іноді кілька десятків (хоч трапляються й винятки), їх збалансована участь в спектаклі творить свій насичений темпоритм. Герої п'єс — моряки, воїни армії і флоту, партизани, підпільники, вчені, актори, медики, партійні працівники, будівельники, докери, авіаконструктори і льотчики-випробувачі, журналісти, студенти — коло надзвичайно широке. Протиборствуючі позиції завжди чітко окреслені. Між добром і злом, правдою і кривдою не існує компромісів, тут вони просто неможливі. Вчинки персонажів оцінюються з висоти моральних норм нашого суспільства.

Драматична поема «Лист до ЦК» (автор ще називав її героїчною драмою у віршах) вперше була поставлена до 50-річчя Жовтня Чернігівським драматичним театром ім. Т. Г. Шевченка. І хоч написана вона понад двадцять років тому, її пафос, її ідейна спрямованість співзвучні сьогоднішній знаменній перебудові.

Сергій Запорожець, заступник начальника порту в справах будівництва, невтомний, одержимий, сміливий у своїх рішеннях, опиняється в складній виробничій ситуації, яка створилася не з його вини. Можна відступити, спасувавши перед «об'єктивними» причинами, як це й роблять деякі з його

колег, і ніхто не кине докору. Ніхто, крім власного сумління та ще потомственного портового вантажника, поета і романтика в душі — Максима Циби. Тимчасово віграють місцеві інтереси, але постраждають загальнодержавні. Сергій продовжує наступ, ризикує, бере на себе всю відповідальність і опиняється... перед судом. Дочитавши драматичну поему, ми так і не дізнаємось, чи відбудеться він. Але інший суд — за законами морального кодексу — уже відбувся. Суд над любителями «тихого життя», пристосуванцями, перестраховщиками, над бездушними чинушами і крутіями, над тими, хто «взявся іржею».

Сергій почуває себе господарем і з цього виходить, приймаючи відповідальне рішення. «Я — господар, і себе не хочу стримувати даремно... не хочу жити за старим звичаєм», — каже він. Зрештою, вся поема про те, «як треба жити на землі».

На заключному етапі творчості Г. Плоткін у драматургії все частіше звертався до проблем морально-етичних, тавруючи різнолике міщанство як носія чужих нам поглядів на життєві цінності. Прикладом може бути комедія «Бермудський трикутник» — гостра, дотепна, сатирично-викривальна. Тут, на відміну від інших п'єс, дійових осіб зовсім небагато: артистка Елла Еластинська, її чоловік Семен Заремба, їхня дочка, студентка-випускниця Машенька, її наречений, студент-випускник Андрій, масажистка Таечка та безнадійно закоханий у неї ревливий фармаколог Щebetун. Місце дії головним чином зосереджене в квартирі батьків Машеньки. Самохарактеризуючись, Еластинська каже, що живе на світі для мистецтва, Заремба називає себе не інакше, як новатором, а тим часом у їхньому житті оселився дух міщанського благополуччя, коли мебльовий дизайн чи вдало підібрані за кольорами корінці престижних видань заступають собою все.

Можливо, Еластинська колись непогано виступала в театрі, мала свої ролі, але втратила себе, позбулася духовності, без якої нічого робити в мистецтві. Вона смішна в своїх претензіях, так само смішний і Заремба, чие «новаторство» не

має нічого спільного зі справді новаторськими шуканнями і не виходить за межі убогого практицизму.

Ім протистоять молоді. Протистоять не по лінії «батьки — діти, як їх заперечення», — такого драматург ніколи не визнавав, — а з огляду на принципову відмінність моральних засад. «Ми з вами існуємо в різних життєвих вимірах», — кидає батькам Машеньки Андрій, який мріє про наукові експедиції в океані, збирається побувати в районі загадкового, сповненого небезпек Бермудського трикутника.

Проблеми життєвих вимірів, рішень і вибору ставить Г. Плоткін і в своїх п'єсах «Земля обітована» (1960) та «Втрачений горизонт» (1975). Маючи неабиякий запас особистих вражень, набутих під час подорожі по містах і селах Ізраїлю, письменник почував себе зобов'язаним розповісти правду про побачене не тільки в подорожніх нотатках і віршах, але й засобами драматургії, театру. Про «Землю обітовану», опубліковану в альманасі «Советская драматургия», театральний критик Й. Кисельов писав у своїй статті «Драма ошуканих»: «На долі Фогелів, професора Бен Єгуди, араба Ісхана Ефенді, Регініної подруги — Оксани Петренко, що переїхала до Ізраїлю разом зі своїм чоловіком Ароном, автор «Землі обітованої» наочно доводить, як в ізраїльському «раю» безжально нівечать людські душі... доводять одних до відчаю, а інших — до усвідомлення своїх помилок, до рятівного прозріння».

Болюча драма єврейської сім'ї, зруйнованої під впливом сіоністського дурману, особиста трагедія кандидата технічних наук Михайла Ліфшиця, який, керуючись егоїстичними інтересами, зробив фатальний «вибір» і загинув, — такий зміст п'єси «Втрачений горизонт». Внутрішньо, а почасти й сюжетно споріднений з «Землею обітованою», «Втрачений горизонт» — твір гостровикривальний. Устами старшого Михайлового брата, колишнього фронтовика, передового робітника заводу «Арсенал», який не зрадив і не міг зрадити своєї Батьківщини, пристрасно засуджуються теорія і практика тель-авівських емісарів.

Понад півстоліття свого активного творчого життя Григорій Давидович Плоткін віддав українській радянській літературі. Письменник-комуніст, послідовний інтернаціоналіст і патріот, він завжди і до останнього подиху перебував на передньому краї ідеологічної боротьби, на відповідальній і почесній лінії вогню.

Петро МОРГАЧНКО

ПОЕЗІЇ

A decorative flourish consisting of symmetrical, stylized scrollwork and floral motifs, centered below the text.

ЯСНО БАЧУ

* *
*

Не штурмував я Зимній
І не скоро
Збагнув слова:
«Гвинтівка»,
«Броньовик»,
У гуркоті
Безсмертної «Авроры»
Розтанув мій
Дитячий перший крик.
Не відав я,
Що лави незчисленні
В той день
За волю рушили вперед,
Та вже,
 про мене думаючи,
Ленін
Тоді
Свій перший підписав
Декрет.
І, на життя своє діставши право,
Батьками завойоване в боях,
З тобою разом
Я зростав,
 державо,
Ровеснице оспівана моя!

Маршрут мені вказавши
Неухильний,

Ти освітила далі золоті,—
Не тільки вік
У нас з тобою спільний,
А всі діла,
Всі помисли й путі.

Нам одного з тобою
В світі треба,
Одна в нас доля
І життя одне,
І кожна куля,
Послана у тебе,
Завжди у груди ранила
Мене!

Гули над нами
Хуртовини люті,
Дорога нам стелилась
Нелегка,
Та нас завжди
Підтримувала в скруті
Тверда й ласкава
Партії рука.

І, в серці зберігаючи
Горіння,
Крізь голод,
Крізь блокади,
Крізь бої
Пройшло
Моє незламне покоління —
Твої сини,
Ровесники твої!

1957

КОСТЯНТИН ПЕТРОВИЧ

В пам'яті народній оживає
Ніч переджовтнева знов і знов:
Їде у порожньому трамваї
Костянтин Петрович Іванов.
І тому,—

хоч вулиці безлюдні
І пільмою вкрито небокрай,
Не в депо прямує,
а в Майбутнє
Цей звичайний пітерський трамвай.
Повним ходом він летить,

одначе
На зупинці кожній черговій
Костянтин Петрович нетерпляче
На годинник поглядає свій:
— Швидше!

— Швидше!
Хай вітри холодні
Мчать назустріч у тривожній млі,—
Ждуть його у Смольному сьогодні,
Ждуть його

по всіх кутках землі.
Треба швидше —
сумніву немає,
Він увесь —

напруження і рук,
Бо штурвал Історії
чекає

Дотику його рішучих рук.
Хай погоню лихоманка трусить,
Хай у нього зовсім простий грим,
Все одно,
доїхати він мусить

Вчасно

і не впізнаний ніким.

Це його обов'язок і право,
Адже людям шлях він визнача
І, як тільки спалахне заграва,
Світ впізнає в ньому

Ілліча.

1980

* *
*

Навік я в пам'яті лишив
Мого життя дев'яте літо,
Веселі вигуки птахів,
Каштани на проспекті Шмідта,
І зайчик сонячний, і тінь
Від несподіваної хмари,
І грому збуджені удари,
І спів, що лине в далечинь.
Тоді норд-ост,
безстрашний вершник,
Гасав перед вікном моїм...
Тоді я прочитав уперше
Про С о к о л а.

І марив ним.

Приходив час мого змушніння,
І часто снилися мені
Незламні крила соколині,
Які шуміли в вишині.
Тоді землі своєї силу
Уперше усвідомив я,—
Розправила потроху крила
Вітчизна зоряна моя.

Ніхто не спинить нас у зрості,
Ми йдем до світлої мети,
Нам всім дано з дитинства простір:
Зростає!

Окрилюйся!
Лети!

1937

ЗВЕРНЕННЯ ДО БЕЗСМЕРТНОГО РОВЕСНИКА

Я народився в той же рік, що й ти,
з тобою одночасно старт взяли ми,
мені ти щастя допоміг знайти,
моє життя з твоїм —

нерозділиме.

Ти полум'ям своїм розвіяв ніч,
осяяли усю планету блиски,
коли стояв схвильований Ілліч
біля твоєї власної колиски.
Загартувавши юність бойову,
змужніла наша сонячна держава.
Ровеснику,

на світі я живу,

тому що ти

вручив мені це право.

У час, коли

закута у броню

коричнева насунулася хвища,
ми,

запаливши від твого вогню
свої серця,

пішли на бойовище.

За тебе кожен помирав не раз
на згарищах воєнної дороги,
та відданість тобі

єднала нас,

підносила

й вела до Перемоги.

Віддаленіла,

відгула війна,

відкрив мені ти знову путь широку.

У мене вже на скронях сивина,

ти ж молодієш далі

рік від року.

Я прагну в серці зберегти твій жар,

бо серце —

віку несторонній свідок,

тож хай про мене

скаже внук-школяр:

— Дід — молодий,

він з Жовтнем одноліток!

1977

* * *

*

Ти була порятунком

для тих, що тебе рятували,

Ти була сподіванням,

що сили давало в бою.

Над тобою ревли

смертоносні розлючені шквали,

Але їм не вдалося

красу погасити твою.

Вже не чути гармат

і ядучого диму немає,

Знов гуркоче Донбас
і вогнями цвіте Дніпрогес.
Знов співають лани,
знову сонце, як орден, сіяє
На пробитій не раз
голубій гімнастерці небес.

Рідна земле, квітуй!
Твоя сила повік не зів'яне,
Вона друзям приносить
прийдешнього дня відчуття.
В ній живе наше завтра,
величне,
яскраве,
жадане.
В ній живе сподівання
і віра у наше життя.

1947

СЛАВА ЛЮДИНІ

Люди, я любив вас.
Будьте пильні!

Юліус Фучік

Люблю я людей,
що кулі земної
не тільки ногами —
всім серцем торкаються.
Пишаюсь,
що скрізь вони —
поруч зі мною
І дружби ніколи в житті
не зрікаються.

Люблю я людей,
 що небо
 і зорі
уміють побачити навіть в калюжі,
цінують добро
 і до зла не байдужі,
і хвиль не бояться
 в житейському морі.
Їх кличуть простори,
 і шторми,
 і кручі,
незвідана мла у пучині глибокій;
не треба їм
 хатнього благополуччя,
девіз їх — шукання,
 і труд,
 і неспокій.
За вами слідом,
 дорогі побратими,
хай пісня моя
 без втоми ітима!

1977

АДМІРАЛ

Величають його адміралом,
Флотоводцем Каховки зовуть,—
За вузьким дерев'яним причалом
Серед хвиль пролягла його путь.
На наказом його
 не лінкори
На світанку розводять пари,—

Посилає він в сині простори
Швидкохідні

легкі катери.

Де вирує пробуджена пристань,
Глухо гупають їх якорі,
І на берег спішать скреперисти,
Гідротехніки і теслярі.
Ідучи повз барак над рікою,
Постать бачать вони молоду
І здаля вже махають рукою,
Щось привітне кричать на ходу.
І, хоч вигуків не розібрати
В голосінні осінніх вітрів,
Адмірал посміхається радо —
Друга друг розуміє без слів!
Та й слова не потрібні тут —

годі!

Час гарячий,

які ж тут слова,

Коли баржі з вапном на підході,
Коли цегла в цю мить прибува.
І матроси працюють з запалом
Від чітких корабельних команд.
Недарма ж його звать адміралом,
Хоч у нього звання —

лейтенант!

Він з Каховки та з Берислава
Водить судна на Ключову,
Та усюди котиться слава
Про роботу його бойову.
Знають люди:

такий переборе

Перешкоди в путі чималі,
І відкриє Каховське море,
І по нім поведе кораблі.
У пісках прокладе він канали,

Щоб над степом розквітла зоря!
...Де на світі іще адмірали
Будували для себе моря?

1953

В ДОНБАСІ

Над териконом — синє, синє небо.
Воно цвіте у вечоровий час.
Донецький шлях привів мене до тебе,
Степи донецькі поєднали нас.

Тут кожна шахта зберіга наш подих,
На кожній стежці — слід солдатських ніг,
І кожен з нас у бурях і негодах
Бажання неподолане зберіг:

Вернутися до рідного забою,
До милих серцю висілків і міст,
Де хвилями пісенного прибою
Простори заливає гармоніст.

У штреках знов гасають наші тіні —
Проходим шахти ми з кінця в кінець,
І врубовок потужних стукотіння,
Як перегук схвильованих сердець...

1950

* * *

*

Хлопець підійшов до фортеп'яно,
Доторкнувся до клавішів дзвінких,
І ясна мелодія неждано
У колбуді полонила всіх.

Наче яхта, стрепенулась сцена
Й попливла крізь бурі навісні,—
Невмируща музика Шопена
Розлилась, як річка навесні.

Слухали, завмерши, сині зорі,
І степи, і береги Дінця,
Як бринить у музиці прозорій
Серце її світлого творця.

Недарма, подібному до птиці,
Вмерти цьому серцю не дано —
В затишку варшавської каплиці
Земляками сховано воно.

І коли есесівський злодюга
Хтів його украсти в дні війни,
Вийшли захищати серце друга
Батьківщини віддані сини.

І, укритий димним снігопадом,
У залізнім громі барикад
Врятував його під Сталінградом
Армії Радянської солдат,

Щоб розквітла пісня полум'яна,
Щоб в колбуді у вечірній час
Хлопець підійшов до фортеп'яно
І збентежив музикою нас.

1950

ПРОЩАННЯ

Пам'яті О. О. Богомольця

Цвіте, як вчора, сонячна блакить,
Як вчора, хмарка в небесах тріпоче,
А він, укритий прапором, лежить,
Схрестивши руки і стуливши очі.

Горять на грудях славні ордени,
І промінці перебігають бистрі.
Смутні стоять біля його труни
Робітники, солдати і міністри.

За вікнами — трамваїв перестук,
Машини мчать, вигукуючи хрипко,
А в залі Академії наук
Ридає тихо неутішна скрипка.

Та, до життя знайшовши знову шлях,
Назустріч сонцю і весняним грозам,
Поранені встають у шпиталях,
Благословляють його світлий розум.

А він, про кого лине гордий спів,
Про кого слава шириться у світі,
Свого життя до краю не дожив,
Подарувавши людям довголіття.

1948

РОЗДУМИ

Нехай було це тільки маренням,
Є в маренні своя краса:
Я у думках літав з Гагаріним,

З Титовим краєв небеса.
Та не судилося над хмарами
Сягати дальньої зорі:
Мене з моїми окулярами
Не пустять в космос лікарі!
Я знаю, скажуть:

— Вже за сорок вам,
Не вийде з вас тепер герой:
Змагатися з космічним мороком —
Не те вже серце,
вік не той! —

Дурниці!

Годі!

Не анкетую
Серця вимірювати слід,
А зовсім іншою прикметою,
Яка дає на все одвіт:
Хіба не ми ночами росними
Стрічали вражий вогнепад,
В шістнадцять
вже були дорослими
І не старіли в шістдесят!
Коли не любиш землю гаряче,
Ніколи в небо не злетиш!
Віднині,
висотою марячи,
Не можна жити, як раніш!
Ми не сльотою і досадами
Ведемо лік прожитих літ:
У кожному добрім ділі й задумі
Свій космос є
і свій політ!

1963

У ПОЛЬОТІ

Наш космос!

Стало дійсністю тепер це,
Яка від мрій не відстає й на крок:
З харчами в тубах,
з віршами у серці
Радянські люди линуть до зірок.

І кожне слово,
кожна крапка й кома,
В мільйонах душ лишаючи печать,
Патріотично,
мужньо
і вагомо
У зоні невагомості звучать.

Я славлю тих майорів,
що в безодні,
Оспівуючи Землю золоту,
Змогли отак
поезію сьгодні
Підняти на космічну висоту!

1964

МОЛОДІЖНА

Сивий вітер хмари напина,
Завмирає далечінь туманна,
Але нам негода не страшна —
Вийди на побачення, кохана!
Сонцю я засяяти звелю,
Щоб цвіли твоїх очей озерця,
Я тебе, як пісню підхоплю,

Ту, яка бринить в моєму серці!
Мов у казку, сповнену чудес,
Хай промчить у далеч яснолику
Молодості нашої експрес
По залізній магістралі віку!
Я в майбутнє наше зазирну,
І воно всміхнеться гордовито —
Вулицю зелену, весняну
Для кохання нашого відкрито!
Нині, як і завжди навесні,
Світлу відчуваючи тривогу,
Зорі нам сигналять в вишині,
Кличуть нас з собою в путь-дорогу.
Мов у казку, сповнену чудес,
Хай промчить у далеч яснолику
Молодості нашої експрес
По залізній магістралі віку!

1977

КИЇВСЬКА ЛІРИЧНА

Кожне слово згадую твоє,
Жду, тривожусь, а тебе немає,
Може, мій годинник відстає,
А можливо, серце поспішає...
Хай розтануть смуток і сльота,
Хай сія за даллю голубою
Ліхтарів алея золота,—
Міст, який з'єднав мене з тобою.
Вечори, які ми тут стрічали,
Часто будуть снитись нам обом:
Міст Патона,
київські причали,
Паруси і чайки над Дніпром.

Ти не йдеш, і ятриться душа,
 А вона ж допіру ще співала!
 Ні, це не годинник поспіша,
 Серце в тебе відставати стало!
 У мовчанні — свій бентежний зміст,
 Він мене доводить до нестями,
 Та розлука не зруйнує міст,
 Що проліг між нашими серцями!
 Вечори, які ми тут стрічали,
 Часто будуть снитись нам обом:
 Міст Патона,
 київські причали,
 Паруси і чайки над Дніпром...

1976

БАЛАДА ПРО СОЛДАТА

Пам'яті Ярослава Галана

Де надвечір'я, ніби у задумі,
 Димком від люльки плине спроквола,
 Завмер Солдат
 в цивільному костюмі
 Над бруствером письмового стола.
 Тут, біля нього
 в хмарнім передгроззі
 Проходить фронт,
 гуде передова,
 І, підняті до бою по тривозі,
 Вже у рядки шикуються слова.
 Примруживши зіркі сталеві очі,
 Солдат уважно дивиться вперед,
 І чергами короткими туркоче

Друкарської машинки кулетет.

У кожній фразі,

в кожному уривку

Прицільна точність,—

не зіб'єш з путі!

Закладено в абзаци вибухівку,

І вихідний рубіж дано статті.

Вона дзвенить, готова до атаки,

Як зброя, кута правдою доби.

А десь жовто-блакитні посіпаки

Тризубцями скрегочуть від злоби.

Ім в унісон

гарчать по всіх завулках

Уїдливі, мов сирість восени,

Благочестиво-хижі трясуні

У клубуках,

у митрах,

у ярмулках.

Та звук Солдат до їхніх голосінь —

Не раз,

слова його почувши щирі

У фронтів розпеченім ефірі,

Святенники йому кричали:

— Згинь! —

А клишоногий карлик із Берліна *

За ті памфлети і коментарі

Погрожував,

що автор неодмінно

* ...клишоногий карлик із Берліна — Геббельс Йозеф (1897—1945), один з головних німецько-фашистських воєнних злочинців, ідеолог расизму; з 1933 р. очолював пропагандистський апарат гітлерівського режиму.

Вісітиме на першій ліхтарі.
Але з червоним полум'ям заграв
Прийшла невдовзі до катів розплата,
І голос невмирущого Солдата
Над їхнім Нюрнбергом пролунав.
Коли ж простори розцвіли святкові
Й набрало рідне сонце висоту,
Солдат вернувся додому.

Він у Львові

Після війни, як завжди, на посту.
Бій ведучи за світлі мрії людства,
Усіх, чие покликання — це труд,
Він од ворожих береже отрут,
Таврує зраду,

фальш

і словоблудство.

Йдучи до правди тільки навпростець,
У кожній хаті він стрічає друга
Й не зна,

що ззаду

найманій бандюга

Заніс над ним іржавий топірець.
...Солдат в бою віддав своє життя,
Щоб чисте небо сяяло над світом,
І нам,

живим, лишилась заповітом

Залита кров'ю автора

стаття.

Щодня росте

прийдешнього споруда,

В яку цеглину він поклав свою,
Навік зайнявши місце в тім строю,
Що й Мате Залка,

Фучік

і Неруда.

Слова, що ним поставлені на чати

У той відкритий хуртовинам час,
На повну міць продовжують звучати,
Своїм вогнем запалюючи нас:
В дні перемог

і зоресяйних злетів,
Коли спокоєм дихають гаї,
Не забувай —
ще бродять по планеті,
Не склавши зброї,

недруги твої!
У них сьогодні справи невеселі,
Тому вони й не гребують нічим:
Вигадують якісь нові моделі
«Соціалізму»,

вигідного їм.
У наші пробираючись широти,
Лазутчики заокеанських зграй
Нашіптують дешеві анекдоти
І рекламують свій прогнилий «рай»...
В містах у нас

оті зальотні денді
Скрізь нишпорять по смітниках старих,
Шукаючи так званих «дисидентів»,
Щоб срібняками спокусити їх.
На пережитки й ветхі забобони
Знов роблять ставку голі королі,
Але свої «п'ятої колони» *

* «П'ята колона» — фашистське підпілля в Іспанській республіці під час Національно-революційної війни 1936—1939 рр. (чотири колони фашистських заколотників наступали на Мадрид, а п'ята чинила підступні акції в тилу). В період другої світової війни так називали фашистську агентуру в різних країнах.

Їм
на радянській
не створить землі!
Пліток не слухай!
А коли вночі
Піймаєш раптом їхню передачу,
Рівняйся на Солдата!
Не мовчи!
Перо напоготів!
Давай їм здачу!
Хто має переконання тверде,
Той розвінчає будь-яку підлоту
І ворогам
ніколи і ніде
Не буде поступатись ні на йоту!
Хай завжди світ сколихують до дна
Й живуть в серцях нового покоління
Неспокій Ярослава Галана,
Відвага Ярослава Галана,
Завзятість Ярослава Галана,
І гарт його,
і совість,
і горіння!

1975
Київ

* *
*

Гомонить кипуче море,
Грають хвилями вітри,
Йдуть есмінці і лінкори,
Йдуть торпедні катери.
Флот іде незламним строєм,

Тане дим удалині,
І шумують за кормою
Білі іскри водяні.
У міцних руках штурвали
На радянських кораблях.
Флагман їх веде крізь шквали
На зігрітій сонцем шлях.
І, неначе зорі дальні,
Що мандрівника ведуть,
Прапори його сигнальні
Осявають флоту путь.
Бойові слова наказу
Кожен здалеку чита,
І над кожним судном зразу,
Ніби чайка, стяг зліта.
— Ясно бачу! —

означає

Цей трикутний прапорець.

— Путь ясна! —

доповідає

Командирові боець.

Мову ту, просту й гарячу,

Знають люди всіх широт:

— Ясно бачу!

Ясно бачу! —

Каже Партії народ.

— Ясно бачу! —

підіймаю

Прапори своїх пісень.

Ясно бачу

сонце Маю,

Комунізму світлий день!

1949

* *

*

Солдат рушає в путь свою
І промовляє серцем чистим:
— Якщо загину я в бою,
Вважайте — вмер я комуністом! —
Висока честь — вперед іти
І в бойовім диму походів
Не знати іншої мети,
Як щастя звільнених народів.
Ніхто не спинить наших лав,—
У нас в душі бринять одверті
Слова,
які солдат сказав,
Збагнувши суть життя і смерті.

1945

* *

*

Встає над піснею світання:
Це ти, мій краю,
тільки ти
Моїм пісням даєш звучання,
Для них підказуєш мотив.

Я пісні справжньої початок
Шукаю навіть уві сні,
Я мрію пісню написати
Не схожу на старі пісні.

Щоб, усміхаючись привітно,
Стрічали всі її ходу,

Немов повітря, необхідну
І, як світанок, молоду!

Та, вклавши в неї все натхнення,
Яке у серці бережу,
Її лише своїм іменням,
Повірте, я не підпишу!

Нехай, мов до своєї хати,
В ту пісню прийдуть на зорі
Доярки, сіячі, солдати,
Учителі і шахтарі!

Я прислухаюсь повсякденно
До співу їхніх серць ясних,
І честь,
найбільша честь для мене —
Назвать співавторами їх!

Їм, краю рідного трудящим,
Віддам усі пісні й нову,
Іще не створену,
найкращу,
Задля якої я живу!

Та лиш одне бажання маю:
Я б сили всі свої віддав,
Щоб думав той, хто заспіває,
Що він ту пісню написав!

1937—1957

Я — КОМУНІСТ

Я — комуніст!

І це імення
Лунає гордо у віках.
Мені в житті дає натхнення
Моєї правди чесний шлях.

Це я під стягом пурпуровим
В огні жовтневих барикад
Був у строю правофланговим
В боях за рідну владу Рад.

Я — скрізь,
де на загальне благо
Працює трударів сім'я,
Для них —
уся моя відвага,
Моє горіння,
честь моя.

За це мене убить готові
Оті недолюдки брудні,
Що бізнес
на народній крові
Зухвало роблять в наші дні.

Їм любі чвари міжнародні,
Їх не війна страшить,
а мир,
І з їхнім військом
смерть сьогодні
Повзе в Єгипет
і в Алжир.
В безсилій злості,
без упину

Мене клянуть десятки літ;
Щоб ніж мені всадити в спину,
Дає мільйони Уолл-стріт.
Чекаючи й собі процентів,
Кривавий роблячи «посів»,
На мене кардинал Міндсенті
Нацьковує хортистських псів.
За скавучанням їх сердитим
Приховано хижацький зміст:
Спокою не дає бандитам
Мое ім'я —

я — комуніст!

Ну що ж,
не раз їх тінь похмура

Мені перетинала шлях:
Мене розстрілював Петлюра,
Денікін вішав на стовпах.
А ті коричневі шакали,
Напавши зрадницьки вночі,
Зірки на грудях випікали,
Живцем палили у печі.
Та все одно відкрив я славні
Путі

до справжньої весни,
І все одно

Дев'яте травня
Я святкував,

а не вони!
На злість катюгам,

став я дужчий,
Підвівся на свій повний зріст,
Бо, як народ,

я невмирущий,
Я комуніст!

Щоб людське щастя

скрізь розквітло,

Кладу я зерна в борозну,
Варю чавун, будую житла
І підіймаю цілину.
Рубаю вугіль у напрузі,
Веду у морі кораблі
І від усього серця,
 друзі,
Я прагну миру на землі!
Я —
 це гартована когорта,
Що проклада
 в майбутнє міст.
Крокую впевнено і гордо:
Я — комуніст!

1956

ЛІНІЯ ВОГНЮ

* *
*

Пройшла повз нас
вогню безжальна смуга,
Й окопи наші стали нам тісні,
І заспівали кулі навісні,—
На бойовищі
друг побачив друга.
Атака ця
сьогодні шоста буде.
Чи збереглась на світі тишина?
— Держіться! —
наказав нам старшина.—
Ми звідсіля не підемо нікуди!
— Не підемо! —
гудуть в степу вітри.
— Не пустимо! —
в садах шепочуть квіти.
І, коли час прийшов тобі,—
згори!
Та бийся люто, перше ніж згоріти!

Під Сталінградом, 1942

СЕСТРА

Все наспівую, повторюю
Звичайнісіньку оту,
Нескладну твою історію,
Наче пісеньку просту.

В ній нема нітрохи вимислу,
Всім ясні твої діла:
Багатьох з вогню ти винесла
І багато ти знесла,

Коли стежкою далекою
Пробиралась уночі
Із похідною аптекою
На дівочому плечі.

Та, коли у ніч прославлену
Нас стрічав Кіровоград,
На руках тебе, скривавлену,
З бою виніс наш комбат.

...Знову ласкою ти світишся,
Час красу твою не стер,
На рихтованні зустрітися
Довелося нам тепер.

І, немов набій трасуючий,
Що у небо креслить шлях,
Ти ідеш в життя вируюче,
Слід лишаючи в серцях...

1947

ХУСТИНА

Прощавай, мій милий,
Орле сизокрилий,
І на спомин хустку
Ти візьми мою.
Хай вона усюди
Другом тобі буде,
Захищає груди,
Гріє у бою.

Хай твої дороги
Крізь вогонь облоги
Йдуть до перемоги,
Щоб розцвів наш край.
Грізної години,
В громі хуртовини,
Білої хустини
Ти не підіймай!

Приклади до рани —
І тоді криваву,
Наче прапор слави,
Піднеси!
Ой загине ворог
В сутичках суворих,
Ти своїй Вітчизні
Серце віддаси!

1943

ДУМА

Чом ти, яворе зелений,
Похилився?
Похилився, зажурився,

Коло броду в синю воду
Задивився?
Чом ти, соколе-юначе,
Потемнів з лиця неначе?
Над тобою після бою
Ворон криче.
Ворон сів тобі на груди,
Хлопче, хлопче!
Кінь самотній бродить всюди,
Жито топче.
Пригаса вікно хатини,
Спить дорога,
Синій сум в очах дівчини
І тривога.
По дорозі, по стежинці
Йдуть чужинці,
Суне хмара,
І палають рідні гони.
Небо чорне і червоне
Від пожару.
Над степами вітер свище
І гуде сталева хвища.
Гей, брати, знамена вище —
Ми йдемо на бойовище!
Хто приніс вогненну хугу —
Той від неї і загине.
Помстимося ми за друга,
За гірку сльозу дівчини!
...Явір весело тріпоче, —
Прокидається дорога,
Мчить на крилах серед ночі
Наша Перемога.

1943

ЛИСТОНОША

Він приповз під бурі свист
І сказав бійцям:
— Лиш один маленький лист
Є сьогодні вам.

Прочитати кожен міг
Напис на листі:
«Сміливішому за всіх
Ці слова прості...»

— Не марнуйте, друзі, час,
А скажіть улад:
В роті хто герой у вас?
Хто з вас адресат?

І од хлопців чує він
Бойові слова,
Що у роті не один
Є герой, а два.

— Але бій,
що не затих,
Все покаже нам:
Сміливішому із них
Я листа віддам.

Бій жорстокий одлунав,
Лютий шквал пройшов,
І поштар, в огні заграв,
Йде у роту знов:

— Не марнуйте, друзі, час,
А скажіть улад:

В роті хто герой у вас,
Хто з вас адресат?

Лине відповідь проста:
— В нас героїв п'ять!
— ...То ж кому тепер листа,
Друзі, передать?..

1944

ПІСНЯ ПРО ГУЛЮ КОРОЛЬОВУ

Летять птахи іздалека,
Долають ніч бузкову,
Принесуть звістку сонячну
Про Гулю Корольову.

І врозтіч розлітаються
Хмарок легкі вітрила:
— Ой Гулю, Гулю, Гуленько,
Голубко сизокрила!

Коли вона всміхалася
І друзів привітала.
Здавалосьь,
 ніби сонечко
З-за хмари виглядало.

На фронті друзям-воїнам
Те сонечко світило.
— Ой Гулю, Гулю, Гуленько,
Голубко сизокрила!

Під Сталінградом бачили
В атаках нашу Гулю.

До висоти ішла вона,
Але зустріла кулю.

Ту висоту подолану
Забути нам несила...
— Ой Гулю, Гулю, Гуленько,
Голубко сизокрила!

Коли ласкаве сонечко
З-за хмари виглядає,
Здається, з перемогою
То Гуля нас вітає.

Чому ж так несподівано
Ти очі затулила,
Ой Гулю, Гулю, Гуленько,
Голубко сизокрила?!

1944

БЕЗСМЕРТЯ

Сорок перший...
У пам'яті —

хмара кошлата

Огортає холодну блакить...

На могилі Шевченка —

фашистська гармата,

Ніби чорна потвора,

стоїть.

А навколо —

з-за лісу,

з-за гір,

звідусюди

Смерть вогнями прорізує тьму.

Не такий тут поставили пам'ятник люди
Дорогому співцеві своєму!
Дні минали...

І раптом —
здрігаються кручі
І пробуджений котиться спів.
В ньому — гнів, і страждання,
і пристрасть жагуча,
Й широчінь
наддніпрянських степів.

...Потемніла від злої ворожої крові
Українська славетна ріка,
І світанок похмуро насуплює
брови,
Хмара висне, як дума важка.
Де замовкла розбита
фашистська гармата,
Вибухають, мов грім,
невмирущі слова.
...Супостатам лихим
не втекти від розплати:
Кобзарева вітчизна
жива!

1942

ЛІСОВА ПІСНЯ

Підіймали в театрі
оксамитну завісу
І вели нас у темінь
непроглядного лісу.

Пломеніли дерева,
і кущі гомоніли,
І п'янів Перелесник
від вогненної сили.

Сонце пестило квіти,
їх вітри колисали,
І лунав понад світом
сміх лукавих русалок.
До сердець долітали
звуки пісні натхненні,
Що цієї хвилини
оживали на сцені.

В хащах дивної казки,
вдалині від дороги,
Я сидів сполотнілий,
повний щастя й тривоги,
Нетерпляче, всім серцем
ждав наступної дії,
Де здійснилися б Мавки
заповітні надії.

Як хотілось їй жити,
щоб любити довічно,
І всім серцем співати
свою пісню величну.
Так було... Та вистава
обірвалася швидко,
Заплескала раптово
над театром зенітка.

Довелося здригнутись
театральному дому
Від нежданої бурі,
од воєнного грому...

Так війна розтрощила
спорожнілі куліси,
Вкривши все оксамитом
димової завіси.

Батьківщини солдати,
в дні лихої навали
Ми коричневу погань
у боях покарали
І, принісши загибель
вражим силам неситим,
Підняли знов завісу
над пробудженим світом.
Та у гуркоті битви,
крізь завії залізні,
Серцем чули ми звуки
невмирущої пісні...

1948

ЖОВТНЕВИЙ ПОДАРУНОК

Не забути цієї дати:
Ніч,
осіннього вітру шал,
Причались у тьмі солдати,
І Вагутін дає сигнал.

Над водою здригнувся морок,
Прошептала земля:
— Пора! —
...Ой не ждав під Лютежем ворог
Вогняного повіддя Дніпра!

Затремтіли зірки від стужі,
Закипів,
 застогнав прибій,
Коли в наступ
 пішли «катюші»,
Коли рушили
 танки
 в бій.

— Уперед! —
 над берегом сірим
Життєдайна гримить гроза.
І трасуючі кулі
 пунктиром
Перекреслюють небеса.

Уперед, бойова шеренго!
Уперед, плечем до плеча!
...На Хрещатику
 Шолуденко
Вражу кулю
 грудьми стріча.

Слався,
 арміє наша залізна,
Щастя людського
 вірний страж!
Подарунок приймай,
 Вітчизно, —
Київ знов
 і навіки
 наш!

1943—1958

МИ ПРИЙШЛИ!

Ранкове сонце гріє плеса,
Повиті у серпанок мли.
Вставай, нескорена Одеса!
Весна прийшла.

І ми прийшли!

Коли після важкого бою,
Потомлені і мовчазні,
Ми розлучалися з тобою,—
Ми вірили у світлі дні.
Та не забути нам довіку,
Як рідні вулиці гули
І, мов з очей, із темних вікон
Краплини осені текли.
Ти нам була, як добра мати.
Стріляв фашист в синів твоїх,
Хотів тебе він залякати.
Не вийшло!

Бачили таких!

Не згасне слава днів суворих,
Здобута нами у бою:
Одесу згадуючи,
ворог
Загибель відчува свою.

11 квітня 1944

НАД ХРЕЩАТИКОМ

Над Хрещатиком буря шуміла.
Над Дніпром мерехтіли вогні.
Це тоді, це тоді, моя мила,
Ти востаннє всміхнулась мені.

На каміння холодного бруку
Люта злива упала згори.
Жовте листя, немов на розлуку,
Розкидали осінні вітри...

Вірив я, що затьмарене небо
Стане знов, мов колись, голубе.
Прокидаючись — думав про тебе,
Засинаючи — бачив тебе.
Мені снилися київські грози,
Жовтим листям устелений шлях,
На каштанах зажурених — сльози
І росинки на синіх очах.

Як про щастя, про тебе я мріяв,
Та між нами хуртеча гула:
Найкоротша дорога на Київ
Через дальній Берлін пролягла.
Після бур довгожданий світанок
Над землею нарешті зійшов,
І цвітуть знову наші каштани,
Наше місто і наша любов.

1946

МІСТ

Повернувся з армії
Молодий сапер.
Біля річки Бистрої
Він живе тепер.

Тут колись, у полум'ї
Бойових заграв,

З берега до берега
Він місток проклав.

І, як німця гнали ми
Із цього села,
Вся наша дивізія
Тим містком пройшла.

А на другім березі,
Як скінчився бій,
Нас стрічала дівчина
В хаті голубій.

На столі поставила
Молоко і хліб...
Відпочили вперше ми
За дванадцять діб.

Лиш сапер потомлений
Все не міг заснуть,
Йй оповідаючи
Про солдатську путь.

Вранці вирушали ми,
З нами й він пішов,
Не сказавши дівчині
Йй слова про любов.

І вона, прощаючись,
Мовчазна була,
Тільки в очі глянула,
Руку подала.

На шляху на нашому
П'ять столиць було,

Та усюди хлопцеві
Снилось це село.

В замках почували ми
Не одну добу,
Але він все згадував
Хату голубу...

Ідучи дорогою
Слави і побід,
Все на захід линучи,
Мріяв він про схід.

Він вернувся господарем
В свій радянський край:
— Здрастуй, люба дівчино,
Друга зустрічай!

1946

СИНОВІ

Не одразу стрілись ми з тобою
У воєнний сорок третій рік,
Та крізь люте гуркотіння бою
Я почув твій перший тихий крик.

Гомоніли радісно солдати,
За твоє народження п'ючи,
І, готовий все тобі віддати,
Я пішов в атаку уночі.

Думалось мені: якщо загину
Я серед вогненної пурги,

Що лишу тобі на згадку, сину,
Крім свого горіння і жаги?

Ти пройди крізь бурі і облоги,
Все в путі узнай і зрозумій.
Не шукай легенької дороги,
Довгожданий спадкоємцю мій!

Та якщо в труді ти будеш перший,
У змаганні світла проти тьми,—
Світ новий у спадщину одержуй,
Світ, який завоювали ми!

1946

* *
*

У Берліні чи у Відні,
Де проходили фронти,
Ми стрічалися, як рідні,
І вітались, як брати.

Об'єднала дружба щира
Наші помисли й думки:
Я з Одеси, ти з Сибіру,
Ми, як бачиш,— земляки.

У сталевім смерчі бою
На Дніпрі і на Дінці
Ми, товаришу, з тобою
Гартувались як бійці.

Ідучи у битву разом,
Все ділили ми в житті,

Вірні бойовим наказам —
Нашій правді і меті.

Нас Москва веде побідно,
Світять нам її зірки:
Всі, для кого вона рідна, —
Мої славні земляки.

1948

ЗІРКА НА ОБРІЇ

Кораблі

крізь ночі посивілі
в океанській безвісті пливуть,
перед ними і за ними —

хвилі,
хвилі і тривожна каламуть.
Та нехай лише вони і небо,
і нічого більше навкруги,
нам з тобою визначити треба
курс

на довгождані береги.
Щоб скорились далі загадкові
і з путі не збитися, бува,
треба встановити морякові
місце,

де він зараз проплива.
То ж виходь мерщій на перевірку,
всупереч підводній течії,
і, навівши свій секстант на зірку,
вмій з'єднати з обрієм її!
Не зважай на шумовиння виру,
думкою лети за небокрай

і, за показанням кутоміру,
лінію на карті прокладай!
А коли вона в душі зоріє,
лиш уважно за штурвалом стеж
й корабель свій

навпростець до мрії
найточнішим курсом поведеш!
Щоб в людей дістати добру славу,
вірним будь

обов'язку й меті
й, на зорю рівняючись яскраву,
визнач своє місце у житті!
Певен будь:

крізь просторінь і роки
синя даль привітно засія,—
виведе тебе на шлях широкий
вивірена лінія твоя!

1985

ЛІНІЯ ВОГНЮ

Вінок сонетів

1

Є лінія вогню, вона в усьому
Суворо випробовуючи нас,
До себе закликає повсякчас,
Її минути не дано нікому.

До неї тільки доторкнутись варто —
І все навкруг яснішає умить:
Слабкий одразу, наче хмиз, горить,
А дужий серцем набуває гарту.

Умій боротись, прагнути, любити,
Свого вогню в борні не загубити,
Нехай в тобі не пригасає він!

Його бентежним сяйвом оповиті
Усі шляхи, усі стежки на світі,
Де тільки є життя людського плин.

2

Де тільки є життя людського плин,
Все піднялось на ворога лихого:
— Вперед, вперед! У нас одна дорога,
Одна мета і гнів у нас один.

Почавши путь, крокуєм неухильно
Й, піднявши наші бойові мечі,
Не спинимось, в атаку ідучи.
— Вперед, вперед! —
нас кличе справа спільна.

Не змовкне клич, і гасло не погасне,
Воно бринить, хвилююче й прекрасне,
Як молодість, як травня передзвін.

Хай колобродить на шляху завія,
Ніколи мужнє серце не сивіє
У безумі свинцевих хуртовин!

3

У безумі свинцевих хуртовин
Зустрітись нам з тобою довелось.
Усе злилось: і дим твого волосся,
І синь очей, і хижі зойки мін.

Все поєдналось: бурі тяжке зітхання
І нескінченна хмарна течія,—
Коли з вогню прийшов до тебе я,
Щоб захистити зранене кохання.

І легше нам було іти удвох
у супроводі зоряних тривог
На втіху серцю завше молодому,

Що трохи зберегло серед зими
Того тепла, яке лишили ми
У згарищах зруйнованого дому.

4

У згарищах зруйнованого дому
Кубельце в'ють сполохані птахи,
Що кинули задимлені шляхи,
Рятуючись од блискавок і грому.

Нам не потрібен затишок такий:
Хай грім гримить розкотисто і лунко!
Побіди прагнем, а не порятунку,—
Незламна воля в нас і крок чіткий.

Хай від втоми серце аж гуде,
Ми спочивать не будемо ніде
І дійдемо до сонячної брами!

Крізь плетиво колючого гілля
Свою дорогу впізнаєм здаля,—
Вона проходить рідними ланами.

5

Вона проходить рідними ланами —
В шинелі сірій доля трударя,
Її вітає ранішня зоря,
І день бринить гарячими вітрами.

Снага землі моєї невмируща:
Лише учора спалена трава
Сьогодні знов під сонцем ожива,
Зелена, соковита і цілюща.

Та, дихаючи знов на повні груди,
З руїн величні зводячи споруди,
Не раз, мій друже, пригадаєш ти

Той шлях курний крізь вибалки і гори,
Крізь блискавкою вражені простори,
Крізь бурями завіяні фронти.

6

Крізь бурями завіяні фронти,
Крізь чорний дим виснажливого бою
Я йшов і марив сонцем і тобою,
І, як воно, мені ввижалась ти.

Моя Вітчизно, дужа, яснокрила!
Немов маяк, твій гордий зір пала.
Ніхто, ніде, ніколи не здола
Того, кому твоя належить сила!

Атаки гроз, порохіві тумани,
Сталеві зливи і пекучі рани —
Ніщо нас не віддалить від мети,

Бо в нашім серці ти живеш, Вітчизно,
Ясна, незламна, мудра і залізна,
Як бойовий наказ: — Перемогти!

7

Як бойовий наказ: — Перемогти! —
Звучав для нас безсилий зойк дитяти,
Якого босим вигнали із хати
І на снігу застрелили кати.

Проходив шлях наш над кривавим яром,
І мовчки ми дивилися униз,
І не ховав ніхто солдатських сліз —
Війна сушила їх своїм пожаром.

Нам стало зрозумілим слово «лють»,
Воно пекло, і ми встеляли путь
Фашистів ненависними тілами.

Нас підіймав на бій залізний вир,
Та завжди в серці жив жаданий мир,
Як світле щастя, вимріяне нами.

8

Як світле щастя, вимріяне нами,
Стрічали ми простори золоті,
Довіку прославляючи путі,
Що здавна заповідані батьками.

Світ, наче вперше, відкривали ми,
Вертаючись додому після бою,
І радість, неподолана журбою,
Як сонце, виникала із птьми.

Нас довгождане тішило тепло,
Але солдату рано ще було
Складати в битвах вивірену зброю,

І кожен з нас на захід поспішав,
У димну даль, у клекіт переправ,
Захоплений дорогою важкою.

9

Захоплений дорогою важкою,
Не помічав я смерті на шляху
І пробивався через ніч глуху,
Що запинала простір над рікою.

І, як усі, тоді я зрозумів,
Що краще — смерть в бою, в огні, в облозі,
Аніж спочинок десь на півдорозі,
Далеко від жаданих берегів.

Коли атаки краяли світанки,
Нас не могли спинить ворожі танки,
Бо зненависть міцніша за броню.

До стійкості привчили нас походи,
І, коли знову гряне грім негоди,
Я світ своїх надій обороню!

10

Я світ своїх надій обороню
І власним серцем захистить зумію
Свою любов, свою бентежну мрію
Й двохсотмільйонну здружену рідню.

Щасливий кожен, хто ішов на бій
За рідний край і має право нині

Дивитися у вічі Батьківщині,
На жодну мить не опустивши вій!

Щасливий кожен, хто вернувся живий,
Щоб далі йти — на подвиг трудовий,
Хто славен, друзі, долею такою,

А в битви час, коли степи гули,
Далекий був від затишку, від мли,
Від болісних вагань, від супокою!

11

Від болісних вагань, від супокою,
Від мряки, що затьмарює життя,
Як порох, берегтиму почуття,
Щоб кожну мить готовим будь до бою.

Щоб сміло йти крізь шторми навпростець,
До щастя прокладаючи дороги,
І досягти нарешті перемоги,
Всі перешкоди звівши нанівець.

Кляніться, друзі, цим бажанням жити,
Душею пломеніти, а не тліти,
Усім еством поринувши в борню!

Я стріну смерть чи муку найстрашнішу,
Але свої мрії не залишу
Я не покину лінію вогню!

12

Я не покину лінію вогню,
Не відступлюсь від неї, не зречуся

Мети тієї, до якої мчуся,
Віддавши серця жар новому дню!

Бринять над нами чисті небеса,
Засліплюючи сяйвом променистим,
І сповнюється неповторним змістом
Прийдешнього незаймана краса.

Ростуть нових заводів корпуси,
В степах лунають друзів голоси,
І з кожним днем Вітчизна молодіє.

Вона дарує нам нові дива,
В ній — наша сила грає вікова,
В ній — гордий заклик до життя і дії.

13

В ній — гордий заклик до життя і дії.
Він, як салют, упевнено гримить.
І серце не змовкає ні на мить,
Хвилюється, клекаче і радіє.

Хмаринкою легкою пропливає
Переді мною ніжний силует.
Зі мною він, коли іду вперед,
Спинюсь на хвилюнку — і його немає.

Я не зміню на спокій вічний рух,
Який мене підтримує, як друг,
На гори підіймаючи крутії,

Слід на землі лиш праця залиша,
Тож недаремно тягнеться душа
До пристрасті, до віри, до надії!

14

До пристрасті, до віри, до надії
Мене привчили бойові літа.
Хай слава їх, що соколом зліта,
Повік не відцвіте, не порудіє!

Нехай ніхто в житті не забува,
Як нас вночі од зливи і од шквала
Одною плащ-палаткою вкривала
І зогривала дружба фронтowa.

Ділились ми тривогою, дощем,
Горілкою, останнім сухарем
І трепетною звісткою із дому.

Не оглушили нас важкі громи,
Тому що добре розуміли ми:
Є лінія вогню, вона в усьому.

15

Є лінія вогню, вона в усьому,
Де тільки є життя людського плин,—
У безумі свинцевих хуртовин,
У згарищах зруйнованого дому.

Вона проходить рідними ланами
Крізь бурями завіяні фронти,
Як бойовий наказ: — Перемогти! —
Як світле щастя, вимріяне нами.

Захоплений дорогою важкою,
Я світ своїх надій обороню
Від болісних вагань, від супокою.

Я не покину лінію вогню —
В ній гордий заклик до життя і дії,
До пристрасті, до віри, до надії.

НАВКОЛО СВІТУ

ПРИКМЕТИ ДОБИ

Правнук наш розгорне неодмінно
Сторінки Історії колись:
Вік двадцятий, друга половина,
Кораблі у космос піднялись...
Нашу оглядаючи дорогу,
Неосяжний простір навкруги,
Він відчує серцем, як з-за рогу
Нам услід стріляли вороги,
Як росли невидані споруди
На землі, знесиленій від ран,
Як в ці дні прості радянські люди
Зводили Бхілаї й Асуан.
Змін багато в світі відбулося,
І назустріч радісній зорі
Піднялися люди у Лаосі,
У Джакарті,
 в Делі,
 в Конакрі.
Вік двадцятий... Ось його прикмети,
Кожен їх сьогодні відчува:
Скрізь,
 на кожному клаптику планети,
Твориться Історія нова!

1965

ПРОБУДЖЕННЯ ВЕЛЕТА

Фудзіяма,
 синя сталь Дамаска,
Кам'яне громаддя пірамід...
Був для мене завше ти
 мов казка,
Дивовижний,
 загадковий Схід!

Над тобою крила журавлині
Врізані у небо голубе.
В далечінь вдивляючись,
 я нині
Знову перечитую тебе.

Існувала не одне сторіччя
Між тобою й Заходом межа,
Молоду красу твого обличчя
Запинала темна паранджа...

Берег твій трошили хижі шквали,
Гнув тайфун засмучені гаї,
І тобою вроздріб торгували
Підлі «благодійники» твої.

Та сьогодні звідусюди видно,
Як,
 зігрітий полум'ям пожеж,
Мов казковий велет,
 непохитно
Ти над сивим обрієм встаєш.

І сьогодні ясно,
 що ніколи

Вже ніхто із західних катюг
В пляшку з-під вина чи кока-коли
Не сховає твій бентежний дух!

1964

ТІНЬ

Коли цвіте зелена далечінь
І кличе нас осяяна дорога,
Як вірний пес,
 брєде за нами тїнь,
Коротка вдень,
 надвечір — довгонога.
Вертаєшся,
 і тїнь твоя мерщій
Біжить вперед,
 не знаючи спокою,
Вона живе,
 тому що ти живий,
Тому що сонце
 сяє над тобою!
Та в сонячній японській стороні,
Де сакура рожева розцвітає,
Побачив я на кам'яній стїні
Тїнь юнака,
 якого вже немає.
Нї, не вважайте це за маячню
Чи створену дияволом легенду:
Байдужий камїнь
 вицвів від вогню
Навколо того,
 хто згорїв доценту!

В час, коли небо,
 тріснувши немов,
Розверзлося і до землі схилилось,
Він, кажуть,
 на побачення ішов
До дівчини,
 що трохи запізнилась.
Відтоді поспіша вона сюди
До нього влітку,
 навесні
 і взимку,
Та тільки тінь вселюдської біди
Лишилась тут,
 на атомному знімку.
Спиніться, люди!
 Совість поколінь
Нехай здригнеться від цієї плями!
Пильуйте,
 щоб довіку ваша тінь
Була усюди нерозлучна з вами!

1963

ПАМ'ЯТІ СОЛОМОНА БАНДАРНАЇКЕ

Це було на острові Цейлоні...
В. Сосюра

В небо встромлено пальми гострі
Над рожевим буянням трав.
Справжнім раєм
 цей тихий острів,
Кажуть, Чехов колись назвав.

І хоча дивовижні речі
Бачив цей благодатний край,
Все ж я класику не суперечу,
Коли сказано рай —

то рай!

...Росмід-плейс.

Сюди па хвилинку

Завертаю з дороги вбік.

Росмід-плейс.

Тут в білім будинку

Справедливий жив чоловік.

І герої,

і люди прості —

Всі сюди знаходили шлях.

Але якось до нього в гості

Завітав похилий монах.

Він хазяїнові для втіхи

Мовив кілька вітальних слів,

Уклонився смиренно й тихо...

І п'ять куль у груди всадив.

Озирнувся кругом востаннє

І — назад,

відкіля прийшов,

Лиш на жовтій його сутані

Запеклася червона кров.

Кажуть,

він, мов ішак у милі,

Мчав мерщій замолити гріх,

Коли траурні стяги білі

На Коломбо впали, як сніг.

Захлинулось у морі сонце,

Свій щоденний скінчивши рейс,

У ту ж мить

звідусіль

цейлонці

Потяглися на Росмід-плейс.

Я уперше в раю сьогодні,
Та побачить навіть сліпий,
Як шанують слуги господні
Божу заповідь:

«Не убий!»

1962

ІНДОНЕЗІЯ

Хто раз відвідав Індонезію,
Той пам'ятатиме повік
Її лісів дзвінку поезію
І спів її прозорих рік.
Хіба ти, подруго, не мріяла
Колись в житті відчутти це,
Під пальм зеленошумні віяла
Своє підставити лице?!
Тут гори з полум'ям у череві,
Немов сторожевий пікет,
Вартують хліб, що зріс на дереві,
І цукром повний очерет.
Від сонця трави стали русими
І сяють росами вночі,
І рис ледь-ледь ворушить вусами,
В воді по шию стоячи.
А горизонт коли розпалиться,
Стає й повітря золоте,
Встроми отут у землю палицю,—
Вона на завтра розцвіте!
Бринить краса у кожнім звукові,
У кожній барві цих долин,
Блакитні сльози каучукові
Подібні до важких перлин.

Та смутку у зеленій просині
 Не знайдеш ти,
 хоч би й хотів:
 Тут не бува ніколи осені,
 Ну, а зими і поготів!
 Улад з мусонами й пасатами
 Земля зворушено співа...
 Хай все життя перо писатиме,
 Та не опише ці дива!
 Не був я пишних слів аматором,
 Одначе казкою назву
 Край, підперезаний екватором,
 Де бачив Яву наяву.
 Хоч ради трепетного дотику
 До цих красот шукав я путь,
 Та закохався не в екзотику,
 А в душу тих,
 що тут живуть!

1961

НА ФАБРИЦІ ПАПАСТРАТА

На фабриці Папастрата —
 Дівчата,
 дівчата,
 дівчата...
 В цеху —
 тютюнові замети,
 Верстатів глухий перестук,
 Струмочком біжать сигарети
 З дівочих засмалених рук.
 Хазяїн вклоняється чемно,
 Гостей зустрічати він звик:

— Радянські туристи?

Приємно! —

Та очі відводить убік.

Лиш потім відомо нам стало:

Він чутку пустив між людьми,

Що шведи, мовляв, завітали,

Що пібито ми —

це не ми!

Навіщо?

Йй-право, не знаю.

Можливо, боявся хитрун,

Що ймення Радянського краю

На фабриці спалить тютюн!

Чи, може...

Та справа не в тому,

Що саме на думці він мав,

Одне лише ясно:

старому

Візит наш мороки завдав.

Хазяїн з обличчям кастрата

Рушає попереду сам,

Шепочуться тихо дівчата,

Привітно киваючи нам.

Конвейєр пливе безнастанно,

Проходимо ми спроквола,

Та ось...

Наче іскра неждано

Від серця до серця пройшла.

— Москва! —

здогадалися люди.

Це слово знялося увись,

І руки ту ж мить звідусюди

З любов'ю

до нас простяглись.

— Москва! —

прокотилося лунко.

— Будь славен, Радянський Союз! —
...Обійми,
 гарячі цілунки
І оплески,
 мов землетрус!
...Ну й дурень отой Папастрата,
Хай мече у гніві громи,
Не можна ніяк приховати,
Хто ми!

1960
Афіни

В АНТИЧНОМУ ТЕАТРИ

Василю Минкові

Той день у сяєві багровім
Навік залишиться в душі...
В амфітеатрі мармуровім
Сидять мої товариші.
Я не артист, та перед ними
Стою в оркестрі, між колон,
Чуттями сповнений ясними,
Немов поринувши у сон.
Дивлюсь на кам'яне суцвіття,
І зір засліплює роса.
Невже лиш два тисячоліття
Існує тут оця краса?!
Як сині гори,
 як заграва,
Що знаменує сонця схід,
Вросла споруда величава
У споконвічний краєвид.
Розповідали друзі греки,

Є чудо у театрі цім:
Шепни тут слово —
і далеко
Воно покотиться, мов грім.
Мовчу
і в тиші заповітній
Перебираю сотні слів:
Які із них звучати гідні
Отут,
перед лицем віків?
Та ось
надія сили множить
І серцю спокій поверта,
Й мене вже більше не тривожить
Моя публічна самота:
В думках
від краю і до краю
Я свій спрямовую політ
Й, мов клятву,
пошепки читаю
Тараса гордий заповіт.
Клич Кобзаря
катам на горе
Нехай лунає повсякчас
Там, де шумить Егейське море,
Де височить гора Парнас.

1960

ПАМ'ЯТНИК КОБЗАРЕВІ

Сенат США після тривалих суперечок, під тиском громадської думки, нарешті дозволив побудувати у столичній окрузі Колумбія пам'ятник великому Кобзареві, але... «не за рахунок держави». Як вказує американська газета «Стар», дозвіл на побудову пам'ятника в Колумбії продиктований не пошаною до світлої пам'яті поета, а прагненням «викликати незадоволення» в Радянському Союзі і «зробити прикрість радянським керівникам».

Замучила босів проблема незвична,
Газети тривожно сурмлять в унісон,
Колумбія,

ціла округа столична,

Колотиться,

втративши спокій і сон.

Що сталося?

Акції впали на біржі

Чи, може, піднявся «Титанік» з води?

Або ж у сенаті пожежа?

Ні, гірше!

Неждано Поезія вдерлась сюди!

Поважні сенатори мліють від злості,—

Подібних іще не траплялося скрут:

Надумали люди Америки прості

Шевченку

поставити пам'ятник тут.

— А хто він?

І скільки він має у банку? —

Освічених серів охоплює шал.

Хіба їм втямки,
що Тарас до останку
Дав людям
безцінний душі капітал?!
Гукають:
— За що у такій він пошані,
Яку він в історії роль відіграв? —
І слово
для довідки в цьому питанні
Дається міністрові внутрішніх справ:
— За даними, що заслуговують віри
(Я сам з агентурних джерел встановив!),
Цей містер
народ закликав до сокири
І з негром, на прізвище Олдрідж, дружив! —
Міністр розводить руками безсило:
— Якби він був тут
і якби він не вмер,
Його,
не вагаючись, ми б запросили
Сьогодні на бесіду
до ФБР!
Книжки його повні страшної отрути,
І слід би за ці вибухові пісні
Його,
як Лумумбу,
в кайдани закути,
А ви тут про пам'ятник кажете!
Ні!
Забудьте про це
для загального блага,
Витрати в нас є важливіші стократ! —
...З ним згоден
свинячий король із Чікаго,
Хімічний
і двоє дрібних королят:

— Панове!

На пам'ятник — жодного цента!
Америка тут,
а не їхня Москва!
Збудуємо замість цього монумента
Ракету «поларіс» нову

чи У-2! —

Ту ж мить резолюція майже готова,
Нічим не відмінна від сотень старих.
Та ось на трибуну пускають раптово
Любителя гольфа і майстра інтриг.
Він каже:

— Панове, кричати не варто,
Якщо моїй думці сенат довіря,
Хай скульптори зліплять
вкраїнського барда,
Але — саме барда,
а не бунтаря!

Живого б,
звичайно, скарали ми люто,
Але для померлих немає тюрми!
Ім'я Кобзареве —
ідейна валюта,
Якою придбаєм прихильників ми! —
...Дебати тривають.

Заморські пігмеї
В ці дні
проти Велетня змову ведуть, —
Ім дуже кортить
на його ювілеї
Зробити свій бізнес,
і в цьому вся суть.
Та кобзи української
дзвін переливний
В серцях у мільйонів звитяжно бринить,

І мудрий Кобзар,
 непідкупний і гнівний,
 Як совість,
 проходить по світу в цю мить.
 Лютує
 ділків перелякана каста,
 Коли,
 крізь подолану темряву літ,
 Він руку стискає
 Фіделеві Кастро
 І шле патріотам Лаосу привіт.
 Всі бачать:
 з народами братніми спільно,
 Навіки розвіявши хижу пітьму,
 Радянська Україна,
 щаслива і вільна,
 Стоїть,
 наче пам'ятник гордий
 йому!

1963

МОГИЛА РУСТАВЕЛІ

Сміло кидаючи виклик
 Горю,
 кривді
 і неславі,
 Залишаючись, як личить,
 Вірним правді до кінця,
 Він прийшов сюди босоніж
 Із далекого Руставі
 І приніс гаряче серце
 Під одежею ченця.
 Над старим Єрусалимом

Ніч стояла у мовчанні,
Феску місяця пожовклу
Збивши хвацько набакир.
Ніч не знала,

що цей смертний —
Автор «Вепхіс ткаосані» *
І що мир прийшов з ним разом
У Хрестовий монастир.
Незабаром

в тому храмі
Розцвіли похмурі стіни
І на фресках засріблвся
Сніг кавказьких верховин.
До грудей Шота притиснув
Нижню гілку Палестини,
Що здаля його манила
І вела за сотні гін.
Пропливли віки поволі
Над могилою поета,
Довелось йому почути
Грім гармат і посвист куль,—
Він не знав,

що Автанділа
Кинуть тут в арабське гетто,
Що птахів направить хижих
На Йорданію

Джон Буль **.
Дням майбутнім
Руставелі

* «В е п х і с т к а о с а н і»
(*груз.*) — «Витязь у тигровій
шкурі» — назва безсмертного
твору Руставелі.

** Дж о н Бу л ь — традиційне
іронічне прізвисько англій-
ського буржуа.

Пильно дивиться в обличчя,
І слова його влучають
В чорне серце ворогів,—
Як ніхто,
 він добре знає,
Що таке середньовіччя,
Він давно йому
 безжально
Смертний вирок провістив.

1958
Єрусалим

ПОРТРЕТ СПІВЦЯ

*Іраклію Абашідзе,
Акакію Шанідає,
Георгію Церетелі*

Єрусалимський монастир Хреста,
Пригашена віками позолота...
Закам'янівши, зціпивши уста,
Історія пройшла крізь ці ворота.
Із давнини, бентежачи серця,
Жила легенда між людей донині,
Що гордий слід великого Співця
Зостався в цій закуреній твердині.
Добро і дружбу, вірність і любов
Нащадкам від душі подарувавши,
Шота сюди із Грузії прийшов,
Приречений лишитись тут назавше.
Коли погас останній промінець
В його очах, що зневажали втому,
Портрет Співця намалював чернець
В притворі храму, на стовпі крутому.

Малюнок сяяв з вікової мли,
Як добрий світоч, мов казкове диво, —
Його століття стерти не могли,
І перед ним схилялись шанобливо.
Але знавець людських шляхів і вдач,
Володар дум з ясним і гострим зором,
Незайманої істини шукач
Для мракобісів був живим докором.
— Очистити від нього божий дім! —
Така була святенників ухвала.
Квачі вручивши мазіям своїм:
— Замазати! —

гули вони зухвало.

Всю чорноту своїх іржавих душ
Зібрали для цього брудного діла...
Історіє!

Мовчала ти чому ж?

Блюзнірську руку чом не зупинила?
Чи ти не знала, що людці сліпі,
Вважаючи, що все поглине Лета,
Замазали малюнок на стовпі
І думали, що знищили Поета!
О марні марення!

Немає в світі фарб,

Які могли б в серцях людей затерти
Той світлий образ,

що його, як скарб,

Народ беріг настійно і уперто.

...В сади Єрусалима з далини
Гірські вітри сьогодні завітали,
І Грузії Радянської сини
Свого Співця звільнили від потали.
Полинувши здаля навстріч йому,
Тривожні і щасливі до нестями,
Крізь мазанину,

крізь глуху пільму

Вони його побачили серцями.
Від дотику ласкавих їхніх рук
Завіса впала з темної панелі.
І посміхнувся людству мудрий друг,
Пісенна совість Грузії —
Руствелі.

1961
Київ

* *
*

Твою посмішку горду
не затьмарити хмарі,
не спалить твоє серце
в лісовому пожарі,—
мов смуглява красуня
у зеленому сарі,
сонця схід зустрівачи ти,
Індіє.
Простягнувши до неба
нерозвідані плаї,
височать над тобою
золоті Гімалаї,
і вогнем синюватим
у нестямі палає
океан біля ніг твоїх,
Індіє.
Над тобою шуміли
буреломи і шквали,—
іноземні шуліки
і заморські шакали
довгий час твоє тіло
без жалю шматували,

щоб тебе «ощасливити»,
Індіє!
І, хоч їх зустрічали
грозові блискавиці,
вони руки тягнули
до твоєї скарбниці,
Не змогли вони тільки,
ненажерні і ниці,
шлях до серця знайти твого,
Індіє!
Хоч були споконвіку
в тебе зв'язані крила,
відкривателів зграя
міць твою не скорила,
і сама себе нині
ти для себе відкрила,
«благодійників» вигнавши,
Індіє!
Хочуть миру і щастя
твої спрагли долини,
хай до них моя пісня
крізь простори долине,
як сердечне вітання
від степів України,
від народу радянського,
Індіє!

1957

ЗАБОЛОТНИЙ

— Чума в Бомбеї,
чуєте — чума!
І порятунку від чуми

нема! —
Кричать газети,
мов несамовиті,
і, слухаючи
цей тривожний крик,
конає дев'ятнадцяте століття,
йому лишилось жити
тільки рік.
З дружиною
учений молодий
прощається на київськiм вокзалі:
— Тобі здалось,
я зовсім не блідий,
іди, кохана!

Зимно...

Ти без шалі! —

Вона дитини трепетно чека,
їй хвилювання зайві
ні до чого,
і, щоб від неї
приховать тривогу,
він квапиться:
— Чому ж нема гудка? —
Його лице
в вагонному вікні
їй довго буде снитися ночами.
Вона клянеться:
— Не заплачу, ні! —
І зразу заливається сльозами.
Та вже його не спиниш,
все дарма:
немов магнітом дивним,
до Бомбея
його віднині притяга
чума,—
на поєдинок

він виходить з нею!
Нехай попи
вбачають божий перст
у цім нещасті
й гудять медицину,—
проїде він
десятки тисяч верст
і привезе в Бомбей
свою вакцину.
Там чорна смерть
щодня кладе печать
на все живе
настирливо і тупо,
там на майданах
вогнища сичать
і полум'я
безжально корчить трупи.
Там скрізь — вапно
і всюди — сулема:
чума,
чума!
Вона бреде по місту
з дому в дім
і ставить білий хрест
на домі тім,
де вже була,—
мовляв, шляху нема
сюди нікому більше:
тут — чума!
На бій веде вона
свої полки:
за нею всюди
сунуть пацюки і скачуть блохи
з мертвих на живих,
вона їх шле,
як вісників своїх:

— Не заховатись, люди,
вам ніде, чума іде! —
Жахаючи собою цілий світ,
вдирається в халупу
і у храм...
Утік з Бомбея
лікар містер Сміт,
та Заболотний
мусить бути там!
Захекані кур'єрські поїзди
його везуть
туди,
туди,
туди!

1958

ТАДЖ-МАХАЛ

Я пам'ятатиму повік
Пожеж гіркі сліди,
Рожевий камінь-пісковик,
Базари і сади.
Я тут пройшов стежки усі
І, роблячи привал,
Співаю гімн твоїй красі,
Казковий Тадж-Махал!
Якби схотіли небеса,
Свою відкривши вись,
Усі небесні чудеса
Рекламувать колись,
Я б їм порадив для афіш,
Тло взявши голубе,
Як символ справжніх дивовиж,

Намалювать тебе!
Ясна веде до тебе путь,
Видіння огньове,
Тебе симфонією звуть,
Що в мармурі живе.
Стоїш ти білим маяком
На золотій траві,
І кипариси над ставком —
Почесні вартові.
Вже триста років твій тюрбан
Сіяє повсякчас,
Під ним —
померлий шах Джихан
З дружиною Мюмтаз.
Та, сходячи в твою пітьму
У чистих постолах,
Скидаю шапку не тому,
Що тут — священний прах,
А, серцем вгадуючи звук
Лопати і різця,
Я знаю:
сорок тисяч рук
Було в твого творця, —
Своїх розтерзаних рабів
Зганяв сюди владар,
Він не одне життя розбив
І обернув на згар.
Хоч він прирік до забуття
Їх імена отут,
Та сам помер,
а їм життя
Зберіг натхненний труд!

1957

ПОЄДИНОК

У мармуровім палаці,
що трохи нагадує форт,
жив віце-король Індії,
Ірвін,
англійський лорд.
Раути і полювання,
різне там тру-ля-ля
заповнювали дозвілля віце-короля.
Усе навкруги трепетало,
коли він з воріт виїжджав,
проте
від своєї влади
утіхи сатрап не мав.
Яка тут до біса
утіха,
якщо в гуджаратським селі
живе чоловік,
якого
побоюються королі!
Він має прізвище
Ганді,
Махатма Ганді,
а втім,
зовуть його люди
батьком,
учителем своїм.
Озброєний
лиш окулярами,
скромний,
непоказний,
він небезпечний
для Ірвіна
в глиняній хаті своїй.
Суворі укази лорда,

наліплені на стіні,
втрачають силу,
як тільки
Ганді промовить:
— Ні! —
Погрожує Ірвін сміливцю,—
не чує погроз патріот:
за лордом —
багнети британські,
за Ганді —
індійський народ.
Кур'єри
несуть подарунки,
і гроші течуть,
мов ріка,—
купити бажає
англієць
упертого старика.
Але капітали не діють
і золото не впливає:
за Ірвіном —
стерлінги мертві,
за Ганді —
совість жива.
Ця совість
каже індійцям:
— Для волі народжені ви,
не слухайте чужоземців,
не вішайте голови! —
В нестямі
лорд Ірвін клянеться,
що опір глухий
він здола,
свій чорний «ролс-ройс»
урочисто
спиняючи біля села.

Всю правду
йому доповісти
спішить ад'ютант
без прикрас:
— Стрічати вас
Ганді не вийшов,
бо молитесь
саме в цей час! —
Лишаючи біля машини
увесь недоречний ескорт,
безлюдним завулком
до Ганді
бреде довгов'язий лорд.
Роззувшись,
входить до хати,
шануючи звичай старий,
і хоче
промову сказати,
до спільних закликати дій.
Але, розмовляючи з богом
про дуже важливі діла,
Махатма не бачить,
що гостя
година лиха привела,
не чує,
як гість йому каже:
«Для мене —
і друг ти,
і брат», —
не бачить,
як падає поруч
навколішки
аристократ.
Англійською мовою
Ірвін
благає індійських богів,

щоб Ганді
почув його заклик,
непослух свій
припинив.
Та боги
його молитву
не розібрали здаля
й не зважили на клопотання
віце-короля.
Принижений,
чорний від люті,
був змушений Ірвін піти,
гукнувши до «брата»:
— Цю зустріч
не раз пригадаєш ти! —
Щодоуху погнавши машину
крізь нетрі
зеленої мли,
він знав,
що англійські солдати
Махатму в тюрму повели.
Однак
від своєї тривоги
він довго звільнитись не міг,
страхаючись думки,
що Ганді
і нині його переміг!

1960
Бомбей

ВДОВА

Батьки у неї праведні були:
В дванадцять років заміж віддали.
Старий брамін цей шлюб благословив,
І все село гуляло кілька днів.
Після весілля,
 знічена й бліда,
Лишилася з батьками молода:
Дружині підростати цілий рік
Дозволив
 втрое старший чоловік!
Жила в тривозі дівчинка смутна,
Лічила дні стурбовано вона,
Чекаючи,
 коли мине той строк
І суджений,
 забравши від ляльок,
Від подружок,
 від ігор,
 від сім'ї,
На шлюбне ліжко
 поведе її.
Цей день прийшов.
 Вона сидить німа,
А чоловіка все нема й нема!
Лише надвечір з лісової мли
Розпухлий труп
 мисливці принесли.
Сказали:
 — Кобра! —
 й відійшли убік.
Так ось він —
 довгожданий чоловік!
Навколішки упала
 ледь жива:

Не звідавши кохання —
вже вдова!
...Навколо мужа —
золота пітьма,
Його в обійми вогнище прийма.
Воно шумує,
в'яне, дотліва,
Воно тремтить...
Згоріло все.
Вдова!
Як їй тепер звільнитись від примар?
До неї поспішає перукар,
І кучері з-під перукарських рук,
Мов чорне листя,
падають на брук.
Кому, скажіть, біда її втямки?
Від неї відвертаються батьки,
Їй кидають в лице гіркі слова:
Вона в усьому винна —
удова!
Від кого ж їй чекати співчуття?
Не жінка ще,
та більше не дитя!
Які тепер в житті її права?
Вдова!
Добра не жди від звичаїв старих:
З тобою навіть говорити — гріх!
На чорне сарі,
на похилий стан
Не гляне
ні юнак,
ні дідуган!
Не підіймай смутної голови,
У родичів із милості живи!
Нічого не змінити!
...І в журбі

Вона своїй скорилася судьбі.
Минали дні,
і місяці,
й літа...

Їй подругою стала самота.
Одначе спробуй жити, наче кріт,
Коли тобі лиш вісімнадцять літ!
Коли ясніє вмитий небокрай,
Хіба накажеш серцю: «Умирай!»

...Цвіте село від весняних щедрот,
На вулиці збирається народ,
Гуркочуть крани, тупотять слони,
Все глухне від веселої луни.
Виходь, вдовице, з хати й подивись:
Фабричний мур підводиться увись,
І звідти,

крізь рипшення густе,
Тобі гукає муляр:
— Намасте! —

Не помилився він,
хоч ти вдова:
Для нього ти — людина,
ти — жива!

Нехай риплять старечі голоси,—
Не вбити їм дівочої краси,
Не приректи на вічне забуття.
Знов сяє день.
Попереду — життя!

1959

ЗУСТРІЧ З ВЕРЕЩАГІНИМ

(«Проходження слонів
у Джайпурі»)

Музей в Калькутті.
Вздовж стіни
поважно йдуть
важкі слони.
На кожному —
килим,
балдахін,
вінки з троянд,
вінки з жоржин,
блискучих іграшок гора
і всяка інша
мішура.
Немов актор,
ввійшовши в роль,
в оперетковому вбранні
бундючний лорд,
віце-король
сидить
на першому слоні.
В Джайпурі
він поважний гість,—
ескорт його очима їсть,
і сам місцевий володар
на другому із тих слонів,
в шанобі зігнутий,
зомлів,
немов приймаючи удар.
За ним —
іще якісь чини,
вельможі,
квіти
і слони.

За тим загоном —
 цвіт садів,
 тече юрба
 з усіх боків,
 тече юрба,
 мовчить юрба,
 та в кожному погляді —
 журба
 і ледь прихована
 злоба.
 Вона прокльонами встеля
 дорогу віце-короля.
 Де зустрічав я
 цих людей?
 Кому належить
 витвір цей?
 Хто
 на суворім полотні
 зміг стільки
 розказать мені?!
 — Ваш Верещагін! —
 каже гід.—
 Прожив у нас він
 кілька літ,
 створила це
 його рука,
 натхненна,
 точна
 і тонка...—
 Так, Верещагін!
 Звісно, він,
 художник
 і громадянин!
 Згадав я
 інше полотно,
 в Москві

побачене давно.
На ньому теж
джайпурський сад,
ті ж самі люди,
що отут,
але,
знесилені від пут,
прив'язані
до жерл гармат.
Тих,
хто сипайське повстання
за правду і за честь
підняв,
чекає серед біла дня
одна з англійських
злих забав:
свою правицю
вже простер
на лорда схожий
офіцер,
і, посміхаючись,
либонь,
він зараз вигукне:
— Вогонь! —
Відома всім
картина ця,—
глянь
і від гніву скам'яній!
Хоч постать
автора-митця
не намальовано на ній,
та він присутній
і в цю мить:
— Спинись! —
англійцеві кричить,
всім серцем, барвами всіма

за людство

голос підійма.

Цей клич художника

стократ

сильніший за вогонь гармат!

1957

КОРОЛЕВА ПОСПИШАЄ

Бринить над портом

музика бравурна,

юрмляться тут

дорослі і малі,—

її величність

їде до Мельбурна:

до мандрів

завше схильні

королі.

Лунає скрегіт

якірної криці,

тремтить імла,

від ліхтарів руда,

і от уже

туманної столиці

нема за бортом,—

небо

і вода!

Гуде норд-ост,

блюють придворні дами,—

морська хвороба

не щадить їх сан!

Потроху так

минають дні за днями:

Італія,
Єгипет,
океан.
Просіяв Південь
на зірчастім решеті
іще одну
з своїх густих ночей,
розвиднілося трохи,
і нарешті
з'являється на траверзі *
Бомбей.
Серед матросів —
суперечка зранку:
хто перший вгледить
порту силует...
Та королева каже:
— На стоянку
ми в Індію не підемо.
Вперед! —
О всемогутня!
Ваших губ тремтіння
і поспіх цей —
розгубленості знак!
Хіба колишні
ваші володіння
вас більше не цікавлять?
Це ж не так!
Повірте,
всім на світі зрозуміло:
там всюди —

* Т р а в е р з (морський термін) —
напрямок, перпендикулярний діа-
метральній площині корабля. Бути
на траверзі маяка — перебувати на
увійній лінії, спрямованій на маяк.

ваших земляків сліди,
і люди
так їх палко полюбили,
що краще
не заходити туди!
Там вивчили
за довгих два сторіччя,
що означає
маленьке слово «сер»,
і вам нелегко
глянути у вічі
індійському народові
тепер!
Не так?
Ви інші маєте резони?
Не до вподоби, може, вам
слони?
Хтозна!
В діла британської корони
я не втручаюсь,
боже борони!

1958

СОН

У степу
Під Аурангабадом —
Загородня вілла магараджі.
В ній тепер
Готель з квітучим садом,
Друзям
Тут я зупиняюсь раджу.
Жадібно

Від рана і до рана
Тут вдивлялись в загадкову даль ми:
Голубі троянди
І ліани,
Кипариси,
Бетелеві пальми...
Вдалині
Здрігалися неначе
Храмів древніх
Обриси туманні.
Вперше манго
Я отут побачив —
Дерево в смарагдовім тюрбані.
Незнайоме сонце
Покрасило
Бронзовою фарбою
Алеї...
Вражений,
Хмільний,
Не мав я сили
Відірватись від краси тієї!
Та коли,
Намилувавшись вволю,
Стомлені,
Ми полягали спати,
Уві сні
Побачив я тополю
І садок вишневий коло хати!

1957

«ЯБЛУЧКО»

Чорний берег.

Стародавні храми.

Пристань у ядучому диму.

Жовтими

вузькими язиками

Факели облизують пітьму.

Пароплав швартується,

і преса

Все фотографує на льоту:

Вимпел,

напис «Ушаков, Одеса»,

Портову веселу суєту.

Вся Калькутта

вийшла зустрічати

І пошану дружньо віддає

Морякам,

що привезли верстати

Й знамените

«Яблучко» своє.

Трап тремтить,

видзвонює від кроків,

Поночі,

та людям не до сну,—

Жадібно

дівчата чорноокі

Слухають мелодію ясну.

Тут вона

тепер лунає часто,

Але пристань повна

все одно,

І нема де
«яблучку» упасти,—
Котиться
і котиться воно...

1958

ДЕЛІ — НЕДАЛЕКО

*Наргіс,
Раджу Кануру*

Пригадую
бамбуковий навіс,
маленьку кіностудію
в Бомбеї...
Як легко на душі моїй,
Наргіс,
від лагідної посмішки
твоеї!
Екран.
Гілок баньянових ажур.
Усе в полон взяла
січнева спека.
...Показує уривки
Радж Канур
з нового фільму
«Делі — недалеко!».
У залі, з нами поруч,
він сидить
і задум свій
розповіда старанно.
Як щось пропустить в бесіді,—
ту ж мить
він сам себе

доповнює з екрана.
— Була у нас тут
приказка стара,
відома
ще з часів Аурангзеба,—
ти від столиці
не чекай добра,
вона далека
від турбот про тебе!
Далеко Делі...
І даремно ти
шукатимеш дороги,
всім на диво:
туди людині простій
не дійти,
добитись правди
майже неможливо!
...Ревли мусони тужно
у степах,
сліпило очі
зливи мерехтіння,
і з року в рік
свій вимріяний шлях
до правди
прокладали покоління.
Вона зорею сяjala
здаля,
незвіданою силою п'явила,
вона прогнала
віце-короля
і старовинну приказку
змінити!
Настав новий,
іще не знаний час,—
ви зазирніть
до кожної оселі,

вам стане ясно,
що тепер до нас
стає чимдалі ближчим
наше Делі.
Хоча старе
дає себе взнаки,
і ще людей пече
жагуча спрага,
ночують на асфальті
бідняки,
ховається в трущобах
мій Бродяга.
Та не відкинуть Індію
назад,
і далеч перед нами —
не похмура!
...У темноті
стрекоче апарат,
схвильовано
я слухаю Капура.
Натхнений друже,
у майбутні дні
несеш ти
справедливості знамено,
і почуття твої
близькі мені,
тож недалеко Делі
і для мене!

1957

* *

*

Дивовижне дерево баньян!
Під жорстоким сонцем
у знеможі

Я бреду по спаленій дорозі,
Де обабіч —

дерево баньян.

Зморшкуваті корені з гілок
До землі порепаної линуть,
Щоб перетворитись на стеблини,
Увійшовши в землю із гілок.

Кільканадцять

стовбурів-братів

Під одним зеленим капелюхом
Радують своїм незримим рухом,
І міцніє кожен із братів.

Дружбою об'єднана сім'я
Гордого зеленого баньяна,
Від палючих променів не в'яне
Це індійське дерево-сім'я.

...В центрі міста —

дерево таке!

Нещодавно доброї години
Гості із Радянської країни
Посадили дерево таке!

— Хай воно мужніє і зроста, —
Радісно індійці гомоніли, —
Хай братерство набирає сили,
Хай,

немов баньян,

воно зроста! —

Ой баньяне,

дерево-лісок!

Корені звисають із гілок...

Скільки їх навколо!
Я б хотів
Мати стільки друзів і братів!

1958
Бомбей

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ПРОФЕСОРУ М. ВЕЙСГАЛУ *

В гучній промові,
сповненій завзяття,
Ви запевняли
слухачів своїх,
Що всі євреї —
безумовно, браття
І протиріч
немає серед них:
— Хай б'ються гої *
поміж себе знову,
Хай десь
когось
знесилює війна,
Та знайдемо ми завше
спільну мову,
Бо ми євреї,
путь у нас одна! —
Я теж єврей, професоре!
Одначе
Я зовсім інше
маю на меті:

* Директор науково-дослідного інституту
в Ізраїлі.

** Гої — іновірці (євр.).

Народам зичу
миру і удачі,
Бажаю людству
щастя у житті!
В Ізраїлі
я зустрів багато
Простих людей, що мислять, як і я.
З них кожен
може
бути мені за брата:
Трудящі всіх країн —
одна сім'я.
Та є такі,
що свій народ на кару
Затягуючи сіткою неправд,
Тепер
охоче
п'ють на брудершафт
Із «лицарями»
Бабиного яру.
З них кожен твердить:
— Не убий!
— Не крадь! —
І зве себе
прогресу вірним другом,
Обійми відкриваючи
катюгам,
Що Робсона
хотіли лінчувати!
Вславляючи братерство на папері,
Вони,
я знаю,
в хижій маячні
Готові руку стиснути Бандері,
Готові горло стиснути
мені!

Такий молодчик
 проклина щодуху
Мій рідний край,
 де вільно я живу.
Хай він єврей,
 подібного «братуху»
Не родичем,
 а ворогом назву!
Мене з дитинства
 пестила, як сина,
Не шкодувала ніжності й тепла,
І в люди вивела,
 і світлий шлях дала
Моя
 Радянська Україна.
Я їй належу.
 У боях суворих
Вона навчила стійкості
 мене,
І я навіки
 зрозумів одне:
Хто брат мені
 і хто мій лютий ворог!

1958
Тель-Авів

* *
 *
 *

Всьому,
 що з'єднує народи
В незламну здружену сім'ю,
Всьому,
 що нас веде до згоди,

Я серце й пісню віддаю.
Дарма, що мови в нас відмінні,—
Сердець однакове биття!
Хай очі

карі,
чорні,
сині,—

Важливий

погляд на життя!

Люблю українську рідну мову
І хочу нею

знов і знов

Довіку славити

чудову

Братерську спілку різних мов!

1959

Київ

АНТОНІНА

...Выходила тоненькая-тоненькая,
Тоней называлась потому.

Олександр Прокоф'єв

* *
*

Коли в море виходжу,
 чи злітаю в розчахнуте небо,
Чи на рейках залізних
 стрічаю нічну каламуть,
Стрілка серця
 мене переводить на зоряну путь,
І щоразу в думках
 поспішаю, кохана, до тебе!
Телеграфні дроти
 нас не можуть з'єднати, як треба,
У конверт не вкладеш
 невгамовного серця биття,
І тому звідусіль
 кожен день,
 кожну мить,
 все життя
Поспішаю до тебе,
 поспішаю до тебе!

1967
Одеса

* *
*

Я на траверзі серця твого щохвилини,
Де б не був,—
 хоч за сотні і тисячі миль,
Долечу,
 допливу,
 крізь тумани до тебе долину,
Миготінням зірок просигналю тобі звідусіль!
Хай на палубі
 хвиля гуляє від борту до борту
І норд-ост затіває свою круговерть штормову,
Не зміню свого курсу,
 дійду до жаданого порту,
Не зречуся ніколи
 того, чим на світі живу!
Я щасливий,
 що ти до нестями мені необхідна,
Що п'янію здаля від твоєї
 дзвінкої краси,—
Я на траверзі серця твого,
 моя рідна,
І вітри сподівань напинають мої паруси.
В океані життя,
 неосяжнім від краю до краю,
Крізь глухе шумовиння
 ловлю я твої позивні,
І тебе, наче пісню
 просту й задушевну,
 співаю,
І найтяжча дорога
 здається легкою мені.
Хочу я,
 щоб ця пісня
 щоразу сильніше звучала,

Щоб ніколи у ній
 не згасав життєдайний вогонь,—
 Я до тебе приписаний,
 мов корабель до причалу,
 І тому,
 де б не був,—
 я на траверзі серця твого!

1973
 Балтійське море

* *
 *

Це народження дня нового
 Починається з темноти,
 З застереження штормового,
 Про яке не відаєш ти.
 Там, либонь, уявити трудно,
 В дальній сонячній тишині,
 Як тривожно зітхає судно,
 Розрізаючи хвилі хмільні.
 Насуваються жовті тумани,
 Даль від хмарних тріпоче химер,
 Шість морів
 і три океани
 Між тобою і мною тепер!
 Та, крізь вогкий смуток розлуки,
 Що потомлене серце стиска,
 Я до тебе простягаю руки,—
 Ти в цю мить,
 як ніколи, близька!
 Грізна хвища шумує навколо
 І загрожує мрії живій.

Я далеко в цю мить, як ніколи,
Та, повір,—
як ніколи, твій!

1967

Атлантика

* *
*

Твою посмішку,
звук твого імені
Буду згадувати досхоchu.
Де б не був у цю мить,
лиш гукни мені,
Лиш подумай про це,—
прилечу!
Крізь простори,
вітрами обпалені,
Уночі,
в будь-якій стороні,
На якому завгодно віддаленні
Я почую твої позивні!
Може, скептик мені роздратовано
Скаже:
— Годі дитячих казок! —
...Не у всіх
(це давно вже з'ясовано!)
Є сердець двосторонній зв'язок!

1962

* *
*

Лиш тобі своє серце віддавши,
В дальніх мандрах,
на стежці новій,
Я цитую напам'ять завше
Кожен подих
і усміх твій!
Все віддам тобі:
сонячні далі,
Степу рідного трепетний спів,
Й, без перекладу,
в оригіналі,
Дзвін прибою,
і гомін птахів.
Подарую сріблясті тополі,
У майбутнє незвідану путь,
А твій смуток,
турботи
та болі
Заберу і примушу забуть!

1974
Київ

* *
*

Не забуду глуху тривогу,
Остогидлий вітрів ескорт,
Океан,
штормову облогу
Й на Далекому Сході
порт.

Сонце, ледь розплющивши очі,
Осяває стежину вузьку.
На майдан я виходжу з ночі:
— Дайте Київ! —
прошу міжміську.

Жду.
Нарешті
мою лихоманку
Телефонні тамують дроти:
— Київ!
— Києве, доброго ранку!
— Ранку? —
тихо дивуєшся ти.

...Ранок тут,
розгорнувши плечі,
Вже пригашує ліхтарі,
А у вас там —
вчорашній вечір
Ще купається у Дніпрі.
Пригадалось в цю мить послуле
Пісні юної джерело.
...Подзвонити б отак
у минуле
І почути твоє «алло»!
Хай бринить воно, як світання,
В цей осінній вечірній час,
Як початок того кохання,
Що і зараз єднає нас!

1967
Порт Назодка

ПОЧАТОК ЛЮБОВІ

Буде запах просмолених сосен
І запінена лірика флейт;
І одеська зажурена осінь
Дві краплини печалі пролле.

І тоді полохливі валторни
Заспівають про радість і гнів,—
Несподіваний,
 неповторний
Не знайомий мені мотив.

Ти розплющиш задумливі очі,—
І проміння навкруг засія,
І в обіймах
 розквітлої ночі
Біля серця стоятиму я.

Буду звати крізь осінь:
 — Ти чуєш?
Відімкни своє серце!
 Впусти! —
...Чим гучніше до тебе кричу я,
То все більш віддаляєшся ти.

По далеких і тихих причалах
Засинає потомлений світ.
Друзі!
 Всі ви,
 напевно, прощались
Із дівчатами біля воріт.

Хмар лихих
 переплутані пасма,
Наче сум над квадратами площ.

Мене вчили:
 кохання погасне
І пролине,
 як влітку дощ.

Це не так!
 Це не так!
 Я не вірю!
Залишаємось ми віч-на-віч,
І в цей час
 починається щирість
І раптово кінчається ніч.

Прокидаються перші трамваї,
Перші промені,
 перші пісні.
Це буває...
 Звичайно, буває,
І не тільки в юнацькому сні.

Бачу:
 В легкім осіннім тумані
Розквітає світанку вогонь.
Це світання надій і кохання,
Молодого кохання мого.

1935

* * *

*

Той вечір, люба,
 назавжди розтанув,
Осяяний, веселий, гомінкий,
Коли в зеленім полум'ї платанів

Безсило задихалися зірки.
Як спів пташиний, згасло тепле літо,
Я знов тобою сповнений украй,
Бо знову розучився говорити,
Ніяк тобі не вимовлю:

— Прощай! —
Осінній вітер — грізний листоноша —
Розвіяв листя —

кленів синій дим.
Все, що я міг придумати хороше,
Я поєднав із іменем твоїм.
Чому ж мені, весела, сіроока,
Ти лиш одне у відповідь дала, —
Подарувала безвість і неспокій,
Невже знайти щось ліпше не могла?

1937

* *
* .

Як часто сниться море синє
І корабельні прапорці,
Твоє весняне ластовиння
На загорілому лиці.

Але вікно моє закуто,
І ніч холодна і німа,
Бо зараз, друзі, тільки лютий,
Як довго тягнеться зима!

Та вже стогнала ринва глухо
І птах майнув — весни віщун.
Мені здалось, що я підслухав
Розмову теплого дощу.

І серце хочеться відкрити
Вітрам, що кличуть у політ.
...Лови мене, суворий критик, —
З вікна я споглядаю світ!

1938

* *
*

У пам'яті моїй — твоя тривога,
Розлукою поранене світання.
Туман
 і Хаджибеївська дорога,
Де ми поцілувалися востаннє.

Не ми ці хмари сіяли похмурі,
Та, вийшовши з палаючої хати,
Ми не ховатись мусимо від бурі,
А йти назустріч,
 щоб її здолати!

Нам ні на мить спинятися не можна:
Сурма до бою закликає зрана.
Ти розумієш це, моя тривожна,
Моя недоголублена кохана!

1941

* *
*

Ти скоро станеш матір'ю, хоча
Для мене ти сама як дитинча:
Ти сплескуєш в долоні,

коли сніг

Вкриває мерзле плетиво доріг,
Ти ще всього лякаєшся —

дитя

Ворушиться.

Та скоро серед ночі

Маленьке серце лунко затріпоче,
Людина

розпочне своє життя.

Народжена в ці дні,

вона зустріне

Навіки відвойовану весну:

За щастя,

за свободу,

за Людину

Ми йдемо сьогодні

в битву вогняну.

1943

* *
*

Я зустрічався на війні
З вогнем, з тривогою, з журбою,
Та як хотілося мені
Дожить до зустрічі з тобою!

Щасливих наших днів красу
І ти, напевно, не забула,

Хоч, ніби сон, з того часу
Чотири роки проминуло.

Загинув дім — лишилась мла,
Й вона розтанула, мов згадка.
Усі пішли, і ти пішла
Із сином на руках, солдатка.

Хоча була далеко ти,
І я пройшов доріг чимало, —
Любові сонячні мости
Нас на віддаленні еднали.

1945

* *
*

Нам будуть снитися завжди
Набряклих туч важкі сувої,
Тривожні спалахи біди,
Безумство ночі грозової,
Коли здригалася земля
Від несподіваної хвищі,
Гули спустошені поля,
Хилилися дуби найвищі.
І в хижій вогкій темноті
Від розпачу тремтіло небо,
І вже здавалось:

всі путі
Навік відрізані від тебе.
Стихію кленучи лиху,
Не відав я
тієї миті,

Що ти,
забувши все на світі,
Мене шукаєш на шляху.

1955

* *
*

Не тільки розуміть з півслова,
Ми й думати навчилися влад.
Якби ж вернутись міг раптово
Я на п'ятнадцять літ назад,
Хотів би знов
бентежним кроком
На площу Маркса я прийти,
Щоб там,
неначе ненароком,
Мене в юрбі зустріла ти.

Щоб знов
стрічати вдвох заграви,
Дивитися в очей блакить
І знову
всі твої вистави,
Всі твої ролі пережить!
Чи, виклик кинувши негоді
(Хай дощ періщить чи пурга!),
Чекати при службовім ході
Тебе з театру, дорога.

А в дні завихрені,
в тривозі,
В нестерпних муках самоти,
На Хаджибеївській дорозі

Можливо, чує уві сні
Все те,
 що, поки не написане,
Настійно проситься в пісні.
Все те,
 що лиш з майбутнім зв'язане,
Ще не з'ясоване цілком,
Ніколи вголос ще не сказане,
Та зрозуміле нам обом.

1960

НА СВІТАНКУ

Знову на Великому Фонтані
На світанку росяно кругом,
Знову я блукаю у чеканні
Під твоїм заштореним вікном.

Ти ще спиш, а пісня вже тріпоче,
Серце з нею б'ється в унісон...
Не шкодуй, розплющуючи очі,
Що раптово обірвався сон!

Прокидайся, ніжна і тривожна,
Днину зустрічаючи нову, —
Уві сні побачити не можна
Див, які чекають наяву!

1961

* *
*

Знов холодна і вогка ніч
Полонила осіннє небо,
Але ти не зважай,
 поклич,—
І я миттю примчу до тебе.
Позбиваю з дерев іржу,
Почеплю на них зорі сліпучі
І знайомий норд-ост попрошу
Розігнати ці чорні тучі.
Нам розлука хіба страшна,
Коли знову сплелися руки?!
Тільки надто швидко мина
Час від зустрічі до розлуки...

1963

ЛИСТ НА БАТЬКІВЩИНУ

Під сяйвом чужого неба
Пройшов я чимало доріг
І всюди, повір,
 без тебе
Спокою знайти не міг.
У темній воді Йордана,
В далекому заморському краю,
Єдина моя,
 жадана,
Я посмішку бачив твою.
В пустелі глухий,
 серед ночі,
Коли налітав вітровій,

КОЛО ЛІТЕРАТУРНЕ

МОНОЛОГ КРИТИКА

Своє критичне слово

хочу нині

Сказати про письменника Н. Н.

Не подивлюсь на те,

що у правлінні

І в двох чи трьох комісіях —

він член.

Нехай нарешті прозвучить оцінка

Така,

яку давно він заслужив!

(Не подивлюсь,

що дружить його жінка

З жінками керівних товаришів!).

Весь його шлях від самого початку

Покаже всім дослідження моє:

Давно вже час сказати правду-матку

Без будь-яких поблажок,

так, як є!

...Нехай Н. Н. пробачить,

але строго

Аналізу піддавши кожен крок,

Я запевняю:

не було у нього,

Нема

й не може бути помилок!

1952

ЗАКІНЧЕНИЙ ПОЧАТКІВЕЦЬ

Що про нього читачеві скажем?
Висловим захоплення своє:
Молодий поет він вже зі стажем,—
Двадцять літ надії подає.

В нього творчі плани якнайширші,
Їх до мас він прагне донести.
Тільки пише він чомусь не вірші,
А заяви всякі і листи:

«...Атмосфери в секції немає,
І моє становище скрутне,—
Критик Н. мене не помічає,
Критик Т. замовчує мене!

І ніде нема моїх портретів,
Хоч я маю профіль свій і фас.
Затирають молодих поетів,
Неуважно ставляться до нас!

Маю намір я співати дзвінко
Про життя, про сонячну блакить,
Але ця страшна недооцінка
Не дає можливості творить!..»

Ювілей ми можемо відзначати,
І нема, повірте, в цьому див:
Двадцять літ, як він почав писати,
І вже двадцять літ, як закінчив...

1948

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ

NN тікав хутчіше лані
Від аліментів і морок,
Тікав від Фросі, і від Мані,
І ще від двох чи трьох жінок.

Куди,—

захочете спитати,—

Він кроки спрямував свої?

Скажу:

в Дім творчості,—

писати

Роман про зміцнення сім'ї!

1956

«ПЕРЕДОВИК»

Він перед музами повік не падав ниць,
Не ліз в кишеню за новим сюжетом,—
Заримувавши п'ять передовиць,
Себе вважав передовим поетом.

1951

ІНСТИНКТ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ

У главку він спокійно проживає
І навіть крісло керівне займає.

Коли ж питання постають складні,
Коли сказати треба «так» чи «ні»,—

Мовчить як риба, маючи на мислі
Лише одне: утриматися в кріслі!

1956

ІСТОТНА ПОПРАВКА

Один начальник говорив:
— Я безкорисливий, їй-право,
Терпіть не можу хабарів,
От подарунки — інша справа!

1956

ОБРАЗА

В деяких театрах ролі молодих героїнь, як правило, доручають лише старим актрисам.

Якось актрисі молодій
Приємне я хотів сказати, —
Мовляв, бажаю щиро їй
Роль юної Джульєтти
грати.

Вона образилась:
— Дивак!
Ці міркування ваші хибні:
Хіба постаріла я так,
Що можу ролі грати подібні?!

1956

ДРАМА КОМЕДІОГРАФА

Початок в цій історії банальний,
У ньому мало своєрідних рис:
Увечері в будинок театральний
Нову роботу драматург приніс.
Минув лиш рік,

і, без бюрократизму,
З ним режисер мав бесіду про твір:
— Розглянемо написане
крізь призму

Сценічності,
важливості
і др.

І, на книжкову глянувши полицю,
Він тоном театрального знавця
Згадав чомусь про чеховську рушницю
І клявся Станіславським
без кінця.

А потім вже у войовничім ражі
Сказав біднязі кілька слів гірких:
— У вас є негативні персонажі,
Це нетипово!

Ліквідуйте їх! —
...Продумавши почуте ним в театрі,
Змівив негайно автор місце дій, —
Комедію,
що звалася «Три Катрі»,
Переробив на драму
«П'ять Надій».

Всі негативні образи і мислі
Він тої ж миті рубонув з плеча.
Приносить твір.

Та в режисерському кріслі
Його новий товариш зустріча:

— Про світлотінь ви не чували?
Дивно!

Велике сяйво відтіняє тьма.
Чому ж у вас відсутнє негативне?!
Невже конфліктів у житті нема?
— Як вам завгодно! —

мовив літератор. —

Я покажу вам швидко мій талант:
За два-три дні

дістане ваш театр

Від мене зовсім інший варіант! —

...Закреслене

(було його чимало!)

Відновлювати став письменник наш.

...Але йому на думку не спадало,

Що й сам він — негативний персонаж!

1953

ОЙ!

Олексій Степняк писав багато
Про війну, про мир, про синь очей,
І, народним думаючи стати,
Він вживав у віршах «ой» та «гей».

Цей прийом для нього був незвичним,
Та на це він зовсім не зважав
І, мабуть, щоб стати більш ліричним,
Замість «серце» — «серденько» писав.

«Гей, комбайн у поле вирушає,
Ой, іде ж він ген за виднокрай!»

Гей, у небі хмароньки немає,
Ой, сіяє сонечко, гай-гай!»

Написавши «гей-поем» чимало,
Дивувався часто наш герой:
Всі, хто ці «поемоньки» читали,
Посміхались і казали: «Ой!»

1949

ЗІБРАЛИСЬ ДВА КРИТИКИ...

Зібрались два критики в тихім кутку
Поважного кабінету
Й писали рецензії там нашвидку
Про твір молодого поета.

І критик Рожевий промовив:
— Біда!

Прогавили генія всі ми! —
...І з вуст його ніжних солодка вода
Побігла струмками стрімкими:

— Перо в цього автора дуже легке,
І образи дуже прозорі...—
Зумів він побачити навіть таке,
Чого не було в цьому творі.

Сказав він:

— Тут праці великої плід,
Стремління вперед безнастанне.
Якщо не похвалим його ми як слід,—
Він метром ніколи не стане!

А критик Похмурий теж мовив:
— Біда!

Знайомі мені ці «герої»! —
...І з вуст його чорних іржава вода
Побігла, як з ринви старої:

— Перо в цього автора надто легке
І образи надто прозорі! —
...Зумів він побачити навіть таке,
Чого й не було в цьому творі.

— Щоб більш не з'являлось подібних
«поем»,

Повинні ми бути невсипуці!
Якщо ми сьогодні його не поб'єм,—
Він завтра не вийде в ведучі!

У творі один сліпоту відзначав,
А другий — далекозорість.
І клявся з них кожен,
що цим він бажав
Принести поетові користь.

В газеті схрестилися їхні путі:
Відкривши редакції двері,
Вони віддали секретарші статті
На світлім і темнім папері.

Редактор спитав:
— Позитив? Негатив? —

Оглянув їх зором натхненним
Й, поклавши статтю на статтю,
просвітив
Своїм редакційним рентгеном.

А потім — упевнений розчерк руки,
Робота знайома і звична:

Лайливі рядки і хвалебні рядки
Лягли у статті симетрично.

— Я цей матер'ял доведу до пуття! —
Бринів його голос сталевий.
І ранком в газеті з'явилась стаття
І підпис:

Похмуро-Рожевий.

Усе закінчилось спокійно,
і нас
Не мучив дискусії галас.
Та тільки поезія, кажуть, в цей час
Чомусь іронічно всміхалась.

1948

ВІСНИКИ СВОБОДИ

Повість у віршах

...вступила в бой
С тиранством бодрая свобода,
Кипя отвагою младою.

К. Рилсєв,

«Богдан Хмельницький»

...Первые русские благовестители
свободы.

Т. Шевченко, запис

про декабристів

у «Журналі» за 1857 р.

Розділ перший

У ТИХОМУ РАЮ

1

Тиха долина,
даль тополина.
Зморена спекою,
спить Україна.
Білі хати,
золоті небеса.
Пісні пташиної
ніжна краса.
Лунко дзюркоче
річка вузенька.
Сонце низенько.
Вечір близенько.
Землю пройдіть ви
од краю до краю,
та не знайдете

подібного раю!
Ось перед нами
садки знамениті —
тоне село
у вишневому цвіті,
а на горбку,
як загальна окраса, —
панська садиба,
колони, тераса.
Пан Енгельгардт
біля дому гуляє
і на дорогу курну
поглядає.
Це означає,
що знов на обід
в гості до нього
прибуде сусід.
Знають усі,
що отой дворянин
до Енгельгардта
прив'язаний дуже:
ходить в смугастім сурдуді,
як він,
схожі у них
і одежа, і душі.
Федір Бошняк —
жартівник і гуляка,
схильний завжди
до вина і до карт.
Мабуть, за це
поважає всіляко,
зве його братом своїм
Енгельгардт.
Адже і сам він —
весела людина, —
є в нього

прислані з Франції вина,
є в нього
вельми сіятельні друзі,
є в нього псарня,
найбільша в окрузі.
І коли вранці
тонесенько-тонко
дзенькне в господі
маленька болонка,
здалеку дружно,
до хрипоти,
вторять їй басом
поважні хорти,
а вже за ними,
неначе з розпуки,
гавкають пси,
захлинаються суки...
І, щоразу повторюючи жарт,
в спальні
у цю неспокійну годину
весело гавкає
сам Енгельгардт, —
це розважає він
сонну дружину.
З жахом заплющує очі вона,
тішачи сивого гавкуна.
...Так тут потроху
живуть, не сумують,
з яблучок райських
варення готують,
колють свиней
і тістечка печуть,
божих рабів
на конюшні січуть.
Тільки й розваг, —
що обід чи сніданок.

Ранок і вечір.
Вечір і ранок.
Трави зелені
вкриває роса.
Білі хати.
Золоті небеса.

2

В панській господі,
в тихій світлиці
тчуть і гаптують
дівки-чарівниці.
В тихій світлиці
в дружньому колі
тягнеться нитка розмови
поволі.
Кажуть дівчата
смуглявій Орісі:
— Не побивайся
та не журися,—
час пролетить,
і якось ненароком
вернеться милий
до пана з оброком.
Ну, а тоді,
після повної сплати,
більше не буде у вас перепон,
зможете зразу
до церкви рушати,—
зв'яже навіки вас
божий закон! —
Ніби не слухає подруг
Оріся,
тільки спливає.
сльоза зі щоки,

тільки в очах,
як у темному лісі,
гаснуть збентежені світляки.
...Плин неспокійних
дівочих думок
раптом спиняє Петрусь,
козачок, —
як вітерець,
до кімнати влітає:
— Де тут Орися? —
дівчат він питає.
— Що це ти, хлопчику,
так гомониш?
— З Чорного моря
вернувся Тиміш!
— Правда?
— Клянуся!
— А де він?
— Вже близько!
— Дай, я тебе поцілую за це!
— Ні! —
козачок відвертає лице
і червоніє:
— Хіба я дівчисько? —
Він, як дорослий,
тут службу несе,
знає усе, розуміє усе.
Щастя і долі у хлопця нема, —
він підростає
та... знов для ярма,
а замість нього
за деякий час
буде служити
тут хлопчик Тарас.
(Він ще малий,
та десятого літа

вже розпочав
свою путь нележку:
дрова рубає
сільському дяку,
що обіцяв за це
грамоти вчити).
Мабуть, не раз він
Орисяю стрічав,
— Доброго ранку! —
вклонившись, казав...
Мабуть, він теж
у цей день босоніж
бігав щасливий:
— Приїхав Тиміш!

3

Слухає біла берізка в гаю
шепіт гарячий
зеленого дуба,
де, пригортаючи милу свою,
каже Тиміш:
— Моя горлиця люба! —
Скільки повідати їй
він хотів!
Та, як зустрілись,—
згадав лиш три слова.
...Що ж, може, більше й не треба
їм слів,—
мила його розуміє чудово!
...Довго блукав він
просторами півдня,
долю шукаючи,
горе п'ючи...
Бачив,
як люди червоного півня

в панські садиби пускали
вночі.
Чув,
як, похилі від кривди й наруги,
плакали гірко
смутні матері...
Він розвантажував
грецькі фелюги,
зерно возив
від зорі до зорі.
Гавань одеську
забути несила:
там, за причалом,
де танула мла,
воля
морськими вітрами гула,
чайками і парусами
манила.
— З нами у море
ходім навесні,
кинь свого пана! —
рибалки казали.
Втік би...
Та милої очі сумні
міцно
його до землі прив'язали.
...Дивиться вдячно
Орися на нього,
сяє у погляді
чиста блакить.
Вітер зітхає,
і ясен рипить.
Місяць. Зірки.
Солов'їна тривога.

Щоб по обіді
здолати свій одур,
хміль і дрімоту
прогнати з очей,
пан Енгельгардт,
як гостинний господар,
дивертисментом
частує гостей.
Гладить вдоволено
вуса іржаві,
чудом-музикою
всіх звеселя,—
він нещодавно
купив у Полтаві
добру співачку
та скрипалю.
Тільки не це його тішить,
їй-право,
є в нього інша тепер
дивина:
зроблена в Тулі
новинка цікава,
зветься гармонікою
вона.
Як розтягнуть
її згорнуті брижі —
повідь пісенна
полине кругом.
...Звечора
люди стоять під вікном,
щоб подивитись
на цю дивовижу.
Хоч дітлахам
тут нічого не видно,

їх звідсіля
не прогнати ніяк:
виліз на дерево
легко і спритно
чийсь
у подертій сорочці
хлопчак.
Верхи
на гілці могутнього в'язу
зручно вмовстився,
немов на коні,
і переказує друзям одразу
все, що він бачить
в відкритім вікні.
Хто цей хлопчина,
меткий та завзятий?
Може,
якийсь розбишака-школяр,
може, підпасок,
на кривду багатий,
може,
майбутній великий Кобзар.
...Ллються
прибою музичного хвилі,
і завмирає все поблизу,
й тихо,
голівки схиляючи білі,
ронять свічки
за сльозою сльозу.
Скільки тут клопоту
біля свічок,
знає найбільше
Петрусь-козачок.
Він щоразу
підстригає вогонь,
щоб яскравішим

ставало світіння.
...Гості сміються,
сміється гармонь,
і метушаться
розгублені тіні.
Чорні,
Вони виростають дедалі
і передражнюють
все, що є в залі.
В залі —
є стіл і круг нього
фотелі,
а на стіні —
силует каруселі.
В залі —
господаря постать гнучка,
а на стіні —
силует гончака.
Чує Петрусь
(це ж які чудеса!)
тіні
ведуть між собою розмову:
— Пане Бошняк!
Я повторюю знову —
тищу даю вам
за вашого пса! —
Тінь Бошняка
заперече глухо:
— Тищу?
Ви гляньте, які в нього вуха!
— Вуха як вуха,—
не бачу нічого!
— Що ж, подивіться,
який в нього ніс!
Та за такого собаку,
їй-богу,

можна в Парижі
одержати приз!
— Я скрипала вам даю
на додаток!
— Що той скрипаль?
Не міняю! —
...Дзвінок
оповіщає, що зараз початок
іншого виступу —
буде танок.
Федір Бошняк
підіймає лорнет:
— Я холостяк
і шаную балет! —
Хоч і не юні
у нього літа,
він, мов гусак, надимається:
— Браво! —
...Грає музика.
Дівчина смуглява,
ніби метелик,
на кін виліта.
Ніжна, струнка,
вигинається, никне,
пада,
встає і кружляє за мить...
Гей, зачиніть
усі двері і вікна,
бо, як не вдержиш її,—
полетить!
Славна Орися!
Не бачить нічого,
сила незнана
її підійма:
все ж це для нього,
для нього, для нього!

Так!
Хоч у залі його і нема!
В'ються стрічки
голубі та червоні,
і, коливаючись танцю у такт,
радісно плескає гість
у долоні:
— Так-таки так!
— Так-таки так! —
Він обертається
до Енгельгардта:
— Може, цю дівку
мені продасте?
Типу даю.
— Вона більшого варта, —
гляньте, які в неї очі!
— Пусте!
Очі як очі!
— Ні, ні! Беріть вище!
— Досить!
У неї не руса коса!
— Що ж, обійдуся
без вашої тищі!
— Добре!
Беріть мого вченого пса!
— Ви не жартуєте, друже?
— Ні, ні! —
...Ледве ховаючи
гнів і огиду
бачить Петрусь,
як гончак на стіні
весело руку стискає
сусіду.
А угорі,
біля самої стелі,
пада метелик і завмира,

та над усім,
як зловісна мара,
крутиться й крутиться
тінь каруселі.

5

В панській господі
гармоніка грає,
тільки не чують її
під вікном.
Хлопець на дереві
очі втирає
міцно затиснутим кулаком.
Що жде його?
Не для лиха й образ
подарувала життя йому
мати,
та на якогось собаку
в свій час
пан зажадає
його обміняти!
Мабуть,
на месницькім грізнім вогні
душу юнак гартуватиме
щирю,
мабуть, вже нині,
в глухій тишині,
вперше подумає він
про сокиру!

6

Промінь ранковий
на збруї палає,—
коней гнідих

запрягає Тиміш.
— Гей, ворушися!
Чого ти стоїш?
Пан до сусіда свого
поспішає,—
треба ж забрати
заморського пса,
що виробляє
невидані штуки! —
...Гавкають пси,
захлинаються суки.
Білі хати.
Золоті небеса.

7

Навстріч
зеленим осяяним гонам,
ген за селом
в тишині золотій
з вітром, зі свистом,
з малиновим дзвоном
коні біжать
по дорозі крутій.
Птицею
Тройка летить над землею,
цокотом будить
замріяний шир.
Хмара пилюки
женеться за нею
із косогору на косогір.
Путь до сусіда —
знайома і звична,
в горлі
гірку пилюгу залиша...
Ой, не дзвеніть, бубонці,

так заклично,—
це ж не весілля
у Тимоша!
Це ж не кохана
в колясці у нього,—
їде з ним той,
хто в них щастя украв!
Мимо стерні
і зелених отав
в'ється дорога,
шумує дорога.
— Легше, Тимохо!
Ти п'яний?
— Нітрішки!
Коники, пане, у вас —
молодці! —
...Він ще сильніше
натягує віжки,
наче три вихори
держить в руці,
наче попереду
бачить Орисю,
подих гарячий її
відчува...
— Швидше, соколики! —
Крупною рисою
навстріч біжать
молоді дерева.
Хиляться їхні скуйовджені віти,
стан
від напруження вигнувся весь.
Шлях завертає.
— Тимохо, куди ти?
Йолопе, урвище там!
— Боїтесь?
Ви помоліться! —

...Темнішає небо.
— Гей, зупинись,
переждемо грозу!
— Пане, тримайтеся, —
вас, куди треба,
обов'язково я доведу!
— Що ти надумав,
тварюко погана?
Я наказав тобі...
Чуєш мене? —
...Годі!
Тиміш вже не слухає пана
й просто до урвища
тройку жене.
Швидше!
Б'є вітер гарячий у скроні.
Швидше!
Тріщить під колесами хмиз.
Швидше!
Іржуть перелякані коні.
Швидше!
Коляска летить під укіс.

8

В домі все вимерло, —
тиша довкола.
Вікна запнув
непроглядний туман.
Тиждень без пам'яті,
жовтий і кволий,
марить на ліжку
скалічений пан.
Все він благає
гнідих зупинити,
лається люто,

на поміч зове...
Пані не відає,
що з ним робити:
він не вмирає
і не живе.
Скільки йому
того зілля давали,
скільки заклять
говорили над ним!
Двічі уже за попом посилали,
двічі попа відпускали
ні з чим.
Пані,
бліда від безсонної ночі,
радісно скрикує
в тиші глухій:
муж її раптом розплющує очі
й тихо питає:
— А конюх живий?
— Так, він іще не помер.
— Слава богу!
Мусить він жити,
хоч круть і хоч верть!
Ліки давай йому!
— Нащо?
— Для нього
вмерти — рятунок,
а жити — це смерть!

9

Давно вже з пана перев'язки
приїжджі фельдшери зняли,
давно вже з яру притягли
уламки панської коляски.
Гуркочуть грому перекаати,

над степом
вітер завива.
Ать-два, ать-два, —
ідуть солдати
і серед них — Тиміш, —
ать-два!

Розділ другий

СОЛДАТ

1

Пазурами гострими схопила
Тимоша
солдатська доля зла,
по усіх світах
його водила
і до Василькова привела.
Тут живуть
недавні новобранці.
Вдосвіта їх будять сурмачі:
фрунт і муштра —
вдень і уночі,
фрунт і муштра —
ввечері і вранці.
Падають солдати у знемові,
кожен
службу царську проклина.
...Кажуть, у херсонському острозі
сталася конфузія страшна, —
оглядав його
сам імператор
і закутим в'язням заявив:
— Хто бажає з вас

піти в солдати?
Я б того від каторги звільнив!
Мовчите?
Чи вам незрозуміло?
Чи кайдани легші,
ніж багнет?
...В'язні мовчки на царя гляділи,
і ніхто
не вийшов уперед.
...Фрунт і муштра!
Валиться в калюжу
зморений солдат.
— Вставай!
Не диш!
— Ваша бродь, не бийте,
він недужий! —
прапорщика стримує Тиміш.
— Що таке?
Відставить тари-бари!
Ач, знайшлася добрая душа! —
Прапорщик лютує,
і удари
падають тепер
на Тимоша.
Але він усе мовчить.
Чи варто
щось казати на такім суді?
Він мовчить уперто,
як тоді,
на конюшні в пана Енгельгардта.
Недарма
не раз казали люди, —
це ж усім відомо з давнини:
канчуки —
однакові усюди,
а пани, звичайно,

скрізь — пани!
І якби лише нагоду мати,
він зумів би краще,
ніж колись,
так їх
у колясці прокатати,
щоб вони уже не піднялись.
Дзвін в ушах...
І на дорозі — дзвін.
Коні мчать у куряві
з-за мосту,
і солдати вгадують:
— Це він —
підполковник Муравйов-Апостол.—
Зранку сам він
тройку запрягає,
віжки в руки
і — гайда у путь!
Роти він свої перевіряє,—
як живуть
та службу як несуть.
Всіх в полку
він знає поіменно
і радий зустрітись з усіма.
Тільки в Петербурзі
наречена,
кажуть, вигляда його дарма.
Він дізнався:
людям на потіху,
володарка дум його і мрій
наказала висікти кравчиху,
що вінчальне плаття шила їй.
Жениха
в той день вона чекала,
але він до неї не прийшов,
написав лиш:

«Душ у вас чимало,
але ви — бездушна!
Муравйов».
Ні для кого
вже тепер не тайна,
що між ними
спалено мости,
що, не розпечатавши,
негайно
він верта назад
її листи...
З нижніми чинами
він у дружбі,
жартувати любить повсякчас,
та коли накаже щось по службі, —
хоч умри, а виконай наказ!
В чорній бурці,
довгій і широкій,
мов з землі,
він виростає скрізь,
і завжди
в його очах неспокій,
і завжди
він поспіша кудись.
Поміж себе радяться служиві:
буде грім
чи мимо пронесе, —
кажуть, він страшний,
коли у гніві,
молодий, а помічає все.
От і зараз,
він, спинивши коні,
прапорщика владно підзива:
— Знов рукоприкладство
в батальйоні?
Говорив не раз я

і не два... —
І, хоч тут кругом
стоять солдати,
гарячково кидає йому:
— У відставку
вам пора подати!
подавайте, —
я її прийму! —
Чимось заклопотаний,
як завше,
все, що треба,
зважає він вміть
і, з собою
Тимоша забравши,
знову мчить у даль,
аж гай шумить.
І, хоч гострий вітер
б'є в обличчя
і вибої на шляху страшні,
Тимошу наказує він:
— Швидше!
Швидше!
Нас чекають в Тульчині!
Гей, солдате,
завернув куди ти?
Круча там,
ресори не пошкодь!
— Ми панів уміємо возити,
не турбуйтеся,
ваша вискобродь! —
Урвище попереду темніє,
як останній у житті
рубіж.
Вигинають коні білі шиї,
поводи натягує Тиміш.
— Швидше! —

Так, щоб від копит тремтіла,
щоб гула доріженька крута!
— Швидше! —
...Перед урвищем уміло
він гарячих коней заверта.
— Швидше! —
Будить тишу полохливу
бубонців веселий передзвін.
Урвище
лишається десь зліва,
шлях тепер відкритий!
— На Тульчин!

2

В Тульчині —
і тиша, і пільма.
Затуливши очі невеселі,
сплять тривожно
згорблені оселі,—
ні зірок, ні ліхтарів
нема.
Але світлу будячи надію
в тих, кому це бачити дано,
саме тут,
одне на всю Росію,
серед мряки світиться вікно.
За вікном
всю ніч життя вирує,—
звідусіль стежки ведуть сюди.
В цьому домі
гості є завжди,—
тут
полковник Пестель квартирує.
Як солдат,
він схоплюється рано

і годину цілу
в тишині
музикує на фортепіано,
бойові складаючи пісні.
В них —
вогонь розкутої стихії,
сонцем опромінені степи,
в них —
майбутнє рідної Росії:
— Час для битви настає,
не спи! —
Збудженим потоком
линуть звуки,
заливають напівсонний дім,
і кружляють, ніби чайки,
руки
над прибоєм клавішів
дзвінким.
Потім — кінь
і довга путь-дорога,—
до заходу сонця —
все скачи!
Адже все розмірено
у нього:
служба вдень
і гості — уночі.
Як героя,
знають його скрізь,—
це ж його
за мужність і відвагу
сам Кутузов відзначав колись,
золоту презентувавши шпагу.
І не раз про Пестеля
усім
навіть люті недруги казали,
що годиться

розумом своїм
він в міністри
чи у генерали.
І хоча на огляді,
завмерши,
він не гнувсь принижено
в дугу,
лиш його, як доброго слугу,
похвалив цар Олександр Перший.
...Тої ж ночі вірним друзям
сміло
Пестель думку висловив свою,
що царя приборати —
це півділа, —
треба вбити
всю його сім'ю!
— Десять літ,
не знаючи спокою,
у тяжкім полоні
самоти,
думав я:
дорогою якою
наша Русь
повинна далі йти.
Коли справді
владу ми здобудем,
скористатись треба
з наших прав
і закон життя
вручити людям.
«Руська правда» —
я його назвав.
Всі ми —
правди руської солдати,
адже нам
судилось на віку

від ганьби
Росію врятувати
і свободу дати мужику!
Тож часу не гайте!
Ми повинні
передать права йому
усі,
бо життя потрібне людям
нині,
на землі,
а не на небесі! —
...Замовкає Пестель
і в задумі
додає:
— Нема путі назад! —
Запальний юнак
Бестужев-Рюмін
схоплюється:
— Правильно! Віват!
— З нами правда,
а у правді — сила,
не здола ніхто її
ніяк! —
...Плескають
Волконський і Щепила,
Муравйов-Апостол
і... Бошняк!

З

Так, це він
в смугастому сурдугі,
у такім, як носить його друг,
сірий від нічної каламуті,
тихо озирється навкруг.
Чорна люлька у кривому роті,

стиснута зубами,
не димить.
Посмішка,
як вогник на болоті,
блимає і гасне кожну мить.
Очі так і бігають,
колючі,
жадібно врізаючись у тьму,
коли зовсім юний
підпоручик
щось на вухо шепотить йому.
Хоч вони знайомі
дуже мало
і різниця у літах значна,
але їх зрівняла
і з'єднала
дюжина токайського вина!
...Ніч тоді минула,
мов хвилина.
Дзвін бокалів ранив тишину
і, здавалось,—
море по коліна:
— Ще одну!
А потім:
— Ще одну!
А коли покуштували рому,
серце стало битись
гарячіш,
і секретно
другові новому
розповів драгун...
Та тільки — чш!
І, на все
висловлюючи згоду,
слухав його жадібно
Бошняк:

— Справді,
треба дати їм свободу,
я давно вже думаю отак!
В ваших планах,
кажучи одверто,
я іще цілком не розберусь,
але я також
ладен померти
за вітчизну,
за святую Русь! —
Офіцер
у вічі глянув пильно:
— Добре!
Завтра ми у Тульчині!
Поки ж треба
встановити спільно,—
а чи справді
істина в вині? —
Знов, як вчора,
за шибками дрібно
стукав дощ,
і скоро ніч оця
стала теж
прозора й непотрібна,
як бокал,
допитий до кінця.
...Пан Бошняк,
поміщик незалежний,
так казав про волю і права,
що невдовзі
й Пестель обережний
теж повірив у його слова.
І тепер,
в смугастому сурдуті,
він гучніше
за усіх гостей

без вагання
схвалює по суті
кожну з проголошених ідей.

4

— Годі!
Натерпілися неслави!
Ми натиснем,
і впаде тиран! —
Запевняє
офіцер з Полтави,
представник
«Об'єднаних слов'ян».
В о л к о н с ь к и й
Я не поділяю
цих ілюзій!
Де належні сили
ти збереш?
Г о р б а ч е в с ь к и й
Нам допоможуть
наші польські друзі,
серби і угорці
встануть теж.
М у р а в й о в - А п о с т о л
Все це так,
проте, скажу від себе:
без своїх
російських мужиків
нам не обійтись нізащо!
П е с т е л ь
Треба!
Ще мужик
для битви не дозрів!
М у р а в й о в - А п о с т о л
А хіба ж не він

з Наполеоном
бився ще тринадцять літ тому?!
П е с т е л ь
Все життя провівши за кордоном,
ти не знаєш...
М у р а в й о в - А п о с т о л
Вірю я йому.
На Русі.
мені не треба гіда,—
ти забув, полковнику, одно:
крім розваг,
крім Гамбурга й Мадрида,
в мене ще було
Бородіно!
П е с т е л ь
В мене пам'ять непогана.
Годі!
М у р а в й о в - А п о с т о л
То були б нам
спільники тверді.
П е с т е л ь
Пристрасті
розпалюються в народі,
ми вже їх не стримаєм тоді.
Та й неясно:
чи піде за нами
голий і затурканий мужик?!
М у р а в й о в - А п о с т о л
Він про волю мріє
цілий вік,
лиш гукніть —
усі зламає брами!
В о л к о н с ь к и й
Ви на нього ставите багато!
М у р а в й о в - А п о с т о л
Він радий

звільнитися від пут.
Запитайте ви хоча б
солдата,
що прибув зі мною...
П е с т е л ь
Де він?
М у р а в ь о в - А п о с т о л
Тут.
П е с т е л ь
Що ж, покличте.
Може, знадобиться
в нашім арсеналі
зайвий ніж!

...Замовкає гомін.
До світлиці
входить
трохи знічений Тиміш.
Незнайомі збуджені обличчя,
він в тривозі
мовчки озира,
бо, коли пани
до себе кличуть,
рідко це доводить
до добра!
...Глянув навкруги
і не повірив:
це здалося, може?
Ні, він тут,
серед шитих золотом
мундирів
той, знайомий, з смугами
сурдут.
І здалось солдату
в цю хвилину,
що підлога

попливла з-під ніг,
він, забувши
всяку дисципліну,
вже на місці встояти
не міг.
Серце
люта зненависть затисла,
налилася оловом рука,
і, зваливши на дорозі
крісло,
кинувся Тиміш
до Бошняка.
...Кліпаючи
жовтими очима,
той солдата
знаком зупинив:
— Знай — на волі
вже твоя дівчина,
я ж її для того і купив! —
...Мить стояв Тиміш
заціпеніло,
і йому здалося:
вдалині
золотими росами укрила
ніч
дівочі коси смоляні.
Чи можливо?
Де ж тепер Орися?
Пан зітхає:
— Хоч на все життя,—
я казав їй,—
в мене поселися!
Не схотіла!
Бог її суддя!
Днів за два
я повернусь додому,

дворових спитаю,—
може, їм
про твою Орісю
щось відомо...
Ти приходь —
охоче розповім!
Що ж, така красуня
допомогу
знайде скрізь,
вона не дитинча! —
...Він сміється,
а Тиміш нічого
вже не чує
і не поміча!
Лиш на мить
зажеврїла надія
і в очах
розвіяла пїтьму.
Так чому ж ти, хлопче,
не радієш?
Панові не дякуєш чому?
У тобі побачивши людину,
що зазнала
горя та біди,
забувають всі
у цю хвилину,
нащо тебе кликали
сюди.

5

Усі свічки пригашено давно,
і все, до краплі,
випито вино.
Десятий сон
вже сниться денщику,

що кулаком підпер
свою щоку,
не відаючи навіть,
що в цю мить
полковник Пестель
край вікна стоїть
і, слухаючи вітру течію,
в мовчанні
думу думає свою.
У пам'яті —
такої ж ночі плин,
зірок тремтіння,
далечінь туманна...
У кишинівським парку
бродить він
і разом з ним —
палкий творець Руслана.
Над ними
вітер у гілках гуде,
холодна мла
снує свої тенета,
і пада сяйво місяця бліде
на непокірні кучері поета.
Майбутні прославляючи бої
всім серцем закликаючи
до дії,
він довіряє Пестелю
свої
таємні плани
й пристрасні надії.
І вірить Пушкін,
що його земля
позбудеться
ганебної напасті,
він крізь пільму
вже бачить іздала

ясну зорю
принадливого щастя.
...Хода поета
горда і легка,
він в далечінь вдивляється
натхненно,
йому обличчя вітер обпіка,
од вітру плащ тріпоче,
мов знамено.
Сріблястий плащ...
У дні нових тривог,
у Петербурзі,
цим плащем, можливо,
по-братньому,
з Міцкевичем удвох
він буде укриватися від зливи.
В серцях людей
бринітиме їх спів
про волю,
про любов,
про стиглий колос.

...Минуть літа,
й до їхніх голосів
юнак Шевченко
приєдна свій голос.

Розділ третій

ПОЖЕЖА

1

...Два дні
на розшуки Орисі
дав підполковник Муравйов:

— Рушай, солдате,
не барися! —
...Перехрестився
і пішов.
Над шляхом стеляться тумани,
даль огортаючи сліпу,
і тужно щось кричать орлани
в степу.
Цей поклик пада на дорогу,
перекриває вітру шум.
Як розгадати
їх тривогу,
їх сум?
Можливо, їм пора у вирій,
і час розлуки настає,
чи постать
у шинелі сірій
птахам
спокою не дає?!
Не зупиняючись ніде,
Тиміш іде,
іде,
іде...
На лобі виступає піт,
грязюка липне
до чобіт,
і він насилу тягне ноги,
що приростають
до дороги.
Але спинятися
не можна:
Орися — там, в селі!
Мерщій!
Лише про неї
думка кожна
і кожний крок —

назустріч їй.
Ще трохи —
і верста остання,
вже видно
річки синє скло!
...Тиміш вступає у село,
киває на чись вітання.
Тут все
йому вертає сили,
його з коханою єдна,—
гряюку цю
не раз місила
ногами босими
вона.
На цьому березі,
бувало,
з дівчатами білизну прала,
а під наметом із лози
не раз ховалась
від грози...
Так де ж Орися?
...Звідусюди
до Тимоша
підходять люди.
— Скажіть,
чом трапилося так,
що відпустив її
Бошняк?
— Ти щось наплутав,—
одвічають,—
сльозами
волю не стрічають
і не біжать, як від біди,
світ за очі
бозна-куди?!
— Та пан казав мені,

що нині
вона на волі...
— Ну й діла!
Чому ж у подраній плахтині
вона з господи утекла?!
І пан,
якщо він одпустив,
чому за нею
гнав хортів?
Чому наказував шукати
її в ліску
й на дні ріки,
а на конюшні
готувати
нові березові різки? —
...Ударив грім,
і хмари хмурі,
мов коні,
встали на диби,
і захиталися в зажурі
стрункі тополі та дуби.
І скрикнула
самотня птиця
десь у далеких комишах,
і зазирнула блискавиця
у темні очі
Тимоша.
І він,
змарнілий від задухи,
пішов блукати,
як колись.
— Налий, шинкарко, варенухи
та повну склянку,
не скупись!
У тебе тут людей чимало
в шинку товчеться

цілі дні.
Скажи,
можливо, ти чувала,
де дівчина Орися?
— Ні!
Налити ще тобі?
— Не треба,
і ця вже в голову вдаря! —
...Вечірній шлях.
Похмуре небо.
Бентежна пісня
кобзаря.
Він тихим голосом
виводить
свою мелодію просту,
та люди чують за версту,
що: «За Сибіром сонце сходить...»
— Кобзарю!
Ти буваєш всюди,
лунають скрізь
твої пісні...
Тобі, либонь,
казали люди,
де дівчина Орися?
— Ні! —
Нема!
Куди тепер, солдате,
нестимеш серце розіп'яте?
Куди не глянеш —
ніч сама
тобі кричить:
— Нема!
— Нема!
А вздовж дороги
в'яне м'ята,
все пахне нею на путі,

і доля,
чоботом прим'ята,
лежить також у темноті.
Гуркоче грім,
і полохливо
птахи ховаються
між віт.
І ось нарешті
лине злива,
якої ще не бачив світ.
Вона шумує над землею,
де народився ти
і ріс,
змиваючи з щоки твоєї
сліди гірких
солдатських сліз.
І знов тебе
в дорогу кличе
і манить щастям іздала
твоя,
благословенна тричі
і тричі проклята,
земля.

2

— Чого, солдате,
стукаєш вночі?
— Пустіть мене до пана!
— Не кричи!
Багато вас
тут бродить під вікном!
— Не гнівайтесь,
пане економ!
— Мовчи!
На ноги

ти весь дiм пiдняв!
— Де пан Бошняк?
— В Одесу поскакав —
дiла важливі в нього,
як завжди...
Йди собі, служивий!
Ну! Йди!
Од вас нема спокою,
як од мух!
Чого стоїш?
Йди!
Чи ти оглух? —
...Тиміш мовчить,
вдивляючись у тьму.
Куди йти?
І скаржитись кому?

3

Ой шумує-вирує
Чорне море безкрає,
вітер хвилями грає,
паруси напинає.
Над пучиною піна
закипає невпинно,
і привітний, і добрий
день спливає за обрій.
За бортом проминули,
вiдiйшли у минуле
і Приморська алея,
і сади Хаджібея.
Сяє синя рівнина,
і далеко, далеко
плавно мчить бригантина,
наче білий лелека.
Вимпел весело має —

путь-дорогу відкрито!
...Хто в Одесі не знає
корабля графа Вітта?!
Граф — людина вельможна,
вельми, вельми заможна,
і рівнятись до нього
у багатстві не можна:
душі лічить на тищі,
срібло-злото збирає...
Але скарбом найвищим
він не це називає.
Пощастило старому —
він красуню відому,
справжню польську шляхтянку
взяв собі за коханку.
Він купив її вроду
і принади жіночі,
що від ранку до ночі
всім засліплюють очі.
Кароліна Собанська,
наче сніг, білолиця,
молода чарівниця
і в ділах помічниця.
Справ чимало:
таємно
за народом недремно
нагляда знаменита
канцелярія Вітта.
Скільки змов нещасливих
в тій катівні розкрито,
скільки прагнень сміливих
тут безжально убито!
І нікому на думку
не спадає,
що нині
граф діла найтрудніші

доруча Кароліні.
Пані
серце гаряче
не одне полонила.
Вітт ревнує,
одначе
терпить все
ради діла.
Навіть стримані люди
швидко розум втрачають,
відкривають їй душу,
все в житті довіряють.
І не видно нікому
в тім любовнім тумані,
що в прекрасної пані
честь давно не в пошані.
...За останні півроку
щось з красунею сталось,—
чи набридла їй служба,
чи вона закохалась.
Почалось це неждано
з надзвичайної вісті,
що з'явився вигнанець —
пан Міцкевич
у місті.
Він відомий в салонах
Петербурга й Варшави,
як улюбленець Польщі,
як співець її слави.
Та його, як бептежну,
небезпечну людину,
до Одеси заслали
викладати латину.
Вітт на це не зважає,
в нього звичаї прості,—
часто пана Адама

він запрошує в гості.
І чомусь Кароліна,
мову чуючи рідну,
щоразу неодмінно
червоніє та блідне,
гомонить, і сміється,
і раптово змовкає,
та спокою, здається,
в її серці немає.
Граф страждає:
— О боже!
Ти захворіла, може? —
І щоб хворість прогнати,
радить їй мандрувати.
До казкового Криму
згодна їхати дама,
та велить
в цю мандрівку
запросити Адама.
Гомінливу Одесу
втрюх вони залишають
і на палубу разом,
ще до світа, ступають.
Тиха гавань
безлюдна,
схід палає червоний.
...Раптом
хтось біля судна
зупиня своїх коней.
Пан Бошняк підбігає
і стає біля краю:
— Я до вас, генерале,
конфіденцію маю.
— Не люблю легковажно
піддаватись тривозі!
Їдьмо з нами до Криму,

все розкажеш в дорозі! —
Хто відмовити сміє,
коли граф пропонує?
...Вітерець шаленіє,
Чорне море вирує.
Вечір.
Падає спека,
і далеко-далеко
проплива бригантина,
наче білий лелека.

4

Міцкевич мовчки
дивиться у даль,
де на його очах
сивіють хвилі,
і, як завжди,
йому гірко печаль
приносить згадка
про любов Марилі.
Їх розлучили.
Інша в неї путь...
Чому ж туман
йому воложить очі?
Чому безжальний час
кричить:
— Забудь! —
А серце з ним
погодитись не хоче?!
Одержати б маленького листа!
Чи, може, краще так,—
листів не треба!
...Що далі тінь —
то все вона зроста,
від неї не втекти,

як і від себе!
Він скрізь блукає,
вічний пілігрим,
і путь його
крута і кам'яниста, —
це ж не дарма
усюди йде за ним
тривожне титло
революційоніста!
І радість існування,
і любов,
і право
день усмішкою стрічати —
все у поета відняли,
немов
у кріпака,
забитого в солдати.
Таких не раз
він бачив на шляху,
на снігом припорошених
полянах, —
ошуканих,
розтерзаних і гнаних,
що марно долю кликали
глуху.
Не раз син Польщі
вже почути встиг,
як стогне Русь,
як гомонить Україна,
і зрозумів,
що в нього і у них
кайдани спільні
і мета єдина.
Та прийде час,
коли рясні сади
укриють землю цвітом

геть усюди,
коли, забувши чвари
назавжди,
на всіх язиках
заспівають люди.
І спопелить неправду
людський гнів,
усіх зігріє сонце
після стужі.
...Про це йому
Рилєєв говорив,
і, одержимий,
марив цим Бестужев.
Для цього
і загинути не жаль,—
ваганню місця у душі немає!
...Міцкевич мовчки
дивиться у даль,
де ніч
вітрила чорні підіймає.
І, слухаючи жадібно
в цю мить,
як закипає за бортом
пучина,
він забува,
що поруч з ним стоїть
і жде уваги
пані Кароліна.
Вона складає руки,
мов свята,
ще більше оголяє
білі плечі.
...Як хороше мовчати
вміла та,
і як ця нудно
без кінця щебече!

Ліхтар на щоглі
блимає у тьмі,
зів'яне раптом
і розквітне знову.
В його мінливім сяйві
на кормі
Бошняк і Вітт
ведуть свою розмову.
За грізним валом
налітає вал.
...Щоб не упасти,
гне свої коліна,
неначе стойку робить,
генерал,
мов пес, готовий вгризтись
щохвилинно:
— Порадував ти
рапортом своїм!
Хоч ми з тобою
знаєм тільки частку,
та все ж я государю доповім,
і Пестелю
ми приготуєм пастку!
— Я, генерале,
запевняю вас,
і в мене є
незаперечні факти,
що всі вони
в один і той же час
приїдуть в Київ,
ніби на контракти.
— Тим краще,
зразу наведемо лад!
Не утекти голубчикам
нікуди!
— До речі, Грибоєдов,

дипломат,
піїт крамольний,
з ними теж прибуде.
До всіх піїтів
придивитись варт,
вони у бунтах
першу скрипку грали.
І цей ваш гість,
шановний польський бард,
щось надто дружить з ними,
генерале!..

Бошняк шепоче:

— У найближчі дні
жандармський корпус
слід поставить диба! —

...Не знає ж він,
що зараз, вдалині,
горить
його підпалена садиба.

Там людям очі
виїдає дим,
а вогнище сичить
і тяжко дише,
та біля нього
робиться усім
тепліше

і на серці веселіше.

А іскри так і сиплються
кругом,

у даль несе їх

вітер легкокрилий,

і щось кричить в нестямі

економ,

розгублений, брудний і обгорілий.

Вогонь йому назустріч
поспіша,

обійми розкриваючи ведмежі...
А в звужених зіницях
Тимоша
тріпоче відблиск
грізної пожежі.

Розділ четвертий

ЗУСТРІЧ

1

У вікна стукають дощі,
настирливі й несамовиті.
Тремтять дерева і кущі,
осінньою іржею вкриті.
Де простяглась
її межа?
Куди не глянеш,
зліва, справа, —
іржа, іржа...
І знов — іржа,
руда,
рожева і жовтава.
Змовкають зливи за селом,
і ночі
враз стають прозорі,
і від ознобу мліють зорі
в калюжах,
скованих льодком.
Але «хоробрий»
руський цар
хіба злякається застуди?
Стомившись від сімейних чвар,
він у цей час

мандрує всюди.
Колеса на грузькій дорозі
розпливчастий
лишають слід,
і коні кидають в знемозі
холодні бризки
з-під копит.
Та скрізь
по насту з очерета,
підстрибуючи,
проліта
вельмишановна,
золота,
з орлом задрипаним
карета.
Де спиниться вона
хоча б
на день, на два —
там царський штаб,
І зразу
від утоми чорні
його оточують придворні.
Навколо нього камергери
товчуться вдень і уночі,
і скачуть звідусіль
кур'єри,
секретну пошту везучи
навіть з Москви.
Донос з Варшави
цареві Дібіч подає,—
він дбає про життя держави,
не забува і про своє.
Від Бошняка
до графа Вітта,
від графа Вітта
до царя

йдуть
про таємну групу звіти,
про Пестеля,
проводиря:
«Людина це крута
й завзята...»
Не слухаючи
всіх прикмет,
цар кидає похмуро:
— Взяти! —
І ноги кутає у плед,
Одне лиш слово —
і кур'єр
жене коня:
— Мерщій!
— Кар'єр!
Гуде смутна далечина:
— До Тульчина!
— До Тульчина!
Світанкова
темніє просинь,
де сонний вершник проїжджа,
і всюди — морок,
всюди — осінь,
калюжі,
листопад,
іржа.

2

Випереджаючи кур'єрів,
летить по світу
новина.
Усіх сколихує вона —
і мужиків, і офіцерів:
для всіх неждано

у ці дні,
скінчивши всі діла земні,
цар Олександр
почив у боаі
в богоспасеннім Таганрові.
Чиї тепер
портрети вішать?
Хто мандруватиме,
як він?
...Вже скрізь
у подорожніх пишуть:
«Його величність,
Костянтин...»
Одначе, той
(«опора трону»!)
в Варшаві ще сидить
в цей час
і не підписує указ,—
боїться одягти корону.
Він знає:
все кипить навколо
і царювати —
річ тяжка,
а в Петербурзі
брат Микола
від нього зречення чека.
Це значить,—
можуть придушити
його, як батька,
в слухний мент.
...Так, на престол
він претендент,
проте...
іще бажає жити!
Він має витримку багату
і, хоч біжать

за днями дні,
не каже «так»,
не каже «ні»
на всі запрошення
сенату.

Росія жде, і ожива
тривога по усій країні:
чия підійде голова
для шапки Мономаха
нині?!

Легенди ходять у народі
про тайни царського двора.

І каже Пестель:

— Ждати годі!

Братове, діяти пора! —

В грудневу ніч,
морозну й тиху,
коня не залишає він,—
всі батальйони
вже об'їхав

і повертається
в Тульчин.

На виднокрузі
морок тане,

і видно здалека

в цю мить,

як швидко

чорний вершник мчить,

врізаючись

в смутний світанок.

...Він всім казав:

— Чекайте гасла! —

Й не знав,

що вже дійшов якраз,

мов сяйво зірки,

що погасла,

царя померлого наказ.
Усі шляхи тепер закрито,
і не минути вже біди:
його чекають,
щоб схопити
й відняти шпагу назавжди.
Вже видно дім на передмісті,
завалений снігами
сквер, —
до Тульчина
ще кроків двісті
лишилось Пестелю
тепер.
Тремтять завіяні тополі
від крижаного вітерця.
...Ще двісті кроків
до неволі,
до передчасного кінця!
Та ось вчуває він
раптово:
— Дозвольте підійти?
— Підходь!
— Пакет вам,
ваша вискобродь,
пакет від пана Муравйова.
— Ти? —
Пестель впізнає солдата,
що кидався на Бошняка.
— Так точно, я! —
Тиміш гука, —
наказано
одвіт чекати. —
Він по-солдатськи
козиряє
і, за статутом, завмира,
а Пестель

швидко лист читає
і каже:
— Передай — пора! —
Але в очах у нього в'яне
холодне сяєво зорі:
його оточують неждано
тупі і дужі жандарі.
Листа на клаптики рвучи,
встигає він
одне сказати:
— Бери мого коня,
солдате,
скачи, голубчику,
скачи! —
...Тиміш в сідлі.
Скоріше — в путь!
Вперед він скаче
у тривозі,
а в другий бік
по тій дорозі
злочинці
лицаря ведуть.

3

Назустріч —
марево сліпе
і вітер гострий, наче ніж.
Пурга хропе,
і кінь хропе, —
мчить до Житомира
Тиміш.
...Свою утому кленучи,
знай лиш такий
нестримний лет.
Минає день, —

скачи, скачи!
Минає ніч, —
вперед, вперед!
Серед степів —
лети, лети!
Серед снігів —
мерщій, мерщій!
...Орати землю
мріяв ти,
а не гасати так
на ній!
Обравши цю
незнану путь,
ти неспокійний, далєбі,
та вже назад не повернуть
і не спинитися
тобі!
Над рівчаком —
вузький місток,
а далі знову —
мла долин.
Кружляє крук,
і ні на крок
не відстає
від тебе він.
Обійми
простір розпростер,
і все змішалось тепер:
і Чортів міст,
і чорний крук,
і вітру свист,
і серця стук...
Хай уночі
росте замет, —
скачи, скачи!
Вперед, вперед!

У Петербурзі —
тиша снігова
і нею повні
вулиці столиці.
У крижаній закові
спить Нева;
хто зна, що їй
цієї ночі сниться,—
травневих днів
зелений живопліт
і теплий вітер
на шляхах Росії
чи вікопомна повінь,
коли світ
здригнувся
перед наступом стихії?!
Або ж у сивім гомоні
зими,
яка над нею
прапори полоще,
вже нині
їй вчуваються громи,
що грянуть завтра
на Сенатській площі?!
Мовчить Нева,
холодна і смутна.
Та завтра вранці
загуде вона,
і грізний панцир
голубої криги
розтане
від кривавої відлиги.
І, мов ріка,
людський потік палкий,

змiтаючи
загати й перешкоди,
помчить туди,
де пiднялись полки
в iм'я життя,
братерства
i свободи.
То ж не дарма
цiєї ночi знов,
в серцях надiї сiючи
жагучi,
востаннє
всi казарми обiйшов
Кiндрат Рилєв,
вiдставний поручик.
I цiлу нiч
провiвши у путi,
осяаний блiдими лiхтарями,
нарештi
вiн лишивсь на самотi
з своїми
неспокiйними думками:
«Якi новини
ранок принесе?
Чи не здригнуться
бунтiвничi лави?
Чи стане сил?
Чи зроблено усе
для торжества
задуманої справи?»
...Нiчним спокоєм
диха Лiтнiй сад,
усе кругом завмерло,
i Рилєв
блукає по заснiженiй алеї
туди й назад.

і знов —
туди й назад.
Він, мов уперше,
розгляда чіткі
штахети,
схожі на тюремні ґрати,
і мармурові статуї,
які
колись Шевченко прийде малювати.
Лише недавно вітерець затих,
укривши ці фігури
сніжним пилом,
і здалеку здається,
ніби їх
зі снігу щойно
дітлахи зіпили.
Веселі, пустотливі дітлахи,
часів прийдешніх
плем'я соколин!
Які на вас чекатимуть
шляхи,
якщо повстання
завтра не загине?!
Щоб день відкрив для вас
лице своє
і, вражена,
замовкла хуртовина,
у Петербурзі
воїнство встає,
і вже до бою
рветься Україна.
У пам'яті Рилєєва
жива
пробуджується згадка,
і неждано
шепоче він карбовані слова

ним складеної
думи про Богдана.
Зі світлими надіями
сплелись
минувшини оспівані картини,
близькі, як прапор дружби,
що колись
підняв
безсмертний гетьман України.
Зникає сум гіркої самоти,—
Рилєєв чує голоси привітні
людей,
готових в смертний бій
іти,
свої ряди з'єднавши
монолітні.
І він також
на все готовий сам,—
нехай мерщій
розтане ніч остання!
Додому швидше!
За годину там
зберуться всі
керівники повстання!

5

В лісі
укритий снігами дубок
слухає шепіт
берізки стрункої.
Сила і велич
в його супокої,
у колиханні лапатих гілок.
І, хоч гудуть
хуртовини над ним,

дуб розгортає
густі свої шати,—
вгруз він у землю
корінням чіпким
і від землі його
не відірвати!
Повними жменями
сніжну крупу
вітер жбурляє
в лице і за комір.
Ранок.
Попереду — степ.
У степу —
хутір маленький,
а там — і Житомир.
Біла зав'юга
над степом гуде,
хилить коня
до пухкого замету.
Наймичка сива
назустріч іде
з повними кінвами.
Добра прикмета!
Може, і справді
наступного дня
буде спочинок
у тихій світлиці!
...Спрага пече.
Зупинивши коня,
просить Тиміш
крижаної водиці.
Тягне він руку,
від снігу сліпий.
— Пий на здоров'я, солдатику,
пий! —
Що це?

Причилосьь?
Цей голос впізна
він серед бурі і грому:
— Вона! —
Жадібно
очі у мороз вп'ялися,
серце гукнуло:
— Орися?
Орися! —
Так, це не сон,
не примара смутна, —
снилась йому не такою
вона!

6

... — Ні, не щаслива
у мене любов! —
Плаче Орися,
ламаючи руки:
— Ось ми нарешті
зустрілися знов,
тільки, либонь,
для нової розлуки!
Скрізь я по світу брела
навмання,
в муках гадала:
чекать тебе звідки?
... Чом ти
свого не прив'яжеш коня?
Чом не зайдеш
до моєї повітки?
В очі мої
хоч на мить зазирни!
Не впізнаєш?
Я твоя наречена!

Душу мою ошукали пани,
ти ж до панів
поспішаєш від мене?
Кажеш, —
твої офіцери за нас?
Чом же не звуть
всю громаду з собою?
Ти все мовчиш?
Нам прощатися час?
Кидай!
Лишай мене
вдвох із журбою! —
...В серці його —
вогняна течія
владно клекоче:
— Кохана, не треба!
Мріяв лише
про побачення я.
Мрію тепер я
пометитись за тебе!
В путь я рушаю —
хіба ж на біду —
саме цієї щасливої миті?
Як мені скрутно
без тебе на світі!
Жди!
Я прийду за тобою!
Прийду! —
...Падає сніг,
як і падав раніш,
дух перехоплює
стужа ранкова.
Мчить по шляху на Житомир
Тиміш.
Меншає постать його
поступово.

Розділ п'ятий

ШЛЯХИ-ДОРОГИ

1

Ти цього не помічаш, може,
та, здійнявши
сніжну каламуть,
за твоєю спиною,
Тимоше,
вулиці житомирські
гудуть.
Зупинись
і попроси на скрутку
у солдата стрічного.
За мить
будеш знати
неймовірну чутку,
про яку вся рота гомонить:
ще коли
займалося світання,
сам полковник Гебель
тут були
і, як навіжений,
почали
на людей ганебне полювання.
...Можеш
не дослухувати решту, —
зрозуміло, що у ніч таку
славному
твому захиснику
довелось ховатись
від арешту.
І тобі, служивому,
не просто

виконать тепер
його наказ:
ти примчав,
а Муравйов-Апостол
у Триліси виїхав якраз.
Мабуть, там,
де зараз п'ята рота,
у хатині зупинився він,
і в цю мить
гризе його турбота,
що нема од Пестеля
новин.
Отже, всіх розпитувати —
годі!
Мусиш ти знайти його
і — край!
Навстріч вітру
і лихий негоді
поспішай, Тимоше!
Поспішай!
...Знов дорога,
біла і тривожна,
знову ніч, холодна і німа.
Відпочити б трохи?
Ні, не можна!
Попоїсти б?
Ні, часу нема!

2

Густі морок на путі
від хмарної завіси.
Між трьох лісів,
у темноті,
лежить село Триліси.
Тиміш коневі каже:

— Стій!
Скінчилася дорога! —
Та біля хати вартовий
його стрічає строго:
— Назад, назад!
Чого ти став?
Іди собі, солдате!
Полковник Гебель
наказав
нікого не пуцати!
— Я тільки
діло передам,
мені дозволять...
— Де ж там!
Хіба не розумієш сам, —
ця хата під арештом.
— Арешт?
Невже у ніч таку
злочинців ушіймали?
— Їх у Чернігівським полку
зібралось чимало!
— Не вірю!
— Їх у ланцюгах
на суд приставлять...
— За що?
— От причепився мов реп'ях!
Начальство знає краще!
І... годі тут ловити гав
та казна-що кричати!
Полковник Гебель
наказав
нікого не пуцати! —
Підняв рушницю вартовий
і став у позитуру.
...Чому стоїш, Тимоше?
Бий!

Чи жаль тобі цю шкуру?
Лише один стрибок...
Удар!
Аж загуло довкола!
...У хаті нишпорить жандар,
шукає,
де крамола?
Та документів тут нема,—
він з лайкою раптово
лиш вірші Пушкіна
вийма
з шухляди Муравйова.
Що ж, це важливий документ,
ним збагатиться справа,
поезія
а такий момент
для уряду цікава!
Лютує Гебель.
Чує він,
як тишу кроки крають,—
Тиміш,
Щепила і Кузьмін
захекані вбігають.
— Це що таке?
Назад! Назад!
Я вас не звав до хати! —
...Два офіцери
і солдат
не хочуть завертати:
— Нам до вподоби
йти вперед! —
Щепила заявляє,
і в груди Гебелю
багнет
він з розмаху вганяє.
...А за вікном —

мете зима,
лунає людська мова —
то революція сама
вже кличе Муравйова:
— Вперед!
Настав жаданий час!
Погляньте:
коло хати,
чекаючи на ваш наказ,
шикуються солдати.
...Темніє на світанку сніг
від хмарної завіси.
Між трьох лісів,
між трьох доріг
гуде село Триліся.

3

Всіх православних,
всіх людей хрещених
збира на площі
в цю холодну рань
високий
худорлявий бородань,
отец Данило,
полковий священник.
— От халепа, — він шепче, —
гріх який!
Хто сподіватись міг
такої штуки?!
Йому дали
крамольний зошит в руки:
— Читай, отець,
на повний голос свій!
Збентежено
він дивиться з-під брів:

— Втекти?
Про це і думати не варто,—
навколо нього
непідкупна варта,
і панотець
тремтить від власних слів:
— Для подвигів
і ратних перемог,
для гордої
вселюдської свободи,
для радості безхмарної
та згоди
нам дав життя, о братіє,
наш бог!
Але антихрист
з царського престолу
до нечестивих рук
прибрав усе
й, поправши святість
божого глаголу,
неволю нам
і злигодні несе.
...Благообразний,
в золотавій ризі,
у сяєві
світанкових заграєв,
під голосно читає
катехізис,
що Муравйов-Апостол
написав.
Здалося підполковнику,
що, мабуть,
народ цього
інакше не збагне
і не повірить
в прагнення ясне,

а боже слово
кожного привабить.
Отець Данило
промовляє глухо,
та мимоволі
по серцях вдаря,
отця, і сина,
і святого духа
він закликає знищити царя!
Цю проповідь
від роти і до роти
солдатська пошта
вмить передає,
і ось,
готовий ворога збороти,
оружно
полк Чернігівський встає.
На всіх шляхах
збираються герої,
і чути, як шумує
далечінь:
— Тримаючи в руках
священну зброю,
возрадуйся, о братіє!
Амінь!

4

Петропавловської фортеці
Олексіївський рavelін...
Хто, упертий,
тут не зігнеться
серед мороку
вогких стін?!
Хто,
придушений млою важкою,

не дістане тут
сивини
від камінного супокою,
від жандармської тишини?!
Є на світі сонце величне,
що сія над шляхами сторіч.
А в тринадцятій камері —
вічна
непроглядна
осіння ніч.
Гарячковим
збентеженим зором
в'язень мовчки
по стінах блука,
чорну миску
з тюремним кандьором
геть відштовхує
сильна рука.
Ні вітрам,
ні ласкавій блакиті,
ні зіркам
сюди ходу нема.
Є простори і люди
на світі,
а в тринадцятій камері —
тьма!
Та крізь мури глухі
щохвилини
долітає до Пестеля
грім —
це клекоче
в пориві яснім
мужнє серце
його батьківщини.
Це вона,
це Росія любима

гомоніла вітрами,
коли
із зав'язаними очима
в Ермітаж
його вчора везли.
Там, на допиті,
хтів залякати
новоспечений цар
бунтаря...
Не вдалося!
Та в'язень багато
зрозумів
з тих запитань царя.
І тепер, в казематі,
зненацька
перед Пестелем
враз постають
і засніжена
площа Сенатська,
і слизька
імператора путь.
...В стоголосому
гнівному гулі
тоне
хижих вітрів маячня...
Від Каховського влучної кулі
Мілорадович
пада з коня.
І спалахують
жовті зірниці
в сніговій мерехтливій пітьмі —
це у кривду
солдатську рушниці,
без команди,
стріляють самі.
І, побачивши раптом

навколо
сотні
грізно занесених рук,
завертає коня
цар Микола,
ухиляючись від каменя.
З-за штахетної огорожі
він кругом озирається так,
мов зацькований вовк,
що не може
від погоні схватись
ніяк.
І розгублений
аж до нестями,
ледь тримаючись
у сідлі,
цар покусаними губами
гармашеві наказує:
— Плі!
— Плі! —
Свистять, вилітаючи,
ядра.
— Плі! —
Гуркоче картеч,
наче град.
І землі
розтривожені надра
стугонять
від удару гармат.
Гуркіт котиться,
котиться далі,
і гудуть над Невою
мости...
Хочуть кинутись в битву
повсталі,
та нема кому

їх повести!
— Плі! —
Рідіє залізна когорта,
і огидна примара встас:
солдафон
у блискучих ботфортах
почина царювання своє.
Ти цього не чекала,
Росіє,
але скрізь
на просторах твоїх
тане
кров'ю пропечений сніг,
і земля
від ганьби червоніє.
Ні, її не закути
в кайдани!
Ще збере вона
сили усі,—
не Сенатський,
то інші майдани
стануть місцем боїв
на Русі!
...Як завжди,
у похмурій твердині
все придушувє
тьма навісна,
та в тринадцятій камері
нині
дуже порохом пахне
вона!
Постель рвучко підводиться,
наче
прагне вийти
з полону химер.
Все, чого він

раніше не бачив,
визріва і яснє
тепер.
В забутті
він соратників кличе
і, вітаючи їх іздала,
гнівне,
спалене жаром,
обличчя
до холодних дверей
притуля.
Чорним полум'ям
блискають очі,
перед ними
похмура стіна.
В грудях —
повінь шалена гуркоче,
а кругом — тишина,
тишина.
В Олексіївському рavelіні
Пестель
мовчки розправи чека,
але серце його
на Україні
підіймає до бою
війська.
Він гадає:
чи все там готово
в Василькові
і в Тульчині,
чи доїхав до Муравйова
той солдат
на його коні?!
Кров шумує
і стукає в скроні,—
полетіти б тепер

в ті краї!
В кожній роті
і в батальйоні
в у нього там люди свої.
Може, й тут
все б скінчилося добре,
якби разом
в столиці були
в день повстання
і він,
і хоробрі
із армійського штабу
орли.
Та не відає він,
що дорога
зовсім інша
веде до мети, —
найсмілішим героям
нічого
без народу не досягти!

5

Гуде пробуджена дорога,
здрігається
над нею мла, —
як вихор,
радісна тривога
мчить від села
і до села.
У двері стукаючи,
всюди
народ сколихує вона:
— Чи ви не чули,
добрі люди,
яка на світі
новина?!

— Пани бунтують,
щоб народу
дав уряд
землю і свободу,
солдатам службу скоротив,
невинних з тюрем відпустив.
— Невже це правда?
Де чували
ви дивну звістку отаку?
— Їх благородія казали
про це
в Чернігівськiм полку.
У бойовий похід-мандрівку
вони виводять вояків
і вже минули Ковалівку,
Устимівку
та Васильків.
— Так до столиці доберуться!
Ми скоро будем
не раби!
— Ой, як пани між себе б'ються,
у мужиків
тріщать зуби!..—
Гуде пробуджена дорога,
здрігається
над нею мла,—
як вихор,
радісна тривога
мчить від села
і до села.

6

У жовтавім сяйві
лісова капиця.
Перед аналоєм —

сокіл і куниця.
А що гордий сокіл —
парубок високий,
що мала куниця —
дівка смуглолиця.
Панотець Данило
Проповідь читає
і знаменням хресним
їх благословляє.
У житті ще буде,
як на довгій ниві,
та їм зараз добре,
і вони щасливі.
Попід ноги хустку
стеле їм не сваха,
а солдат кремезний
воїн-сіромаха.
Біля молоді
Подружок не видно —
у шинелях сірих
і свати, і свідки.
Це вони, служиві,
молодят з'єднали,
бляшані обручки
їм подарували.
Ще й попа зуміли
дружно умолити
в цей тривожний вечір
вінчання служити.
Ще такого зроду
не було в Поліссі!
Посміхнулась доля
Тимошу й Орисі.
Батьюшка їм кида
рушника на руки,
і відходять в безвість

всі жалі та муки.
...Так чому ж, Орисю,
в тебе зір сріблиться
і від сліз жагучих
все в очах двоїться?
Може, це примара,
усміх долі злої,
та крізь сльози бачиш
ти два аналої.
Кланяєшся низько
двом пречистим дівам
і уся тріпочеш,
вражена цим дивом.
Двох попів ти бачиш,
два хрести цілуєш
та й за двох сьогодні
болісно сумуєш.
Неясну тривогу
серцем відчуваєш,
а чому,—
ти, мабуть,
і сама не знаєш!

7

...Тисне з півночі
царська кіннота,
артилерія з півдня гуде,
корпус Гейсмара
суне навпроти —
не пробитись повстанцям
ніде.
Зранку
падає, падає сніг,
та за білим заслоном
хуртечі

не сховатися їм
від картечі,
і назад вже немає доріг!
Пробігають без вершників
коні,
закривавлена даль
мерехтить,
і червоний струмочок
зі скроні
по щоці Муравйова
біжить.
Ще гусари продовжують
битву
з батальйоном,
що стрівсь на зорі,
а по селах
скажену гонитву
починають в цей час
жандарі.
За пургою
у лісі не чути
навіть грому
далеких гармат.
Та в хвилину
найбільшої скрути
до капліці
вбігає солдат.
Він священику шепче
в тривозі:
— Швидше!
— Швидше! —
...За мить навпростець
поспішає з людьми
панотець.
Пізно!
Засідка жде при дорозі.

Вітер пісню затуауе
гнівну,
неспокійний в своїй самоті.
У мовчанні
процесію дивну
зустрічають селяни
в путі.
Це весілля
сердець полум'яних,
що з'єднались
соювом святим,—
йде попереду
під у кайданах,
йде закована паства
за ним.
Йде поважно,
як слід, по закону,
з женихом
наречена смутна.
Тільки
замість церковного дзвону
ржавий дзвін ланцюгів
тут луна.
В небі сірому
трепетна зірка
не освітлює шлях
молодим,
і ніхто не вигукує:
«Гірко!»,
бо й, насправді,
несолодко їм.
Що ж, Тимоше,
шукаючи правди
і згубивши
до неї стежки,
від царя

подарунок дістав ти
на весілля —
браслети важкі.
І, як зганьблена
мрія натхненна
у глухому
хімерному сні,
біля тебе —
твоя наречена,
вся у білім від снігу
вбранні.
В цю хвилину
Орисі здається,
що великий
незвіданий шлях
перед нею здригається,
в'ється
і двоїться в дівочих очах.

Епілог

Синіли дні...
Далеко від в'язниць
цвіла
та знову обсіпалась
нива.
І тридцять зим,
як тридцять білих птиць,
пролинули над світом
неквапливо.
В ушах zostався
лиш мінливий гул
доріг, які перейдено.
І нині

за Каспiєм,
де в'яне саксаул,
старий солдат
вмирає на чужині.
Сiдаючи на щоки
й на виски,
дзижчать джмелі
настирливо і дзвінко.
Тут скрізь — джмелі.
І скрізь —
пiски, пiски...
Та й він на світі,
як мала піщинка.
Його носило всюди,
де сам чорт
знесилений
завив би від досади:
Урал, Сибір,
Ново-Петровський форт,
одвічного поселення
«принади».
Та довгий час
він зберігав снагу
і все лічив,
напружено і люто,
за роком рік,
мов ланки в ланцюгу,
яким навiк
життя його закуто.
Вогнем палає
сива голова,
він ледве-ледве вимовля:
— Водиці! —
Коли ж раптово
очі відкрива, —
далеко в них

мелькають блискавиці.
І світиться
розтерзана душа,
понівечена
в горі та неславі.
...Були подібні очі
в Тимоша, —
такі ж сталеві
і такі ж ласкаві.
Солдат вусатий
нахилився над ним
і каже тихо:
— Прощавай, земляче! —
...Та він мовчить,
лиш поглядом скляним
вдивляється,
засліпнувши неначе,
і засинає.
Фельдшер поміча,
що гість ладен заплакати
від болю,
і грубувато
кванить вусача:
— Ідіть!
Ви попрощалися?
Доволі! —
Однак потрібна
сила чимала,
щоб гостя відтягти:
скорботи повен,
до берега іде він,
спроквола,
і там сідає
у рибальський човен.
Солдати вслід
сердечні шлють слова,

йому бажають щастя,
волі,
слави...
Шумують хвилі,
човен відплива
весь в бронзі
від вечірньої заграви.
...А в форті — тихо,
мов на дні безодні.
Там комендант
диктує рапорт свій:
«За височайшим дозволом,
сьогодні
відпущений Шевченко,
рядовий».
Від берега,
де гине все живе,
до Астрахані
крізь лиху негоду
три дні по морю
човником пливе
великий син
вкраїнського народу.
Та ось нарешті —
сонячна блакить!
Вже, на пальто
мундир змінивши царський,
Кобзар
в задумі радісній стоїть
на пароплаві
«Дмитрий, князь Пожарский».
Вже не піски,
а нива гомінка
на берегах,
де вольну пісню чути...
Нуртує

Волга-матінка ріка,
така ж грайлива,
як Дніпро-Славута.
Над нею виснуть
зоряні мости,
під ними корабель
іде поволі.
...Не вперше
проти течії іти
поетові
назустріч власній долі!
Зорю приносить
чайка на крилі,
ховаються в завмерлих плавнях
крижні...
Попереду —
Саратов, Жигулі,
Казань велична
і похмурий Нижній.
Уже тепер не з палуби
Тарас
вдивлятиметься
в далеч невідому, —
пробути в місті
треба довгий час,
чекаючи перепустки
додому.
Минула осінь.
...Замела зима
прокладений учора
первопуток.
Та досі ще
перепустки нема,
листів нема, —
є тільки
тихий смуток.

І все ж Кобзар
не хилить голови,
як не хилив колись
у царським війську.
Він гостя жде,
до нього мчить з Москви
Михайло Шепкін,
лицедій російський.
Йому давно за сімдесят,
та всіх
вважає в ньому
юності окраса.
І в хуртовину,
на перекладних,
за сотні верст
спішить він до Тараса.
Це нагорода за усе
така,
що їй на світі
рівної немає:
для друга
«Москаля-чарівника»
в місцевому театрі
він зіграє.
...У грудях друзів
невимовний шквал
клекоче,
розливається,
вирує.
«Полярну зірку»,
Герцена журнал,
артист великий
Кобзарю дарує.
Там бачить на обкладинці
Тарас
п'ять силуетів,

вписаних у коло,—
п'ять декабристів,
що в недобрий час
на кронверку
повісив цар Микола.
Пригадуючи
грози навісні
та всенародні муки і злигоди,
поет цілує
образи ясні
безстрашних
благовісників свободи.
І постають у пам'яті
в цю мить
сталеві очі
земляка-солдата,
який в пісках за Каспієм лежить,
не відаючи,
що гряде розплата!

1954
Київ

ЛИСТ ДО ЦК

Драматична поема

ДІЮТЬ

Сергій Запорожець — заступник начальника порту в справах будівництва.

Настуся — його дружина.

Макар Іванович Северин — начальник порту.

Варвара Степанівна — його дружина.

Валерка — їхній син.

Ганна Олександрівна Куканова — секретар міськкому партії.

Семен Ступак — інженер, голова портового комітету профспілки.

Ксюша — його сестра, радистка.

Максим Андрійович Циба — потомствений портовий вантажник.

Турляй — начальник Мостобуду.

Абрикосов — заступник начальника пароплавства.

Баклан — бригадир колгоспу.

Зав'ялов — керівник нафторозробок, розташованих поблизу від порту.

Тамара Гнатівна — ординатор міської лікарні.

Санітарка.

Диспетчер.

Секретарка.

Будівельники, моряки, портові службовці.

Дія відбувається в наші дні під час будівництва нового порту на Чорному морі.

Усі події розгортаються протягом однієї доби.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

На березі Білого озера у промені прожектора —
Сергій.

Сергій

Про все: чим жив і чим живу я нині,
Що в серці визріває і зроста, —
Так, як мені підказує сумління,
В тривожну ніч я написав листа.
В листі я виклав суть своєї драми.
Та, перше ніж відправити цей лист,
Я хочу, друзі, поділитись з вами,
Порадитись, переказати зміст.
Ви вже пробачте за таку турботу,
Та, прошу вас, допоможіть мені
В усьому розібратися достоту:
В чім був я справедливий, в чому — ні.
Мій рідний порт... Про нього я охоче...
Ні! Щоб відчути краще ви могли,
Я відведу вас до тієї ночі,
Яка пливла над берегом, коли...

Гасне світло, і в темряві, слідом за несподіваним спалахом, який осяває припишклі береги Білого озера, гримить дивовижної сили вибух. Могутня степова луна багато разів повторює його, змушуючи здригнутись і землю, і море, і навіть зірки на потривоженому нічному обрії. Та ось відгули громові переказати, і одразу запанувала оглушлива тиша, серед якої виразно зазюрчав зумер польового телефону. Зберігаючи урочисте мовчання, підводяться люди, що лежали у схо-

вищах. Зробивши кілька кроків, вони завмирають, схвильовано прислухаючись. Сергій у своєму окопчику знімає телефонну трубку.

Сергій

Так... Що? Заносить? Другий вибух скоро.

Так, добре. Ви тримайтесь віддалік!

(Кладе трубку і встає на повний зріст).

Коси нема! Нарешті Чорне море

З'єдналось з Білим озером навек!

Всі

Ура!

Циба

Погляньте: чайка робить коло

Над бухтою.

Ступак *(іронічно)*

Важливе відкриття!

Циба

Ще жоден птах на озеро ніколи

Не залітав. Сюди іде життя!

Сергій

Ще й не таке побачите ви, друзі!

Валерка *(захоплено)*

Це буде порт!

Сергій

Розводячи пари,

Загомонять тут завтра сухогрузи,

І лайнери, і супертанкери!

Вони ітимуть крізь полярні бурі,

Крізь тропіки, пожовклі від жаги,

В Гавані, у Марселі, в Сінгапурі

Їм снитимуться рідні береги;
На берегах, де лиш чабанські хижки
Ховалися учора в темноті,
В домах вогні засяють золоті,
А навкруги — нафтові встануть вишки!

Ц и б а

Ну й глибина ж тут, хлопці! Он широка
Готова бухта... (*Вказує*). Зняти лиш укіс...
Це бухта Радості.

Вдалині, наче в уяві присутніх, виникають обриси
уквітчаної ліхтарями бухти. Цйба продовжує пока-
зувати.

Там — Сонячна затока,
Шевченків берег, Айвазовський мис...

Щоразу спалахують нові й нові вогники, вимальовуючи
причали майбутнього порту.

С е р г і й
Мис Айвазовський?

Ц и б а
Так!

С е р г і й
Шевченків берег?
Це звідки ти узяв?

Ц и б а (*вказує*)
Вони ось там.

С е р г і й
Де ти почув ці назви? Чи в паперах
Якихось розшукав?

С т у п а к
Придумав сам!

Ц и б а
Яка різниця!

С е р г і й
Ти нам не наспівуй!
Тобі, напевно, уряд доручив
Давати назви?

Ц и б а (*розгортає карту*)
Ось він, порт Щасливий!
Я карту склав... Звичайно, як умів.

С е р г і й
Ач, тихохід! Це ж від усіх потайки!
Тепер ясні нам хитрощі твої!

Ц и б а
Тут мрія, бачиш... А вона — мов чайка.
Помовч, бо наполохаєш її!

С т у п а к
Нагадує це забавки дитячі!
Там лиш пісок...
(*Вказує у бік озера*).

Розвиднюється, і справді видно майбутнього порту
зникає. Натомість — скалічений вибухом піщаний берег.

С е р г і й
Чому це — не збагну:
На мрамур глянувши, один Венеру бачить,
А другий — тільки брилу кам'яну!

С т у п а к (*до Циби*)
Ну, знаєш, друже, ти досяг рекорду!

Ц и б а
Рекорду?

С т у п а к

Так. Напевно, тайкома,
Як докер неіснуючого порту,
Вантажиш кораблі, яких нема!

Ц и б а

А ти не бачиш далі свого носа!

С т у п а к

Коли дитина бавиться — нехай!

С е р г і й

Та угамуйтеся! Висадили косу, —
Співати треба...

Ц и б а

Ти і починай!

С е р г і й *(наспівує)*

Чорні хвилі норд-остами п'яними
Нас гойдають і валять на борт,
Запинають нам очі туманами,
Та моряк бачить серцем свій порт!

Всі підхоплюють.

А коли повертаєшся з плавання,
Сяє місто твоє золоте...
Там кохана чекає у гавані
Чи акація біла цвіте!
Виринають над хвилями спалахи,
Осявають нам шлях вдалині,
І лукаво підморгують здалеку
Портові довгождані вогні...

Затемнення. І знову в промені прожектора — Сергій.

Сергі́й

Так почалось. На штурм, немов солдати,
Ми кинулись, і затремтіла мла...
Та ще передісторія була,
Про неї ви також повинні знати.
Я спробую все розповісти вам
По черзі — епізод за епізодом.
В одних подіях участь брав я сам,
Про інші — від людей дізнався згодом.
...Моя Настуся щось передчувала...

З імлі виринає невеличкий зелений дворик на околиці міста. Біля хвіртки Настуся затримує Сергія

Н а с т у с я

Ти крившся, Сергійку! А колись
Мені усе розповідав, бувало.

С е р г і й *(роздратовано)*

Ах, потім!

Н а с т у с я

Що з тобою? Поділись!
Щось на роботі трапилось?

С е р г і й

Нічого.
(Відвертається, мугикаючи собі під ніс якусь пісеньку).

Н а с т у с я

Та коли ти наспівуєш отак,
Це значить — в тебе на душі тривога.

С е р г і й

Жіноча логіка, якій ціна — п'ятак!

З дому до хвіртки простує Макар Іванович з чемоданчиком у руді. За ним іде Варвара Степанівна.

Макар Іванович *(до Сергія)*

Ну, мій заступнику, бувай здоров!

Сергій

Щасливо!

Макар Іванович

Вступай, Сергію, у свої права.

Жаль, мушу їхати, коли така важлива

У нас в порту подія назріва.

Сергій

І справді, ти потрібен до зарізу.

Настуся *(до Макара Івановича)*

То в чому ж річ? Не їдьте!

Варвара Степанівна

Це не жарт!

Згадайте про його сердечну кризу —

У нього ж без п'яти хвилин інфаркт!

Йому лежати треба!

Сергій

Побажання

Моє тобі, щоб ти у тій норі

І зовсім не заслаб від лікування!

Варвара Степанівна

У санаторії — тямущі лікарі!

Макар Іванович *(до Сергія)*

Ну що ж, привіт! Навідуй.

Сергій

Коли зможу.

Макар Іванович

Це недалеко: сядеш у трамвай...

Сергій

Боюсь, тебе ділами розтривожу.

Варвара Степанівна

Йому потрібен спокій!

Сергій

Прощавай!

Макар Іванович і Варвара Степанівна виходять.

Настуся

Тут щось не так! Піти у санаторій

В той час, коли...

Сергій

Я б не пішов, проте

Макар Іванович і справді дуже хворий.

Настуся

Її лише послухай! Наплете!

Сергій

Нехай плете! Я висаджу цю косу,

І порт новий почне своє життя.

Настуся

Сергійку!

Сергій

Не дивись на мене косо!

Н а с т у с я
У мене щось... лихе передчуття.
Не поспішай!

С е р г і й
Мене вже графік ріже,
Не можна марнувати ані дня!

Н а с т у с я
Повір, Сергійку, ми, жінки,— хитріші
І відчуваємо, де правда, де брехня!
Ти сам казав: не в кожному столітті
Будують порт, а крупний — поготів.
Тож пальми першості тобі нізащо в світі
Макар Іванович віддати б не схотів,
Якби усе ішло тут як годиться!

С е р г і й *(нетерпляче)*
Мені вже час...

Н а с т у с я
Щоб не було біди,
Благаю, ти цей вибух відклади!

С е р г і й
Передчуття?

Н а с т у с я
А так.

С е р г і й
Яка дурниця!
Не гнівайся, але твоє втручання...

Н а с т у с я
Колись мене ти слухав.

С е р г і й
Перестань!

Н а с т у с я
Сергійку!

С е р г і й
Потім!

Н а с т у с я
Кинувши навчання,
Пішла я за тобою без вагань.
Так, так... Для мене стало рідним діло,
Яке тобі снагу в житті дає,
З твоїх дерзань і помислів раділа
І цим жила, це все було моє.
Чому ж ти став мене відстороняти?
Що я тепер? Не птах і не бджола —
Лише дружина, поки що не мати,
Не інженер, хоч бути ним могла.

С е р г і й
Невже на тебе вплинула ця спека?
Такого ще ніколи не було!

Н а с т у с я
Збагнула я: не полетиш далеко,
Якщо у тебе лиш одне крило!
Дитя в нас буде. Я йому...

С е р г і й
Доволі!

Н а с т у с я *(продовжує)*
Допоможу обрати іншу путь.

С е р г і й
Облиш. *(Іде до виходу)*.

Н а с т у с я

Якщо для тебе наша доля

Цілком байдужа, ти про нас забудь!

Сергій зупиняється за хвірткою, щось обмірковуючи. Настуся не бачить його. Повертається Варвара Степанівна. Помітивши розпач Настусі, вона скрушно хитає головою.

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Ви плачете, сусідко?

Н а с т у с я *(угираючи сльози)*

Ні... Це дощик.

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Якщо до зливи дійде... ви до нас

Переїжджайте.

Н а с т у с я

Що?

В а р в а р а С т е п а н і в н а

На певний час,

До того, як дадуть вам житлоплощу.

Пробачте, я втручаюсь... Але краще

Все ставити одразу «на попа».

Ви ж мучитеся з ним... Я не сліпа.

У нас вам буде затишно...

Н а с т у с я

Нізащо!

Сергій стрепенувся, хотів щось сказати, але, махнувши рукою, знову поринув у свої думки і покvapно пішов геть. За якусь мить ми його бачимо в радіорубці, де Ксюша ладнає рацію. В іншому кінці сцени освітлюється пульт управління диспетчерської пароплавства.

Сергій (у мікрофон)

А де ж начальник пароплавства?

Диспетчер

Вчора поїхав.

Сергій

Це ж куди?

Диспетчер

Нью-Йорк, Гаага, Рим —

Відрядження.

Сергій

Коли назад?

Диспетчер

Не скоро.

Та є заступник. Вас з'єднати з ним?

Сергій

Давай!

Диспетчер

Будь ласка, прошу!

Освітлюється кабінет одного з заступників начальника пароплавства. Абрикосов присуває до себе мікрофон.

Абрикосов

Абрикосов.

Сергій

Доповідаю вам. Наш колектив

Роботи підготовчі завершив.

Настав момент висаджувати косу.

А б р и к о с о в
Вже до коси дійшло? Яка краса!
А хвилеріз?

С е р г і й
Лежать гранітні плити.
Нам далі просто нічого робити,—
Усе тепер затримує коса.

А б р и к о с о в
Що ж, починай!

С е р г і й
Я визначив годину,
І ми...

А б р и к о с о в
Стривай! Одразу невтямки:
Дорогу ж ви зруйнуєте єдину!
Як міст?

С е р г і й
Підводять нас мостовики.

А б р и к о с о в
І досі тягнуть? Чом же ви мовчали?

С е р г і й
Щодня ми штурмували Мостобуд,
Та з ними говорити — марний труд!
Звели ми тут поромних два причали
І просимо...

А б р и к о с о в
Сказати можу прямо:
Не вийде!

Сергій
Що?

Абрикосов
Не треба зайвих слів!

Сергій
Начальник пароплавства це схвалив.

Ксюша
У нас лежить його радіограма.

Сергій *(до Ксюші)*
Чш-ш!

Абрикосов
Хто це там цвірінькає! Возити
Радіограмою не будеш вантажі,
Пором потрібен! А у нас ліміти.
Чи можу я... Подумай і скажи!

Сергій
Але ж начальник дав мені одвіт:
Мовляв, пором обов'язково буде.

Абрикосов
Я проти. Гроші марнують не слід
Через отих нероб із Мостобуду!

Сергій
Та це ж єдиний шлях!

Абрикосов
Ми не педанти,
Яким кортить чіплятись до дрібниць,
Та на поромі — двадцять душ команди.
Де взяти двадцять штатних одиниць?!
Складну проблему я дістав у спадок!

К с ю ш а (*убік, незадоволено*)

Байками не годують солов'я!

А б р и к о с о в

Є урядом встановлений порядок,
Не змінимо його ні ти, ні я!

С е р г і й

Я прошу вас, де треба, доповісти!

А б р и к о с о в

Коли начальник вернеться, він сам
Із клопотанням піде до міністра,
А той — до уряду...

С е р г і й

А що ж робити нам?
Бурильники як не сьогодні — завтра
Закінчать все, працюють, мов кроти,
І поруч з нами заклеоче нафта,
А танкерам до неї не дійти!

А б р и к о с о в

Береш на бога? Ну й хитрун! За планом
Ця нафта буде тільки восени!

С е р г і й

Ну, а якщо раніш дадуть вони,
Ви вщухнути накажете фонтанам?!

А б р и к о с о в

Якщо дадуть! Навіщо нам гадати?

С е р г і й

Їх перемога клопіт принесе?!

А б р и к о с о в
Не агітуй! Я розумію все,
Але ж пором тобі не можу дати!

С е р г і й
Хоч тимчасово!

А б р и к о с о в
Добре, я дозволю,
Припустимо, порушити бюджет,
А як на все це гляне Комітет
Партійного й державного контролю?!
Ніж помилитись...

С е р г і й
Краще не зробити?

А б р и к о с о в
Нехитре діло — підпалить шнури,
Та доведеться трохи потерпіти!

С е р г і й
Відкласти вибух?

А б р и к о с о в
Так, на тижнів три.

С е р г і й
Але збагнуть, в якому стані ми,
Як нам чекати при такій погоді,
Коли от-от і осінь, і шторми,
Не встигнеш берег укріпити — годі
І думати про дальший фронт робіт:
Зусилля наші й кошти — псам на згадку!
А навесні — все починай спочатку!

А б р и к о с о в
Хто ж вузол цей розв'яже?

Сергі́й
Динаміт!
Часу не можна гаяти дарма,
Ввімкну рублильник — і кінець затору!

Абрико́сов
Порушити зв'язок поміж трьома
Районами — в таку гарячу пору?!
Смієшся, мабуть?

Сергі́й
Зараз не до сміху!
Так, так... Я мушу діяти!

Абрико́сов
Здурів!
Спочинь або звернись до лікарів!

Сергі́й
Я доведу!

Абрико́сов
Гляди, накоїш лиха!

Сергі́й
Кому?

Абрико́сов
Невже пояснювати треба
Тобі, немов якомусь школяру,
Яку рахубу ти береш на себе?!

Сергі́й
Я розумію... І тому... беру!

Абрико́сов
Ти головою не проб'єш стіну,
А коли зараз відкладеш це діло,
Для всіх затримка буде зрозуміла...

С е р г і й

Не це мене хвилює. Я почну!

А б р и к о с о в

На тебе нерви треба мати з криці,
Але й вони не видержать, либонь!
Забороняю!

Абрикосов вимикає мікрофон, і світло в його кабінеті гасне.

С е р г і й

О четвертій тридцять
Передаси наказ...

К с ю ш а

Який?

С е р г і й

Вогонь!

К с ю ш а

Це остаточно?

С е р г і й

Дивне запитання!

К с ю ш а

Пробач, але... Не знаю, далєбі...
Подумай!

С е р г і й

Всі поради й сперечання
Радисти хай тримають при собі!

Входить Настуся.

Н а с т у с я

Сергійку!

С е р г і й
Що-о? І ти прийшла сюди?
Якого біса?

Н а с т у с я
Схаменись, Сергію!

С е р г і й
Хіба до тебе зараз?

Н а с т у с я
Як завжди!

Сергій вибігає.

К с ю ш а
Облиш його!

Н а с т у с я
Ні, я не розумію!..

К с ю ш а
Якби ти знала...

Н а с т у с я
Що? Тобі відомо
Про нього все... А я немов чужа!
Він тут буває більше, ніж удома...
Але всьому на світі є межа!
(Заплакана, виходить).

К с ю ш а (їй услід)
Настусю! Зупинися!.. Просто хвора!
Їй невтямки, що в нас ідуть бої!

Входить Ступак. Він чимсь збуджений.

С т у п а к
Як добре, що радирував я вчора

Начальству заперечення свої!
Є відповідь?

К с ю ш а
Ха-ха!

С т у п а к
Твоє лукавство
Тут недоречно.

К с ю ш а
Ах, у нас діла!

С т у п а к
Ти можеш без дурниць?

К с ю ш а
У пароплавство
Я твій протест...

С т у п а к
Що?

К с ю ш а
Не передала!

С т у п а к
Що? Ти жартуєш? Це убивча звістка!
Такий матеріал! Та це ж...

К с ю ш а
Мура!

С т у п а к
Яке ти право мала? Ти радистка...

К с ю ш а
Але, крім того, я твоя сестра.
Пиши на мене скаргу.

С т у п а к
Жаль Сергія,
Та дружба дружною, і я не міг...

К с ю ш а
Повір,
Тебе урятувала від ганьби я.

С т у п а к
Даремно затіваємо цей спір!
Якби знаття, що ти такою стала,
Сюди б тебе не влаштував!

К с ю ш а
Дивак!
Я плавала три роки. Це немало —
Мене б, звичайно, прийняли і так!

С т у п а к
Пором! Химера! Від цієї справи
Добра не ждав я... Чи забула ти?

К с ю ш а
Ах, Сеню, Сеню! Чом ти завше правий?
Аж нудно від твоєї правоти!

Світло в радіорубці гасне, і ми знову бачимо Сергія
на будівельному майданчику:

С е р г і й
Сигнал «вогонь» я без вагання дав,
Собі сказавши: «Ні, не відступлюся!»
І тільки коли вибух відлунав,
Схопився у тривозі: де Настуся?
Шукав її усюди, збився з ніг,
Картаючи себе за ту образу...
Звичайно, уявити я не міг,
Що тут розрадник знайдеться відразу...

Сергій сідає за уламком скелі, поблизу свого окопчика.
До цієї ж скелі, з другого боку, підходять Настуся
і Ступак.

Ступак

Не треба побиватися!

Настуся (*зітхаючи*)

Звичайно,

Усі ви схожі...

Ступак

Це вже ти дарма!

Чому ж мені ти цю сімейну тайну

Довірила?

Настуся

Не відаю сама.

Напевно... я довірливою стала.

Даремно?

Ступак

Ти від мене ждеш порад?

Настуся

Тебе я за товариша вважала,

З студентських літ ти був мені...

Ступак (*з гіркою іронією*)

Як брат?

Настуся

Так.

Ступак

Лиш недавно чув я зовсім інше:

Я ж той, хто хоче стати на путі

Сергієві... Бо місце головінжа

Мені дорожче над усе в житті!

Н а с т у с я

Не будь жорстоким! Я мов у безодні,
А ти — рахунки зводити...

С т у п а к

Пробач.

Н а с т у с я

Я стільки передумала сьогодні
І не знаходжу виходу, хоч плач!
Пішов. Нема. Хоча б згадав про мене!
Чекала — схаменеться, прийде... Ні!
Тепер — кінець. Кінець всьому, Семене,
Я раптом стала старшою в ці дні.

С т у п а к

Облиш! Усе влаштується... Від скрути
Нічого не залишиться...

Н а с т у с я

Ні, ні!

С т у п а к

Він так тебе кохає, вір мені!
А втім... О ні! Цього не може бути!
Ви знову дружно з ним заживете,
І, запевняю, будеш ти щаслива,
Людина він хороша! А проте,
Якщо ти справді... Ні, це неможливо!

Н а с т у с я

Так, справді! Більш не можу! Розумієш?
Не захищай його!

С т у п а к

Але ж сім'я...
Якщо не зовсім об'єктивний я,

Це зрозуміло: я люблю Сергія!
Якби ж... Не смію! Марні сподівання!
Мене тут братом називала ти,
А чи подумала, чому до тридцяти
Я неодружений? Чи я не знав кохання?!
Сергію заздрю? Так, усе життя!
Але не на посаду цю... на тебе!
Якби лиш ти погодилась...

Н а с т у с я
Не треба!
Я не одна тепер. Моє дитя...

С т у п а к
Ти тільки не хвилюйся! Я подамся
Куди належить, заявлю я скрізь,
Що батько я, що це мов...

Н а с т у с я
Отямся!

С т у п а к
Його усиновлю я!

Н а с т у с я
Схаменись!

С т у п а к
Замовкни! Як ти можеш! Стільки років
Ловлю я всюди кожен подих твій.
Від шелесту твоїх легеньких кроків
Здригаюсь, завмираю...

Н а с т у с я
Зрозумій,
Не для цього я почала розмову.

С т у п а к

Чи живемо не в одному дворі,
І я не бачу, як ти знову й знову
Душі шукаєш в цьому сухарі?!
Я заявлю Сергієві: доволі,
Не муч її! Відмовся і віддай
Тому, хто любить...

Н а с т у с я

Ні, ти збожеволів!
Минулому сама скажу: прощай!

С е р г і й виходить зі свого сховища.

С е р г і й

Спасибі, Сеню, ти мій справжній друг,
Розважив Настю... Кланяюсь у ніжки!

С т у п а к *(збентежено)*

Ти чув розмову нашу?

С е р г і й

Я оглух
Від вибуху... Недочуваю трішки!

С т у п а к

Це пройде...

С е р г і й

Сподіваюсь.

С т у п а к *(після вагання, рішуче)*

Чарівна
Дружина в тебе... Я відкрию душу:
Люблю її!

С е р г і й

Що ж, це не дивина!
Твій смак я щиро похвалити мушу.

Н а с т у с я *(убік)*

Він навіть не ревнує!

С е р г і й *(до Настусі)*

Ти не сердься,

Що я тоді...

Н а с т у с я

Я дещо принесла,

Візьми поїж. Не можна натщесерде...

С е р г і й

Я потім.

Н а с т у с я *(рішуче)*

Зараз.

С е р г і й

Ач, яка ти зла!

(Бере у неї бутерброд і з апетитом їсть).

Н а с т у с я

Поговорить з тобою я хотіла.

С е р г і й

Що ж заважає?

Н а с т у с я

Це не на ходу.

С е р г і й

Тоді чекай, Настусю. Спершу — діло,

А згодом я хвилиночку знайду.

(Прямує до телефону).

Н а с т у с я

Ну що ж, я не втрачатиму надії!

С т у п а к *(до Настусі)*

Нема прийому — зайняті вони!
Ти хоч умри — на них ніщо не діє,
Приходьте завтра!

Н а с т у с я

Годі, припини!

Збентежено розмовляючи між собою, входять будівельники. Вони прислухаються до телефонної розмови, яку веде Сергій.

С е р г і й *(у трубку)*

Пост? Пост! Алло! Чи ви усі послули?
Нарешті! Так... Вода все прибува?
А заносимість? Стережіться мулу!
Не чую... Стежте за об'єктом два!
Вже почалося? Інший рівень? Ясно,
Не панікуй! Роби своє, а ми
Дамо сигнал...
(Кладе трубку).

Ц и б а

Заносить?

С е р г і й

Треба вчасно
Укласти все...

Ц и б а

Давай людей!

С е р г і й

Візьми
І не барись: район у небезпеці!
Потрібен другий вибух!

Ц и б а

Так. Ну що ж...

Все буде точно-точно, як в аптеці!

(До всіх).

Орли, за мною.

(До Валерки).

Горобці — також!

Будівельники виходять. Залишаються Сергій, Настуся і Ступак. Входить захекана Варвара Степанівна.

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Валерка тут?

Н а с т у с я

Був щойно.

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Слава богу!

Живий?

Н а с т у с я

Аж надто!

В а р в а р а С т е п а н і в н а

В мене сил нема:

Я у швидку дзвонила допомогу,

Дзвонила у міліцію... дарма!

Здається, я забула привітатись?

Пробачте!.. Просто голова тяжка.

Сказав, що іспити, що треба готуватись,

Що, мабуть, заночує у друга.

Не можна дня прожити без тривоги!

Н а с т у с я

Ви заспокойтесь.

Варвара Степанівна
Де він?

Сергій
Унизу,
Пішов на пост.

Варвара Степанівна
Де саме?

Ступак
Край дороги.

Варвара Степанівна
Ах, боже мій, була ж я поблизу.
Але...

Сергій
Що ви робили там?

Варвара Степанівна
Здригалась
від вибуху...

Чути голос Баклана: «А ти, хлопчиську, той... Мені не вказуй!»

Сергій
Що це там за галас?

Входить Баклан у супроводі Валерки і Циби.

Валерка
Я не дозволю!

Баклан
Ач, який герой!

Настуся *(до Варвари Степанівни)*
Ось ваш синок!

Б а к л а н

Не заєць, а вже скаче!

Ц и б а

Та він дружинник!

Б а к л а н *(до Циби)*

Відпусти рукав!

Якби горіла в тебе хлібоздача,

Ти б не такої, мабуть, заспівав!

Де головний начальник?

С е р г і й

В чому справа?

Б а к л а н

З зерном пригнав я двадцять п'ять машин!

Куди мені подіти їх, цікаво?

В а л е р к а

«Здавай назад», — гукаємо, а він...

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Валерко!

В а л е р к а

Тихше!

Ц и б а

Я кажу їм: вчора

Весь рух ми припинили на косі.

С е р г і й *(до Баклана)*

Попереджали вас?

Це знають всі!

Б а к л а н

То що ж — машини кинути у море?

Казали нам: новий тут буде міст.
Де міст?

С е р г і й
До Мостобуду всі вимоги!

Б а к л а н
Була дорога, і нема дороги!
Як нам тепер накажете?

С т у п а к *(посміхаючись)*
В об'їзд!

Б а к л а н
Це замість трьох кілометрів — аж двісті!
Спасибі батьку вашому! А час?
Лише три дні лишилося у нас!
Та ще й бензину на таким об'їзді
Спалити треба скільки!

С е р г і й
Ти шофер?

Б а к л а н
Ні, бригадир з колгоспу «Повна чаша».
Зняли врожай, та через вас тепер
До біса піде вся робота наша!

С е р г і й
Ти не кричи! Я розумію — хліб!
Нелегко буде тут без переправи.
Але давай ми глянемо углиб:
Чи вигідно для нашої держави
Відмовитись в порту від всіх робіт,
Щоб мали кращий шлях автомашини,
В той час, коли зі стапелів країни
Новий щотижня сходить теплохід?

Будують нам глибоководні судна
Болгарія, і Польща, й НДР.
Де зимувати їм? Якщо тепер
Ми графік зірвемо, це річ підсудна!

Б а к л а н

Ти поясни колгоспникам, в чім справа!

С е р г і й

Гаразд, ходімо до твоїх машин!
(До Настусі).

Я повернусь за декілька хвилин!

С т у п а к

Але в якому вигляді, цікаво!

Сергій виходить разом з Бакланом.

Н а с т у с я (до Ступака)

Йому добра ти зичиш!

С т у п а к

Так. Ніде

Поганого я не казав нічого!

Але тобі скажу: я злий на нього,

Бо голову у зашморг він кладе!

(Стиха продовжує з нею розмову).

В а р в а р а С т е п а н і в н а (до Валерки)

Ти, може, сподіваєшся на чудо,

Готуючись до іспитів отак?

В а л е р к а

Ніколи з мене лікаря не буде!

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Що-о?

Ц и б а

Ваш синок — природжений моряк!

В а л е р к а

Таблетки, краплі, порошки, мікстури!

Заради цього вчитися шість літ!

Не для мові це, їй-бо, натури...

В а р в а р а С т е п а н і в н а *(з погрозою)*

Я йду до батька!

В а л е р к а

Передай привіт!

(Вибігає).

В а р в а р а С т е п а н і в н а *(до Циби)*

Це ти затуркав голову хлопчині

Тайфунами й нептунами!

Ц и б а

О ні!

С т у п а к *(підходить)*

Йому, звичайно, вчитись треба нині.

В а р в а р а С т е п а н і в н а

В порту без нього досить матросні!

Ц и б а

Що? А твій муж...

С т у п а к *(пошепки до Циби)*

Язик свій прив'яжи ти!

Ц и б а *(не слухаючи)*

Хіба не був звичайним моряком?

(Махнувши рукою, виходить).

Варвара Степанівна (*услід Цибі*)
Не та епоха! Щоб спокійно жити,
Тепер потрібен перш за все диплом!
(*До Настусі*).

Ну як? До зливи не дійшло ще?

Настуся
Бачу,
Це вас хвилює!

Варвара Степанівна
Я хотіла вам
Поспівчувати!

Настуся
Дякую.

Варвара Степанівна
(*відчувши іронію, розгубилась*)
Одначе,
Я з вами тут, а мій Валерка там...
Піду! (*Виходить*).

Ступак
Копатись у чужім нещасті,
Людині в душу лізти... Просто гидь!
Та... Справді, що ти вирішила, Насте?

Настуся
Ну що усі ви хочете, скажіть?!

Ступак
Пробач!

Повертається Сергій.

Сергій
Нічого не довів нікому!

Їм переправу подавай — і все,
Поїхали дзвонити до міськкому.

Н а с т у с я *(до Сергія)*

Ти не хвилюйся, може, пронесе!

Входить З а в ' я л о в.

З а в ' я л о в

Ну, як це зветься, сам скажи, Сергію!

С е р г і й

Здоров!

С т у п а к

Здоров!

З а в ' я л о в

Настусю, добрий день!

(До Сергія).

Сказав би, знаєш, та при ній не смію.

Це ж катастрофа! Що? Мовчиш як пень!

Ми лаятися будемо... І дуже!

С е р г і й

Ми? Лаятись?

З а в ' я л о в

Підняв отут бузу!

А як бурильників, ну, сам подумай, друже,

Я завтра на роботу повезу?

С т у п а к

Питаннячко!

З а в ' я л о в

На даному етапі

Зв'язок у нас перервано з селом.

С е р г і й
Я б відповів раніше: діло в пляпї,
Нема дороги — ми дамо пором!
Причали є...

З а в ' я л о в
Порядку лиш немає?

С е р г і й
Якби ж пором!

Входить К с ю ш а.

К с ю ш а
Ось п'ять радіограм:
Батумі зичить перемоги нам,
Здоровить Ялта, Ленінград вітає...
(Вручає радіограми).

С е р г і й
Це ж як вони довідались?

К с ю ш а
Радист радиста чує здалека.

С т у п а к
Сорока!
Всім розбазікала!

К с ю ш а
Була б мені морока!
Самі цікавилисьь.

С т у п а к
На брехні в тебе хист!

С е р г і й (гірко посміхаючись)
Вітають нас!

К с ю ш а
Хіба ж ми шиті ликом?
На висоті!

Н а с т у с я
Цієї висоти
Я так боюсь...

К с ю ш а
Боїшся? Чоловіком
Таким, як твій, пишатися б, а ти...

Н а с т у с я
Пишатися?

С т у п а к *(до Ксюші)*
Ти вахту закінчила?
Іди гуляй!

К с ю ш а
Вкажи іще маршрут!

С т у п а к
Тиняєшся! Знайшла б для себе діло!

К с ю ш а
А я волю бути саме тут!

З а в ' я л о в
Що ж будемо робити?

С е р г і й *(рішуче)*
Настю! Йди
Додому швидше!

Н а с т у с я
Знов женеш? Даремно.
Я хочу...

Сергій
Тут недовго до біди.

Настуся
Хвилюєшся за мене? Це приємно!
І все ж я спробую...

Сергій
Безумство! В цім чаду
Які, Настусю, можуть бути спроби?!
Іди додому! Чуєш?

Настуся
Що ж... піду.
Лишайся з тим, хто більше до вподоби!
(Прямує до виходу).

Сергій
Облиш, Настусю! В нас часу нема,
Збагни, які звалилися напасті!
(До Ксюші).
А ти чого тут?

Ксюша
Я?.. Хвилинку, Настю!
Я проведу!

Настуся
Спасибі, я сама!
(Виходить).

Ксюша (глянувши на Сергія)
Я теж, я теж.
(Поквапно виходить за Настею).

Сергій (знімає телефонну трубку)
Пост? Добре. Стань на чати

І стеж як слід. Людей нема ніде?
Тоді — сигнал. Так. Можна починати!

Сергій поклав трубку. І одразу заревла сирена.

З а в ' я л о в (*дивиться на дорогу*)
Назад! Полундра!

С е р г і й
Хто це там іде?

Входить К у к а н о в а.

К у к а н о в а (*підвівши руку*)
Відбій!

З а в ' я л о в (*здивовано*)
Відбій?

С е р г і й
Що?

К у к а н о в а
Накажіть негайно!

С е р г і й
Я вас не розумію хоч убий!

К у к а н о в а
Ви чули?

С е р г і й
Так. (*У телефонну трубку*).
Сигнал відбою. Майна!
Чому? Чому?! Наказано: відбій!

Кладе трубку. І знову сирена. Тепер вона звучить переривчасто. На майданчик збігаються будівельники, Варвара Степанівна та ін.

К у к а н о в а

Що ви накоїли! Повісити вас мало!
І хто, скажіть, вам дав такий наказ?

С е р г і й

Я діяв так, як совість підказала.
Хіба паш графік — новина для вас?

К у к а н о в а

Одначе переправи тут немає!

З а в ' я л о в

Хіба ж він винен, що її нема?

К у к а н о в а

Зав'ялов Запорожця захищає!

С т у п а к *(до Сергія)*

Я говорив!

С е р г і й

Озвалася кума!

Ц и б а

Що трапилось? Чи довго нам чекати?

В а л е р к а

Усе підготували ми...

В а р в а р а С т е п а н і в н а

І цей —

Ви гляньте!

В а л е р к а

Починається!

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Я — мати!

В а л е р к а

Ну й добре!

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Посоромився б людей!

Ц и б а

Облиш, Варваро! Ми з ним щойно звідти...

Уклали вибухівку — вищий клас!

В а л е р к а

І раптом...

К у к а н о в а

Доведеться розрядити.

Ц и б а

Що? Я не зовсім розумію вас.

К у к а н о в а

Я вам кажу...

Ц и б а

Цей ґрунт зубами гризти

Нам довелося... Не земля, а мідь!

І от нарешті зарядили гнізда,

А ви тепер, пробачте...

К у к а н о в а

Розрядіть!

Пораду можу дати лиш єдину.

Ц и б а

Я мав наказ.

К у к а н о в а

Забудьте про наказ!

Ц и б а

Ви хочете, щоб я труддисципліну
Розхитував?

К у к а н о в а

Не треба зайвих фраз!

Входить Макар Іванович.

М а к а р І в а н о в и ч

О, вся сімейка, бачу, тут... Вітання!
Ще й Ганна Олександрівна!

С е р г і й

Привіт!

К у к а н о в а *(до Макара Івановича)*

Не витримали!

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Кинув лікування?

Тобі ще місяць там сидіти слід!

В а л е р к а

Ну й молодець ти, батьку!

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Чудасія!

В а л е р к а

Про санаторний думати режим,
Коли в порту у нас така подія?!

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Він самогубець! Що робити з ним?!

М а к а р І в а н о в и ч

Варваро, годі! Добирай слова ти,
Йй-право, сперечатися не час.

К у к а н о в а (до Макара Івановича)

Не хочеться відпустки вам псувати,
Але відкликать доведеться вас.

М а к а р І в а н о в и ч

Якщо міськком вважає...

К у к а н о в а

Ми повинні

Заслухати це діло на бюро.

Вам необхідно розібратись нині

В усьому, що тут сталося.

М а к а р І в а н о в и ч

Добро.

Я розберусь і доповім, хоч ясно

І так: пішли по-справжньому діла!

К у к а н о в а

Якщо добро зробити передчасно,

Його не завше відрізниш від зла!

В нас хліб іде. Настали дні гарячі,

Мобілізовано машини з інших міст,

Та все даремно: строки хлібоздачі

Удвічі нам затягне цей об'їзд!

С е р г і й

Скажіть, ви косу оглядали?

К у к а н о в а

Нащо?

С е р г і й

Потрібен вибух. Коли так усе

Покинути тепер напризволяще,

Всю нашу мрію мулом занесе!

К у к а н о в а

Щоб зараз відновити цю дорогу,
Зусилля знадобляться немалі,
А коли другий вибух... вже нічого
Тоді отут не вдієш взагалі!

С е р г і й

А порт, виходить, не потрібен?

К у к а н о в а

Досить!

Це казна-що! Наведемо тут лад!

Ц и б а

Як швидко бухту Радості заносить!

С е р г і й

Спинятися — це значить йти назад!

М а к а р І в а н о в и ч *(до Куканової)*

Затримка, справді, шкоду виняткову
Нам принесе.

К у к а н о в а *(різко)*

Не слухайте химер!

В а р в а р а С т е п а н і в н а

(смикає Макара Івановича за рукав)

Не захищай, сам влізеш!

Ц и б а *(зітхаючи)*

Чайки знову

Покинуть Біле озеро тепер!

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Приморською вулицею проходить Макар Іванович у супроводі Варвари Степанівни і Валерки.

Варвара Степанівна
Тебе рятую від таких історій...

Макар Іванович
Ну, припини!

Варвара Степанівна *(не слухаючи)*
Витягую з біди...
Ледь випхнула нарешті в санаторій:
Перечекай! Так ні — прибіг сюди!

Валерка
І дуже добре! Весь народ чекає!

Варвара Степанівна
Валерко, цить!..
Урвався мій терпець.

Валерка *(до Макара Івановича)*
Ми шкодували, що тебе немає...
Ти, слово честі, батьку, молодець!

Варвара Степанівна
Він мусить лікуватись!

Валерка
Але ж море
Для нього кращий лікар!

Варвара Степанівна
Ти помовч!

Валерка
Печінка, мамо, в тебе дуже хвора.

Варвара Степанівна
Ти звідки взяв?

Валерка
У кожному слові — жовч.

Макар Іванович *(до Валерки)*
А ти чого тут швендяєш?

Валерка
Татусю!

Макар Іванович
До іспитів — лише чотири дні.

Валерка
Чому це завше, коли ти не в дусі,
Про іспити нагадуєш мені?!

Макар Іванович
Геть!

Валерка
А чому?

Макар Іванович
Облиш! Іще хвилина —
Й побачиш, де зимують карасі!

Валерка
Ой батьку, інтересна ти людина!
Ти й сердишся інакше, ніж усі.

Макар Іванович
Іди додому!

Валерка
Встигну! (*Вибігає*).

Варвара Степанівна
Так всі дні.
Серйозно треба нам поговорити!

Макар Іванович
Та не до цих розмов тепер мені!
Потрапив, бачиш, поміж два бушприти.

Варвара Степанівна
Ну що ж... В порту відомий ти давно
Як працівник старий, авторитетний...
До вибуху ти зовсім непричетний!

Макар Іванович
Тут порт, Варваро, буде все одно!
Великий порт.

Варвара Степанівна
Начальником призначать
Туди кого — Сергія чи тебе?
Він молодий, він енергійний... Значить...
Якщо міськком його і поскубе,
Яке тобі, скажи, від цього лихо?
Пильнуй своєї власної мети.

Макар Іванович
Чи розумієш, що сказала ти?
Робити підлість — невелика втіха!

Варвара Степанівна
Яка тут підлість? Поясни.

Макар Іванович
Людині ж
Загрожує біда, а я...

Варвара Степанівна
Овва!
З твоєю делікатністю — загинеш!

Макар Іванович
Я — комуніст, і я...

Варвара Степанівна
Гучні слова!
І комуністу треба їсти-пити!

Макар Іванович *(грізно)*
Що?

Варвара Степанівна
Я ж тобі кажу, а не комусь!

Макар Іванович
Як смієш ти...

Варвара Степанівна
Макаре, ми не діти!

Макар Іванович
До біса! Я за себе не ручусь!

Варвара Степанівна
Що ж, я піду, хоч на душі тривожно.
В очах у тебе нездоровий блиск!

Макар Іванович
Іди!

Варвара Степанівна
Іду, одначе так не можна!
Від хвилювань підвищується тиск!

Після затемнення ми бачимо Сергія, який в задумі стоїть перед баракком управління порту.

С е р г і й

Не при мені точилася розмова,
Та, як сусід, я маю певний стаж
І можу скласти вам безпомилково
Про їхні чвари повний репортаж.
Не важко уявити цю картину,
Бо вже давно для всіх не новина:
Макар, бува, засуджує дружину,
А робить — як підказує вона...

Сергій входить до управління порту, де вже зібрались
Макар Іванович, Циба і Ступак.

Макар Іванович *(продовжує)*

Не хвилюватись? Кліпати очима?
В порту хаос, а ти собі сиди!

С е р г і й

Так, справді, не лежали на печі ми!
Якщо не те робили — доведи!
Слід і надалі саме так...

Макар Іванович

Доволі!

С е р г і й

Але ж заносить!

Ц и б а

Треба ще разок!

Макар Іванович

Я вибуху нового не дозволю!

Ц и б а

Що ж нам робити?

С т у п а к

Ждати вказівок.

Сергій
Яких?

Макар Іванович
Мені набила вже оскому
Ця тема. Годі! Чи не знаєш ти,
Що думка є про це...

Сергій
Чия?

Макар Іванович
Міськкому.
І нам не можна всупереч іти.

Циба
Чому? Не розумію.

Макар Іванович
А тому, що
Куканова сказала — і кінець!

Циба
Вона серйозна жінка і тямуща,
Проте у цих ділах не фахівець!

Сергій
Ми їй доведемо!

Макар Іванович
Кричть всі хором.
Чи, може, поодинці — все дарма!

Циба
Макаре, ти ж моряк, ти знаєш: з морем
Погані жарти.

Макар Іванович

Виходу ж нема!

Якби у нас була найменша змога
Звести тут переправу, — інша річ.

Сергій

Жди, поки занесе тебе самого
Намулом дріб'язкових протиріч!

Макар Іванович

Людина я не менш ніж ти запекла,
Та принципу дотримуюсь завжди:
Не поспішай поперед батька в пекло,
Команда є — роби, нема — зажди.

Сергій

Нарешті чую сповідь твою щирю!
Яке горіння, боже мій!

Макар Іванович

Облиш!

Горіти треба з розумом і в міру,
Інакше дуже швидко погориш!
Я б теж хотів продовжити роботу.
Та поведінку як назвуть таку?
Він, замість розібратися достоту,
В заступника пішов на повідку!
Ви кричите, для вас ясні і прості
Усі питання: крутить Северин!
А стукнуть там — і ви, я знаю, врозтіч,
Відповідати буду я один!

Цяба

Яке безглуздя!

Сергій

Лиш одне я прошу:
Не узагальнюй!

Макар Іванович

Чи ж не так?

Циба

Невже не віриш друзям?

Макар Іванович

Дружба — річ хороша,

Та кожен власну шкуру береже!

Циба

Неправда!

Сергій

Весь народ за нами піде

І доведе...

Ступак

Народ? Це він? *(Вказує)*. Чи я?

Давай реально. Правди діти ніде...

Сергій

Я зрозумів: робота це твоя!

(Вказує на Макара Івановича).

Макар Іванович

Хто міг чекати на оцю судому!

Побачите: накрутять нам хвости!

Циба

Я карту занесу тобі додому,

І ти побачиш сам...

Макар Іванович

Під три чорти!

Циба

Тебе таким не пам'ятаю диким.

Макар Іванович
Я радив би дотримуватись меж.

Сергій
Себе переконати власним криком
Бажавш? Темперамент награвш?

Макар Іванович
Вклепався? Так?

Сергій
Чому ж такий ти радий?

Макар Іванович
З тобою зломить голову сам чорт!

Сергій
Мене позбутись хочеш?

Макар Іванович
Не вигадуй!

Сергій
Тобі кортить, щоб я подав рапорт?

Ступак
Пробач мені, Сергію, за втручання,
Мої поради недоречні тут,
Але звільнитись з власного бажання —
Не так погано, бо інакше — суд!

Сергій
Суд? Трибунал! За віщо? Не сміши ти!

Ступак
Вже прокурор дзвонив у порткомвод,
Розпитував. Збираються судити
Тебе за авантюру!

Ц и б а

Анекдот!

С е р г і й

Яка ж тут авантюра? Треба бути
Не знаю ким, щоб раптом... без підстав...

С т у п а к

На жаль, я не жартую. Все це чути
Було мені нелегко.

С е р г і й *(посміхаючись)*

Ти ридав?

С т у п а к

Глузуєш? Я по-дружньому. Одначе...

Ц и б а

Пускаєш бульбу!

М а к а р І в а н о в и ч *(до Сергія)*

Ось ти бачиш сам,
Що дружба — дружбою...

С е р г і й

Усе я добре бачу!
Але рапóрт нізащо не подам!
*(Виходить і, потрапивши на авансцену,
продовжує обмірковувати щойно почуте).*
Так, не подам! Він довго буде ждати!
Захоче — сам нехай мене зніма!
Та я ладен за все відповідати,—
Провини ж тут ніякої нема.
От тільки Настя... Знаю, скаже: годі,
Відмовся краще від своїх надій.
Усе я поясню їй при нагоді...
Ні, треба зараз. Де вона? Мерщій!
(Іде).

Зміна світла переносить нас до скромної кімнати в комунальному будинку. Тут живе Сергій. Зараз, щойно повернувшись додому, він озирається, шукаючи поглядом Настю.

Сергій

Ти знову бавишся? Часу у мене мало!
Сховається, а ти шукай, кричи!
Ну, де ж ти, Насте? Ну, пожартувала —
І годі! Їсти хочеться... *(Здивовано)*. Ключі!
Забула їх? Ну зачекай, крутійко...
Пішла стрічати? Недопитий чай...
*(Допиває чай зі склянки і,
раптом помітивши записку, читає)*.
«Усе було вже сказано, Сергійку,
Не гнівайся на мене і прощай!»
Що-о? *(Перечитує)*.
Так, «прощай»! Це справді? До усього
Іще таке! Вона жартує... Ні!
Чому це так хитається підлога?
І чорні плями раптом на стіні...
(Сідає).
Неправда! Озовися! Насте, мила!..
Як ти могла? Я не знаходжу слів!
Мене ніколи ти не розуміла,
Чи, може, я тебе не розумів?
Так, радощів зі мною небагато
Ти бачила... Який фатальний збіг!
Можливо, це заслужена відплата,
Але інакшим бути я не міг!
«Прощай!..» Ладен я визнати провину...
Все, як навмисне, склалось на біду!
Покинути мене в таку хвилину —
Це гірше, ніж убити... Я піду!

Сергій кидається прожогом до дверей, мало не збиває з ніг Ксюшу, яка входить.

К с ю ш а

Куди?

С е р г і й

Не знаю.

К с ю ш а

Зачекай.

С е р г і й

Не смію. (*Хоче йти*).

К с ю ш а

Спинись, у мене справа.

С е р г і й

Що? Яка?

Розкажеш потім.

К с ю ш а (*рішуче*)

Ні! Тебе, Сергію,

Куканова негайно виклика.

С е р г і й

Куканова?

К с ю ш а.

Дзвонила до Семена,

А він послав... Машина підвезе.

С е р г і й

Та я не можу зараз...

К с ю ш а

Треба.

С е р г і й

В мене...

Нічого ти не знаєш!

К с ю ш а

Знаю все.

С е р г і й

Довідались сусідоньки! Їм чвари
Лиш подавай! А новину таку...

К с ю ш а

Вона переселилась до Варвари.
Тож не сховати шила у мішку!

С е р г і й

Це наче грім серед ясного неба!

К с ю ш а

Що діється тепер в твоїй душі,
Я розумію, але ти...

С е р г і й

Не треба!

К с ю ш а

В міськкомі ждуть. Ти чуєш?

С е р г і й

Не спіши!

Дай осягнути все.

К с ю ш а

Рушай сміливо

І фактами резон свій доведи.

С е р г і й *(думаючи про своє)*

Так, так...

Ксюша

Людина ти не полохлива,
Доб'вися правди... Ну, ідеш?

Сергій *(наче прокинувшись)*
Куди?

Ксюша

О господи! Куканова чекає ж,
І треба конче пояснити їй...

Сергій

Цікаво, чом це ти наполягаєш?

Ксюша

Тому, що я... Тому, що ти... тюхтій!
Лемішка! Шляпа!

Сергій *(з гіркою посмішкою)*

Дякую за натяк!

Ксюша

Розкиснув зовсім, бачу! Розкисай,
Аж доки мій вельмишановний братик
Під тебе міну підкладе... Нехай!
(Розначливо махнувши рукою, вибігає).

Сергій вражено дивиться Ксюші услід.

На другому поверсі цього ж будинку — квартира Северинів. Біля столу, підперши голову руками, сидить засмучена Настя. Поруч на підлозі — її чемодан. Варвара Степанівна співчутливо дивиться на свою гостю.

Варвара Степанівна

А чи не Ксюша до цього причетна?

Настуся мовчки знизує плечима.

Вона ж колись до нього... Знає всяк!
Піти б до неї, та про все конкретно:
Отак і так, мовляв, отак і так!
Спокійно, але впевнено і строго,—
Закон на вашім боці: ви жона.

Н а с т у с я

Ні, все це почалося ще до того,
Як плавати покинула вона.
Змінився він, коли цей порт...

В а р в а р а С т е п а н і в н а

О боже!
Свята наївність! Просто як маля!
Така забити памороки може
Мужчині і по радіо, здаля!

Н а с т у с я *(думаючи про своє)*
Цей вибух... Я, можливо, помилилась.

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Але ж чому, чи вам це невтямки?
Ця радіо-крутихвістка з'явилась,—
І показалися всі чоловіки!
Макар Іванович мені про неї слова
Не дозволяє мовити без чвар.
Хто знає, може, це і випадково,
Та я пильную...

Входить Ц и б а.

Ц и б а

Варю! Де Макар?

В а р в а р а С т е п а н і в н а

На прив'язі його я не тримаю.

Ц и б а

Він так потрібен! Діло вимага.

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Але ж Макар удома не приймає.

Ц и б а

З якого ти зірвалась ланцюга?

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Та я жартую.

Ц и б а

За подібні жарти

У нас на флоті кидають за борт.

Я тут приніс... Макар не бачив карти.

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Якої карти?

Ц и б а

Ось. Майбутній порт.

Сам креслив.

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Знову вигадки химерні?

Хіба Макар не знає, що і як?

Ц и б а

Йому відомі карти інженерні.

Це не така. Це внутрішня.

В а р в а р а С т е п а н і в н а

Дивак!

Ц и б а *(розгортаючи карту)*

Ось бачиш — гавань. Біля неї — місто.

Квартали. Площа поміж двох заток.

В масштабі ураховано все чисто:
Готель, базар, лікарня, дитсадок.

Варвара Степанівна
А де кіно?

Ц и б а
Ось тут.

Н а с т у с я *(зацікавилась, розглядає)*
І все це буде?

Ц и б а
Обов'язково.

Н а с т у с я
Вірите в дива?

Ц и б а
Так. Недаремно казки склали люди,
В якій малюнок раптом ожива.

Н а с т у с я
Не чула.

Ц и б а
Жив дідок в селі глухому,
Була у нього сила чарівна:
Змалює човен — і пливе на ньому,
Змалює птицю — і летить вона.
Йдучи в пустелі, змалював криницю
Він на піску — і враз напивсь води.
Хороший задум, він завжди здійсниться,
Лише до нього руки доклади.

Н а с т у с я
Не поділяю вашого азарту:
Від креслення до діла...

Ц и б а
У житті
Повинен кожен мати свою карту,
Без неї легко збитися з путі!

В а р в а р а С т е п а н і в н а
Філософ! Змалював собі на втіху
Таке, чого не розбере і сам!
(Сміється).

Н а с т у с я
Коли втрачаєш карту — не до сміху!
Це вірно.

В а р в а р а С т е п а н і в н а
(до Циби, розгублено)
Ну, давай. Я передам.

Ц и б а
Тут все буквально викладено точно,
І певен я, ми виграємо бій.
(До Настусі).
Макар переконається наочно,
Що ваш Сергій мав рацію...

Н а с т у с я
Чи мій?

Вбігає Валерка. В руках у нього аркуш паперу.

В а л е р к а
Де батько?

В а р в а р а С т е п а н і в н а (підкреслено)
Здрастуй!

В а л е р к а
Неприємна справа.

В а р в а р а С т е п а н і в н а
Я вже одвикла від приємних справ!

Ц и б а
Що трапилось?

В а л е р к а
З'явилася об'ява.
Ступак повісив. Я її зірвав.

В а р в а р а С т е п а н і в н а
Без дозволу? Він батькові пришив...

В а л е р к а
Сергій Сергійович не винен! Але тут
Таке написано про нього...

Н а с т у с я (*схопилась*)
Про Сергія?
Що саме?

Ц и б а
Покажи!

В а л е р к а
Читайте
Н а с т у с я (*вражена*)
Суд?!

Коротке затемнення, після якого ми потрапляємо до третьої квартири цього ж будинку. Тут живе Ступак разом із своєю сестрою. Зараз вони вдома. Ксюша сидить на канапі, зосереджено про щось думає. Ступак походить по кімнаті.

К с ю ш а (*наспівує*)
Ах, чому — і сама я не знаю —
Вдалині від штормів і від гроз

Шлю в ефір піжне слово «кохаю»,
А виходить тривожно, як SOS.
Іншим курсом ти, мабуть, кочуєш,
Там, де хвилі клекочуть хмільні.
Ти сигналу мого не почуєш
І не прийдеш на поміч мені...
(Замовкає).

С т у п а к
Поганий настрій?

К с ю ш а
В мене? Анітрішки!
Тобі здалось.

С т у п а к
Одначе вигляд твій...

К с ю ш а
А ти самовдоволений такий,
Мов злодій після вдалої крадіжки!

С т у п а к (зупиняється)
Чому ти так ненавидиш мене?

К с ю ш а
Ах, Сеню, не чіпляйся, ради бога!
Дурниці!

С т у п а к
Ні, ти скажеш!

К с ю ш а
Це вимога?

С т у п а к
Так, в мене серце теж не кам'яне!
Відтоді, як вернулась ти додому

Із плавання, тебе не пізнаю —
Мов підмінили...

К с ю ш а

Зваж не перевтому,
На вдачу збаламучену мою.

С т у п а к

Причина, що й казати! Неуміло
Викручуєшся... Пісенька стара!
Невже не заслужив я, щоб сестра
Інакше ставилась до мене?

К с ю ш а

Зрозуміла!
Мені ти знову хочеш нагадати,
Що всю сім'ю на власному горбі
Тягнув з юнацтва, замінивши тата...
За це довіку вдячна я тобі.

С т у п а к

Подяка зовсім не обов'язкова!
Я запитав тебе не для образ.
Навіщо так дивитись дріб'язково
На все?..

У двері стукають.

Заходьте!

Входить Н а с т у с я.

Н а с т у с я

Можна? Я до вас.

С т у п а к

Настусенько! Нарешті! Браво! Браво!
Наважилась, прийшла! Я так чекав!
(Хоче обняти її).

Н а с т у с я *(звільняється від його обіймів)*
Мене занепокоїла об'ява...

К с ю ш а
Вже подала?

С т у п а к
Хіба ж нам до об'яв?!
Я ще не вірю сам своєму щастю.
Сідай! Віднині ти — хазяйка тут!
Влаштовуйся!

К с ю ш а *(здивована)*
Це остаточно, Насте?

Н а с т у с я
Ні. Хочу я довідатись про суд.

К с ю ш а
Так швидко суд? А може, він не схоче
Вас розлучити?

С т у п а к
А чому це так
Тебе хвилює?

К с ю ш а
В тебе справжній такт!

С т у п а к
А в тебе справжня витримка жіноча!

Н а с т у с я
Я не про це. *(Передає оголошення).*

К с ю ш а *(швидко проглянувши)*
Хто вигадав цей бруд?

С т у п а к
На жаль, Сергій розв'язку сам прискорив.

К с ю ш а (*вказуючи на текст*)
Це що?

С т у п а к
Ухвала профспілкових зборів:
Усім піти на показовий суд!
(*Змінюючи тон*).
Забудьмо це... Настусю, довгождана!
Дозволь чайку? Є кава запашна,
Є печиво...

Н а с т у с я
Стривай!

С т у п а к
Тобі погано?

Н а с т у с я
Ні, дуже добре.

С т у п а к
Трішечки вина?

Н а с т у с я (*не слухаючи*)
Що буде з ним? Його пошлють за ґрати?

С т у п а к
Що? З карним кодексом за все своє життя
Не мав я справи. Звідки мені знати,
Яка його чекатиме стаття?!

К с ю ш а
Це в тебе називається «розв'язка»?

С т у п а к *(незадоволений її втручанням)*
Закон для всіх!

К с ю ш а
Признайся, цю свиню
Підклав не ти?..

С т у п а к
Послухайте, будь ласка,
Усе я вам спокійно поясню.
Сергій тут винен сам...

Н а с т у с я *(до Ступака)*
Заради мене,
Якщо мені ти правду говорив
Про почуття свої... Піди, Семене,
Все поясни, врятуй... Ти маєш вплив,
Піди... Тобі повірять неодмінно!

С т у п а к
Але... Чому так вболіваєш ти?
Для тебе він тепер чужа людина,
Ти ж вирішила... Спалено мости!

Н а с т у с я
Скажи одверто: зробиш?

С т у п а к
Не беруся:
Я мушу представляти наш будком.

Н а с т у с я
Допоможи!

С т у п а к
Всі знають — ми з ним друзі,
Мені незручно бути захисником.

К с ю ш а
А прокурором зручно?

С т у п а к
Ми солдати:
Наказано... Якби не я, тоді
Було б ще гірше.

К с ю ш а
Рибку упіймати
Бажаєш в скаламученій воді?

С т у п а к
*(зневажливо глянувши на Ксюшу,
звертається до Настусі)*

Мені, повір, теж довелося туго, —
Я прислухатись мушу до вимог.
Друг — це не той, хто покриває друга,
А хто всю правду каже...

К с ю ш а
Демагог!
Брехня!

С т у п а к
У тебе вирази культурні!
Та принциповість змушує мене...

К с ю ш а
Не думай, що усі навколо — дурні
І твій маневр ніхто не осягне!

С т у п а к
Маневр?

К с ю ш а
Я довго думала і нині
Збагнула, хто він, правильний мій брат!

Невже ти, Насте, віриш цій людині?
Він весь фальшивий — з голови до п'ят!

С т у п а к

Ти просто збожеволіла!

К с ю ш а

Можливо, —

Якщо тебе послухати щодня...

(До Настусі).

Не йди за нього... Будеш ти щаслива

Лише з Сергієм! Чуєш?

С т у п а к

Маячня!

Н а с т у с я

Навіщо ви...

С т у п а к *(до Ксюші)*

Слова ти марно губиш!

Наклепуєш на мене по злобі.

К с ю ш а *(до Настусі)*

Сергій... Його ти кинула, бо... любиш!

А він всім серцем вірний лиш тобі!

Після затемнення ми потрапляємо до кабінету секретаря мисьькому партії. За столом, перед Кукановою, у напружених позах сидять Сергій і Турляй.

К у к а н о в а *(до Сергія)*

Але ж ти бачив, мосту ще немає...

С е р г і й

Виходить, доки ледарі за труд

Надумують узятись, хай чекає

Такий об'єкт!

К у к а н о в а

Що скаже Мостобуд?

Т у р л я й *(до Сергія)*

На мене валиш? Треба мати совість!

С е р г і й

За планом зобов'язані були
Давно рапортувати про готовність.

А ви проект затвердили коли?

Мовчиш? Мовчи!

К у к а н о в а

Ця суперечка марна!

Т у р л я й

Щоб спорудити там пристойний міст,
Потрібен час. Ми вкладемо весь хист,
Та справа ж творча...

С е р г і й

Ні, це справа карна!

Давно було розписано всі дати,

Їх знав Турляй, і добре знали ви!

К у к а н о в а

Але ж народ від графіка страждати
Не мусить. Ти як хочеш це назви!

С е р г і й

Народ! Я знав, що підведе Турляй,
Уміє він замилювати очі!

К у к а н о в а

Виходить, ти навмисне... Зачекай!
Подібна поведінка...

Т у р л я й
Просто злочин.

Ї у к а н о в а (до Турляя)
Ви тільки не нашіпуйте!

Т у р л я й
Йому потрібна лиш дешева популярність!

С а р г і й
У наших планах, мабуть, я тому
Зробив поправку на твою бездарність,
Хотів поромом замінити...

Ї у к а н о в а
Справа ускладнюється, бачу, все одно.

С е р г і й
Але ж потрібна місту переправа!

Ї у к а н о в а
Міський бюджет затверджено давно,
А до нового року довго ждати.
Яку ти, справді, кашу заварив!

С е р г і й
А може...

Ї у к а н о в а
Позапланові витрати...
Не вийде!

С е р г і й
Боїмось бухгалтерів!

Ї у к а н о в а
Не розумію.

Сергі́й

З вечора до рання
Треми, що хтось з фінансових служак
Все може розтлумачити не так,
І хоч нема, та знайде зловживання!

Кукано́ва

Про дисципліну як міркуєш ти!

Сергі́й

Не хочу жити за старим звичаєм:
Чи варто двадцять крапель берегти,
Коли на цьому морі ми втрачаєм?!

Кукано́ва

Стривай, не плутай! Не у цьому суть!
Якби ти цю не зруйнував дорогу,
Не довелося б нам здіймать тривогу.

Сергі́й

Я знав раніше, що відсталих б'ють,
А ви б'єте...

Кукано́ва

Ех, друже мій Сергію!
Обставини нас душать без жалю:
Бува, не раз сама я розумію,
Що слід не так робити, а роблю!
Зірвати графік! В маренні тяжкому
Такі слова сказала б я хіба?
Подумай сам: я, секретар міськкому,
До чого закликаю? Це ж ганьба!
Але не можна, аж ніяк не можна,
Щоб хтось зривався з місця мов стріла,
А другий — повз... щоб установа кожна
Своїм окремим хутором жила!

Сергі́й

Хай горобця орел чека покірно,
Стрибає тихо, дзьобає пшоно?!
К у к а н о в а

К у к а н о в а

В нас планове хазяйство. Рівномірно
Повинно розвиватися воно!
Хаос — це дуже небезпечна штука.
Нам боляче затримувати лет
Того, хто рветься всім єством вперед,
Але інакше... Лебідь, Рак та Щука!
Ніколи без чіткої дисципліни
Не переможе армія в бою.
Всі гвинтики державної машини
Повинні бути...

Сергі́й

Я вас переб'ю!
Судить, якщо зроблю найменшу шкоду,
Якщо не йтиму в ногу з усіма!
Та я не гвинтик...

К у к а н о в а

Хто ж ти?

Сергі́й

Я — господар
Й себе не хочу стримувать дарма!

Вбігає схвильований Зав'ялов.

Зав'ялов

Товариші! Подія світова!

Турляй

Що? Запустили знову космонавта?

Зав'ялов

Фонтан!

Куканова

Фонтан?

Зав'ялов

Увесь народ співа:

Пішла сьогодні достроково нафта!

Куканова дзвонить. Входить секретарка.

Куканова

Машину!

Секретарка

Зараз! (*Виходить*).

Сергій

Як потрібен порт!

Зав'ялов (*киваючи у бік Турляя*)

Начальнички! Засіли у садибах

І думають...

Сергій (*до Куканової*)

Дозвольте другий вибух,

Останній, так би мовити, акорд!

Куканова (*до Турляя*)

Мене цікавить лиш одна деталь:

Замовлень нахапавши на два роки,

Ти знав, що з мостом не вкладешся

в строки,

І все ж підряд узяв...

Турляй

Було нам жаль

Прогавити такі асигнування:
Хотілось їм одразу — на гачок.
Фінанси — це основа існування,
Я господарник, отже...

К у к а н о в а

Ти жучок.

Так, так, жучок, товаришу Турляй!

Т у р л я й

Ви зрозумійте...

К у к а н о в а

Що, на користь справі,

Давно б тебе слід вигнати — і край!

Т у р л я й

Але, пробачте, на якій підставі?

К у к а н о в а

Так, так, формально не було підстав:

Освіта є, поводишся ти чемно,

Займав посади і не пив, не крав...

А що душа твоя бліда й нікчемна,

Що у думках нічого, крім сльоти,—

Про це казати ми не мали права,

Бо, доки ще не провалилась справа,

Могли нам не повірити, хто ти!

Не штука бути лиш в анкеті чистим!

От уяви: в одну прекрасну мить

Прийшов ти сам: «Не потягну,

звільніть!» —

Якби, звичайно, був ти комуністом!

Т у р л я й

Я в партії уже не перший рік

Перебуваю!

К у к а н о в а

Так, перебуваєш!

На збори ходиш, дмешся, мов індик,
Й газети навіть інколи читаєш!
Член партії! Ми бачили таких,
Що під ногами крутяться у неї
І думають, що партія для них,
А не вони для партії! Пігмеї!
Вигукують неголосно: «Вперед!» —
Хоч з місця й не збираються рушати,
І партії святий авторитет,
Мов щит, потрібен їм, щоб приховати
Свого благополуччя гнилизну,
Свої дрібненькі наміри і плани!
В епоху нашу щирю і ясну
Взялися відкіля ви, громадяни?!
Нам партія дорожча від життя,
Ми з нею вражі нищили навали,
Йй віддали найкращі почуття,
Мужніли з нею, з нею будували,
Щоб світ старий пішов у небуття,
Щоб турляї в ній не перебували!

Т у р л я й

Ніяк не можу зрозуміти вас.
Якщо і справді я такий поганий,
Чим пояснити, що за довгий час
Не мав я навіть жодної догани?

К у к а н о в а

Тому, що не висаджував коси,
Не прагнув, не боровся, жив без ризику!
І зараз ти обцянку даси,
Пояснювальну вручиш нам записку,
Покаєшся і знайдеш, як завжди,
Причин поважних, мабуть, цілу купу:

Мовляв, і кошти відпустили скупю,
Ще й завантаженість... Отак сухим з води
І вискочиш, не виконавши плану,
Підвівши всіх в той час, коли Сергій
І план здійснив, і працював старанно,
А партквиток покласти може свій!

Зміна світла. На авансцені — Сергій.

С е р г і й

Невже... О ні, причулося це слово!
Хіба ж так може статись наяву,
Що буду я примушений раптово
Віддати все, для чого я живу?!
Коли біда звалилася на плечі,
Вона вже не відпустить і зігне...
Аж холодно стає від порожнечі,
Яка за горло стискує мене.
Ні, краще кров віддати по краплині,
Смертельній підкоряючись журбі,
Аніж дізнатись раптом, що віднині
Я не потрібен, партіє, тобі!
Покаятись? Мовляв, від перевтоми
Таке зі мною трапитись могло?
Зробити вигляд, ніби усвідомив
Я помилку, якої не було?
Така покірність вплинула б. Не змістом,
А формою — це декому усмак.
Одначе я не був би комуністом,
Свій партквиток рятуючи отак!

Гасне світло. Промінь падає на двері, що ведуть до приміщення міськкому партії. Тут, при виході, Настуся зустріла Куканову.

Н а с т у с я

За віщо? Пояснить: яка причина?
Усе це каламутна течія.

К у к а п о в а

Ви хто така?

Н а с т у с я

Сергієва дружина.

Хто його краще знає — ви чи я?

К у к а н о в а

Не в тому річ. Я матиму нагоду
В усьому розібратись до дрібниць,
Та це партійна справа.

Н а с т у с я

Від народу

У партії немає тасмниць!

І ви, і я — з однакового тіста,

Не личить нам зважати на чини.

Вирішуючи долю комуніста,

Візьміть характеристику в жони!

Ми не такі, повірте, нерозумні

І розбираємось, у чім не правий муж.

К у к а н о в а

Але дозвольте висловити сумнів
У вашій об'єктивності.

Н а с т у с я

Чому ж?

К у к а н о в а

Тому що... ясно кожному.

Н а с т у с я

Хвилинку!

Боюсь, пробачте, думку загубить.

Послухайте мене, як жінка жінку,

А потім ваші висновки робіть!

Усе, звичайно, має свою міру...
Буває, дім для двох стає тісним...

К у к а н о в а
Не розумію вас.

Н а с т у с я
Лише допіру
Я розлучитись вирішила з ним.

К у к а н о в а
Усе це несподівано і... дико!

Н а с т у с я
Ні! Спробуй вікувати у журбі,
Коли всі думи й плани чоловіка,
Всі почуття належать не тобі!
Не вабили мене коштовні шати,
Про затишок не мріяла й комфорт,
Та, що йому дорожче, хотіла знати —
Дитя майбутнє наше чи цей порт?!
Про себе вже мовчу... І по неділях,
І по святкових днях — завжди сама...
Він з головою — в цих солоних хвилях,
Без них для нього і життя нема!

К у к а н о в а
Будь ласка, заспокойтеся!

Н а с т у с я
Ні... Годі!
Я не із тих жінок, що кожную мить
До всіх партійних комітетів ходять
І вимагають: «Мужа поверніть!»
Якщо немає справжнього кохання,
До чого ж тут надії голубі?!
Ніколи на партійному аркані

Не вдержиш чоловіка при собі!
Не раз вночі, у темряві глибокій,
Чекаючи, вслухаючись в югу,
Я заздрила йому на цей неспокій,
На цю безумну пристрасть і жагу.
Перед такими всі шляхи відкриті,
Вони затори атакують в лоб.
Якби всі люди так жили на світі,
Був комунізм збудований давно б!
Повірте, це завжди я розуміла,
Та серце не затиснути в кулак!
Воно вже не витримує... несила!
Ви теж колись кохали?.. Чи не так?

К у к а н о в а

Звичайно... Співчуваю вам душею,
Та не збагну: до чого тут любов?

Н а с т у с я

Мене він зрадив з мрією своєю,
Заради неї на усе пішов:
Себе прирік на гіркість самотини,
На довгі ночі без хвилинки сну,
На розпач ним забутої дружини,
На передчасну серця сивизну,
І справді... душу треба мати мертву,
Іржею треба взятись до кісток,
Щоб за оцю страшну, нелюдську жертву
У нього відібрати партквиток!

К у к а н о в а

Як ви сказали — взятися іржею?

Н а с т у с я

Ви не зважайте на оці слова,
Можливо, я...

Куканова (замислено)

Таке в житті бува,

Але ж...

Настуся

(похитнувшись

і з великим зусиллям вимовляючи слова)

Сергій не винен!

(Втрачаючи свідомість, притуляється до стіни).

Куканова (збентежено підхоплює її)

Що це з нею?

Зміна світла. Коридор міської лікарні. Біля дверей з табличкою «Лікар» Сергій запитливо і тривожно дивиться на Тамару Гнатівну.

Сергій

Ну як?

Тамара Гнатівна

Ідіть. Не дав професор згоди.

Сергій

Отямилась?

Тамара Гнатівна

Отямилась. Проте...

Дарма ви під дверима стоїте.

Сергій

Пустіть до неї.

Тамара Гнатівна

Це завдасть їй шкоди.

Сергій

Лиш на хвилинку!

Т а м а р а Г н а т і в н а
Знаємо цю пісню —
Не виженеш вас потім!

З дверей вибігає санітарка.

Т и к у д и ?

С а н і т а р к а

Дали подушку... Йй бракує кисню.
(Зникає в глибині коридора).

Т а м а р а Г н а т і в н а

(хвилючись, присуває Сергієві стільця)

Спокійно! Сядьте! Випийте води.

(Наливає йому води і, подавши склянку, швидко виходить).

С е р г і й

Шалений день!.. А небеса прозорі,
Ні хмарки... Що? Не думати про це!

Як холодно у цьому коридорі!

А губи сохнуть, і пашисть лице!

(Помітивши санітарку, яка швидко повертається).

Стривайте!

С а н і т а р к а

Поспішаю!

С е р г і й

Мить єдину!

С а н і т а р к а

Не можу! Не затримуйте мене.

С е р г і й

Ви зараз там побачите дружину...

А я їй не сказав про головне!

Санітарка
Не можу — небезпека виняткова.

Сергій
Ви їй скажіть, я разом з нею там!

Санітарка
Скажу.

Сергій
І ще одне-єдине слово,
Що я її...

Санітарка
Все ясно. Передам.
(Виходить).

Сергій
Хто міг чекати! Каже — небезпека...
Чи це здалося? Ні, я добре чув.
Яка у цьому коридорі спека!
Невже...
*(Схиляється над столиком,
охопивши голову руками).*

Входить Тамара Гнатівна.

Тамара Гнатівна
Ви зараз... Ви спите? Заснув.

Вимикає загальне світло, залишаючи одну лампочку. Ще раз глянувши на Сергія, виходить. Лише декілька хвилин Сергій перебуває в хворобливому забутті, та за цей час йому наснилося таке... Під тихі звуки знайомої нам пісні вдалині виникає чудесне видово: мірадами вогнів сяє майбутній порт. Несподівано для глядачів з різних кутків залу лунає посилений динаміками голос. В ньому відчутні інтонації, характерні для Циби.

Г о л о с

Пишатись можеш — це твоя робота.
Хоча вона і нелегка була,
Ти дав мені нові морські ворота
В широкий світ. За це тобі хвала!
Але сьогодні й зовсім іншу дяку
Почуєш ти від навколишніх сіл:
Не можна раптом кидатись в атаку,
Якщо не забезпечено твій тил!

С е р г і й

Та я ж нагадував не двічі і не тричі!

Г о л о с

Твій намір добрий, але схибив ти!
Не бійся правді глянути у вічі
І мужність май за все відповісти!
Допоможу я труднощі збороти
І покладу тягар твоїх турбот
Собі на плечі...

С е р г і й

Чий це голос? Хто ти?

Г о л о с

Не впізнаєш мене? Я єсть народ.

С е р г і й

Народ? Клянуса: на твою довіру
Я ділом відповім! На жаль, не так
Від імені твого лише допіру
В порту зі мною говорив Ступак!

Г о л о с

Ступак? Не всіх я знаю поіменно,
Та до вподоби деяким людяцям
Розписуватись без кінця за мене.
Я не просив їх. Грамотний я сам.

Я маю власну думку. І ясною
Вона була та й буде, далєбі.
Ти чуєш?

С е р г і й

Чую. (*Озирається*). Відкіля зі мною
Говориш ти?

Г о л о с

Шукай мене в собі!

С е р г і й

Знайду! Нехай мене цькують зухвало!

Знайду! (*Вдивляється у далечинь*).

Це що там трапитись могло?

Злетіла чайка... і одразу впала.

У неї переламане крило!

Сергій робить рух у той бік, де помітив пораненого птаха, але видиво змінюється: на березі лежить ледве притомна Настуся.

Н а с т у с я

Чому так пізно ти прийшов?

С е р г і й

Роботі

Моїй нема ні краю ні кінця.

Н а с т у с я

Коли ж нарешті ми з тобою...

С е р г і й

Потім!

Н а с т у с я

Ах, знову — потім! Іншого слівця

Від тебе я не чула!

С е р г і й
Годі, Насте!
Не каверзуй. Ти просто як дитя.

Н а с т у с я
Кохання — потім, радість — потім...
Щастя —
Теж потім. І отак усе життя!
Я вже стомилась від цієї казки —
Не хочу «потім»!

С е р г і й
Ждуть мене діла.

Н а с т у с я
А серце зараз потребує ласки,
І в'яне, і марніє без тепла!
Це «потім» довело мене до згуби
І душу всю понівечило вкрай...

С е р г і й
Так, я недолюбив, недоголюбив,
Але ж я щиро... *(Скрикує)*.
Насте, не вмирай!

Н а с т у с я
Ні, пізно! Нас роз'єднує загата.

С е р г і й
Але ж було у мене стільки справ!
Я ради щастя так робив багато,
Що й думати про нього не встигав!

З темряви з'являється Тамара Гнатівна.

Т а м а р а Г н а т і в н а
Стійку дружина ваша мала вдачу,

Проте чудес на світі не бува...

Шкода її... (Зникає).

Сергій

Неправда! Я не плачу,

Це означає, що вона жива!

Перед Сергієм виникає образ Варвари Степанівни.

Варвара Степанівна

Ні, помиляєтесь — це справедлива кара:

Не дбали ви про запити сім'ї.

Якби в усьому слухались Макара,

Напевно, ви не втратили б її!

Жили б спокійно, зберігали б нерви,

Вона, либонь, не відала б нудьги...

Сергій

Навряд.

Варвара Степанівна

Чого добилися тепер ви?

Її нема, з Макаром — вороги!

Сергій помічає у темряві Макара Івановича.

Макар Іванович

Не вороги! Але ж, повір, не смію

Тобі і другом бути: я з сідла

Одразу вилечу... Хто я такий, Сергію?

Мала людина...

Сергій

Надто вже мала.

Макар Іванович

Подай рапорт, і ми тебе вже зранку,

Зарплату зберігаючи, без вад

На іншу перекинемо ділянку...
Затихне шторм — повернешся назад.
Я ж доповім, що зрушили ми діло,
Ліквідували болячки старі,
Усі потрібні висновки зробили, —
Й не будуть нас чіпати нагорі.

С е р г і й

Накласти хочеш свіжу політуру
На свій старий начальницький стілець?!
Ну що ж, тримайся за номенклатуру,
Тремти, а я ітиму навпростець!

Місце Макара Івановича непомітно займає С т у п а к.

С т у п а к

Що, погорів? Туди тобі й дорога!
Новатор і зразковий сім'янин!
Сидиш отут, не відаєш нічого,
А в тебе, кажуть, народився син.
Що ж, виховання я візьму на себе,
Бо я — великодушності зразок.
І виросте, повір, таким, як треба,
На мене схожим стане твій синок!
Нехай він буде лицемірством славен,
І дуже спритно вже з юнацьких літ
Пристосуватись вміє до обставин,
І тонко догодити кому слід.

С е р г і й

Сім'єю тут ми всі жили одною,
Тож як твоя спадлючилась душа?

С т у п а к

Бо вчасно не боровся ти зі мною,
Не дав мені одразу одкоша,
Наївно вірив, що моє сумління

Не дасть мені зрости на хижака,
Я ж користався цим, пустив коріння,
І там, де треба, в мене є рука.

С е р г і й

І руки й ноги я тобі зламаю!

Сергій кидається до Ступака, хоче його схопити, але той вислизає з його рук.

С т у п а к

Ха-ха! Це діло зовсім не легке —
З десяток різних я лазівок маю!

С е р г і й

Яке ж воно вертляве і слизьке!
Недовго ще таким, як ти, гасати!
Ти не зіграєш на моїй біді!

С т у п а к (*пританцьовуючи*)

Подай рапóрт! Відмовся від посади!
Тебе я не чіпатиму тоді!
(*Зникає*).

Входить Б а к л а н.

Б а к л а н

А де ж пором твій?

С е р г і й

З'їли.

Б а к л а н

Я з тобою
Серйозно. Жарти зараз невтямки.

С е р г і й

Атож... Пором цей разом із трубою...

Б а к л а н

Що?

С е р г і й

З'їли канцелярські пацюки!

Б а к л а н

Нехай їм чорт! Нам хліб возити треба!

С е р г і й

Біда! Не можу я допомогти.

Б а к л а н

Чув зовсім інше вранці я від тебе!

Забув хіба?

С е р г і й

Всього не знаєш ти!

Зазнав я від товариша огуди,

А мій начальник дав раптово крен...

Б а к л а н

Невже тому, що є подібні люди,

Від діла ти відмовитись ладен?

Баклан зникає. На його місці з'являється К у к а н о в а.

К у к а н о в а

Я гніваюсь на тебе: як ти міг

В своїм пориві нехтувати сутне,—

Дороги прокладаючи в майбутнє,

Розбив одну з сьогоднішніх доріг?

Не знаю, як це діло розв'яжу,

Ми змушені тепер чекати суду...

Тобі нічого більше не скажу,

Та все ж за тебе я боротись буду!

Слід бачити, куди весло гребе,

Тут злочином була б короткозорість.

Дерзай, роби народові на користь,
І партія підтримає тебе!

С е р г і й

Спасибі! Але тут... Цієї втрати
Нізащо в світі не переживу.

Сновидіння зникає. В коридорі лікарні — звичайне світло. Біля Сергія стоїть К с ю ш а.

К с ю ш а

Ну, ну, прокинься! Скільки можна спати!

С е р г і й *(розплющує очі)*

Це ти?

К с ю ш а

А хто ж?

С е р г і й

У сні чи наяву?

К с ю ш а

О, вже давно нікому я не снюся!

Є в мене повідомлення...

С е р г і й

Яке?

Входить Тама ра Г н а т і в н а.

Тама ра Г н а т і в н а

Будь ласка, не кричіть тут!

С е р г і й

Як Настуся?

Тама ра Г н а т і в н а

На жаль, її становище тяжке.

Професор біля неї. Зачекайте.
Що скаже він — це, знаєте, закон.

С е р г і й
Як затягнувся цей жахливий сон!

Т а м а р а Г н а т і в н а
Ви тільки нервам волі не давайте!
(*Виходить*).

С е р г і й
Йде обертом у мене голова...

К с ю ш а
Облиш!

С е р г і й
І сам я наче у безодні..

К с ю ш а
Ти знову розкисаєш! А сьогодні
Міністр до Одеси прибува,
По радіо я чула. Тож негайно
Ти мусиш з ним зв'язатися.

С е р г і й
О ні!
Про наші справи знає він, звичайно...

К с ю ш а
Ти нагадай.

С е р г і й
Незручно це мені!
Я ніби виправдовуюсь... Не хочу!

К с ю ш а
Ти поясниш, як треба, до ладу,

І, може, все іще цієї ночі
Розв'яжеться...

С е р г і й
Ні, Ксюшо... Не піду!

К с ю ш а
Іди.

С е р г і й
А Настя?

К с ю ш а
Вахту замість тебе
Нестиму тут не гірше аніж ти!

С е р г і й
Але... Не можу звідси я піти...

К с ю ш а
Для справи, для людей, для неї — треба!

С е р г і й
Вона ж така слаба та беззахисна...
Як тут її покинути саму?

К с ю ш а
Від суду врятуватись ще не пізно.
Ти зрозумій!

С е р г і й
Що я скажу йому:
«Закинули мені самоуправство,
А я не винен, я несамохіть.
Дозволив це начальник пароплавання,
Від покарання ви мене звільніть!»
Не хочу! Зважив я усе чудово:

Тут помилки нема, і, взагалі,
Сьогодні зовсім не про мене мова —
Про те, як треба жити на землі!

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Кабінет начальника порту. Перед Макаром Івановичем сидить похмурий Валерка.

Макар Іванович
Не я затіяв суд!

Валерка
Але нічого
Ти не зробив, щоб не відбувся він!

Макар Іванович
Гірких чимало я зазнав хвилин.

Валерка
О, так! Ти схожий майже на святого!

Макар Іванович
Повір, не хочу я його топити,
А захищу — мені намнуть борти!

Валерка
Цікаво! А чому сьогодні ти
Не спробував це людям пояснити?

Макар Іванович
Допіру там... стояв ти у юрбі...
Я підійшов, та всіх як вітром здуло.
В чім справа? Я не вовк і не акула!

Валерка

Мені, гадаєш, легше, ніж тобі?
В дитинстві я пишавсь тобою ревно,
Твоїми ранами і тим, що нелегку
Ти путь пройшов і півжиття, напевно,
Провів на капітанському містку.
Бувало, сяду з хлопцями у човник
І цілий день розказую про це...
А зараз хто ти? Капітан-чиновник!
Ну, як ми людям глянемо в лице?!

Макар Іванович

Який мудрець! Іди! Твої повчання
Мені набридли. Ти іще хлопчак!
Ми дома поговоримо не так!

Валерка

Ні, батю... В нас розмова ця — остання!

Макар Іванович

Яке зухвальство!

Валерка

Я пішов. *(Виходить)*.

Макар Іванович

Куди?

Валерко, стій.

(Убіж). Воно вже батька гудить!

Входять Ступак і Циба.

Ступак

Нехай Макар Іванович розсудить!

Циба

Я доведу!

С т у п а к

Будь ласка, доведи!

М а к а р І в а н о в и ч

Це що у вас, пробачте, за дебати?

С т у п а к

В нас рішення незмінні і тверді,

А ти нарзас...

Ц и б а

Одначе засідати

Не буду на шемякинім суді!

С т у п а к

Ось маєш!

Ц и б а

Нудно від такого ремства!

С т у п а к

Як щось, то кожен голос підійма.

А провести якесь міроприємство —

Нікого, розумієте, нема!

Ц и б а

Мі-ро-при-єм-ство! Он як! Ну і слово!

Не вимовиш, зламаєш язика!

Сказав би просто: вбивство — і готово!

М а к а р І в а н о в и ч

Максime!

Ц и б а

Хай до чесності звика!

М а к а р І в а н о в и ч *(до Циби)*

Ніхто тебе не змушує, їй-право,

Заздалегідь вирішувати...

Ц и б а
Ні,
Не хочу!

Макар Іванович
Глянеш, як ітиме справа,
А там...

Ц и б а
Слова у тебе не смачні!
Навіщо ця, сказати б... веремія?
Я Ступакові говорив не раз.
Ми виправдаєм, певен я, Сергія,
Одначе він... чи виправдає нас?

Макар Іванович
Прийшли до мене гризтися? Набридло!
Я цілий день сьогодні у чаду.
Без мене ви судіть тепер...
(*Хоче йти*).

Ц и б а
Це підло!
Умити руки хочеш?

Макар Іванович
Я піду.

Ц и б а (*затримує Макара Івановича*)
Макаре, стій!

Макар Іванович
Часу нема!

Ц и б а
Спинись!
Мене послухай, і прийди до тям!

Хіба не разом тюльку сорочками
Ловили у дитинстві ми колись?
Були у нас і радощі, і сварки,
Згадати все — не вистачить і слів!
Ми разом залицялися до Варки,
Як більш культурний — ти її відбив
І щастя з нею повного добився!

Макар Іванович
Верзеш! Не хочу марнувати час!
(Знову поривається піти).

Циба
Стривай! Ти став начальником у нас,
Я собі вантажником лишився.
Та я не заздрю. У житті я просто
Їрокую, й ні туди і ні сюди!
І ти, Макаре, нашим був завжди...
Чому ж тепер, хай з'їсть мене короста,
Не впізнаю тебе я?

Макар Іванович
Дай спочинок,
Я й так ходжу мов п'яний від думок.

Циба
Міліє море від малих піщинок,
А ти ж не море, навіть не струмок!

Макар Іванович
Ач, занесло куди!

Циба
Згадай ті дні,
Коли у сорок першим наказали
Нам висадить під три чорти причали...
Тремтіли клешні в мене. Ти ж — ні-ні!

Лиш засичав: «Не хникай, значить —
треба!»

І я повірив і пішов на це.
Руїни ми лишали після себе,
Ядучий дим в'їдався нам в лице,
А нині, коли вибух для життя
Потрібен... ти кладеш на серце гирю,
Баланду травиш нам не до пуття,
Гукаєш: «Стоп!» І я тобі не вірю!
Не вірю, що ти справді зараз проти
Такого діла...
(*Хапає Макара Івановича за руку*).

Макар Іванович

Годі, відпусти!

Циба

Не вірю я, що ти до рук сволоти
Сергія віддаси. Чи ти — не ти!

Ступак

Я протестую!

Циба

Протестуй!

(*До Макара Івановича*).

Змінилось

В порту усе за декілька годин,
Навколо тебе пустка утворилась.
Не помічаєш?

Макар Іванович

Ні, я не один!

Входить Сергій, у запалі суперечки присутні його
не помічають.

Циба (*до Макара Івановича*)

Ну що ж, нехай тебе народ потрусить!

Макар Іванович
Погрожуєш? Лякаєш?

С т у п а к
Марний труд!

Ц и б а
Портовики не прийдуть на цей суд!

С е р г і й *(несподівано)*
А я вважаю: суд відбутись мусить!

Макар Іванович
Глузуєш?

С т у п а к
До судової ухвали?
А що в неділю скажеш ти?

С е р г і й
Коли?
Чому в неділю?

Макар Іванович
Хочеш, щоб відклали?

С е р г і й
Ні, щоб обов'язково провели!
І не тягнули!

С т у п а к
Коли так він просить...

С е р г і й
Бо зволікання — це всьому кінець!

Макар Іванович
Кінець?

Ц и б а

Нічого не збагну!

С е р г і й

Заносить!

Як швидко суд, то швидше й рішенець!

Це безумовно! Судді теж не діти...

За справедливість жодні ступаки

Мене ніяк не зможуть засудити,

Не вдасться їм... Все вийде навпаки!

С т у п а к

Це ще надвоє бабка ворожила!

С е р г і й

Пусте! Хай півень не співа пісень,

Та все одно почнеться вчасно день,

Від півня незалежно... В цьому сила!

С т у п а к

Заява це занадто гарячкова!

С е р г і й

Прощайте! (*Хоче йти*).

С т у п а к

Шкодуватимеш!

С е р г і й

Ще б пак!

М а к а р І в а н о в и ч

Чекай, Сергію! В мене є розмова.

Ц и б а

Нам треба йти, товаришу Ступак!

С т у п а к (*до Макара Івановича*)

Дозвольте?

Макар Іванович

Так.

Циба і Ступак виходять. Макар Іванович ніяково мовчить, не знаючи, з чого почати. Нарешті звертається до Сергія.

Макар Іванович

Як Настя?

Сергій

Вже нічого.

Макар Іванович

Можливо, треба чимсь допомогти?

Сергій

Яка ж тут може бути допомога!

Макар Іванович

Ти ображаєшся?

Сергій

О ні. А ти?

Макар Іванович

Розхльобати не можу цей куліш!
Були ж у нас з тобою спільні мрії...
Кукановій цього не поясниш!

Сергій

Чому? Хіба ж вона не зрозумів?

Макар Іванович

Хтозна! Тепер я кинутий всіма,
Мовляв, чому не сперечався з нею!
Та я плюю на всю цю ахінею:
Без дисципліни партії нема!

Сергій

Хіба ж у тім партійна дисципліна,
Щоб, власну думку втративши і честь,
Начальству догоджати щохвилино,
На кожен чмих відповідати «єсть»!
І, стежачи за настроєм недремно,
Згубивши запал справжнього бійця,
Лиш те казати, що йому приємно,
А не всю щирю правду до кінця.
Звичайно, дехто любить ці «кульбити»...
Куканова, здається, не така!
Підтакуванням тільки не зміцнити
В житті авторитет керівника!

Макар Іванович

Не всім кортить іти назустріч грозам!

Сергій

А треба завше бути між людьми,
Бо партія — наш колективний розум
І колективне серце, отже, — ми!

Макар Іванович *(задумався)*

Можливо, я щось і не так роблю,
Та дмухати вже пізно на печені!
Якщо тепер я раптом відступлю,
Що у порту подумують про мене?

Сергій

Лиш це тебе хвилює?

Макар Іванович

А проте
Поганого не бачу тут нічого!

Сергій

Всі й кажуть: він лиш думає про те,
Що може хтось подумати про нього!

Макар Іванович
Хіба ж це дивно? На шляху крутім
Пильнуй, інакше можна оступитись!

Сергій
Так, помилка твоя найбільша в тім,
Що завше ти боїшся помилитись!

Макар Іванович
Пусте! Я звинувачень не боюсь!
Дотримуюсь усіх інструкцій точно,
Людина я відверта і не склочна...
Не до вподоби, може, це комусь?!
Розв'язувати прагну справедливо
Питання кожне, хай воно мале,
Роблю усе можливе...

Сергій
Так, але
Слід інколи робити й неможливе:
Не виконать, якщо тобі дали
Вказівку непродуману, й для діла
Порушити інструкцію, коли
Сам бачиш, що вона вже застаріла!

Макар Іванович
Слова, слова! В житті все значно глибше!
Бувають речі нібито ясні,
А коли слід сказати «так» чи «ні»,
Не відаєш, як саме буде ліпше!
Невже тобі не випадало теж
Стрічати несподівані завади,
Коли, бува, до ранку не заснеш,
Вагаєшся і все шукаєш ради?!

Сергій
Чого ж... Буває, мороком закута,

Встає переді мною далина,
І горло міцно затискає скрута,
Й, здається, неминуча мілина...

Макар Іванович
Що робиш ти у випадку такому?

Сергій
Я знаю, ти мене за дивака
Вважаєш... Я не говорив нікому,
Але...

Макар Іванович
Що саме?

Сергій
Я пишу в ЦК.

Макар Іванович
В ЦК? Ти пишеш?

Сергій
Так. Тебе дивує?

Макар Іванович
Хіба не думав ти, шлючи пакет,
Що не тактовно турбувати все
Дрібницями Центральний Комітет?
Все викладав, либонь, в своїй манері
Про наші справи? Що ж, пиши, пиши!

Сергій
Я ці листи пишу не на папері —
В думках... Ну, так би мовити, в душі!
Забувши про утому і спочинок,
Немов п'ючи з ясного джерела,
З ЦК звіряю я свій кожен вчинок,

І помисли, і наміри, й діла.
Відходять геть і сумніви, й вагання:
Всі «за» і «проти» зваживши як слід,
Ми неквапливо на мої питання
Шукаємо й знаходимо одвіт.
Упевненість, і віра, й принциповість
На жодну мить не залишають нас,
Бо лиш на правду й всенародну совість
Ми свій орієнтуємо компас.
Вже з усіма від імені держави
Говориш ти, обравши вірну путь,
І, *звідти* глянувши на наші справи,
По-справжньому оцінюєш їх суть.

Макар Іванович
Усе це так, звичайно. Та буває —
Потрапиш несподівано в кільце.

Сергій
Я мушу йти... На жаль часу немає!
(*Виходить*).

Макар Іванович (*у глибокій задумі*)
Лист до ЦК!.. Не думав я про це.

Входить Ксюша.

Ксюша
Дозвольте?

Макар Іванович
Так. Що в тебе за турботи?

Ксюша
Мене прийняти можете?

Макар Іванович
Прийму. Розкажуй.

К с ю ш а

Відпустіть мене з роботи.

Я хочу знов у плавання.

М а к а р І в а н о в и ч

Чому?

К с ю ш а

Причин багато.

М а к а р І в а н о в и ч

Втома? Чи зневіра?

Набридли наші портові діла?

К с ю ш а

Ні, порт я встигла полюбити щиро,

Але... свого причалу не знайшла.

М а к а р І в а н о в и ч

Говориш якось ти багатозначно,

Одразу й не второпаю, в чім суть.

Я не створив умов?

К с ю ш а

Ні, вам я вдячна...

М а к а р І в а н о в и ч

Які ж тоді вітри тебе женуть?

К с ю ш а

Ті, що колись мене погнали з хати

У штормові простори і світи.

М а к а р І в а н о в и ч

Від себе ти надумала тікати?

К с ю ш а

Не знаю.

Макар Іванович
А від себе не втекти!

Ксюша
Я ж не сказала... Ні, це не від себе!
Тут зовсім інше...

Макар Іванович
Що? Поплутав чорт?

Ксюша
Можливо... Розумієте, не треба
Мені лишатись тут.

Макар Іванович (*незадоволено*)
Пиши рапóрт!

Макар Іванович передає Ксюші аркуш паперу. Ксюша сідає до столу і починає писати. Входить Варвара Степанівна.

Варвара Степанівна
Я вам не перешкодила?

Макар Іванович
Йй-право,
Ти просто делікатності зразок!

Варвара Степанівна
(*підкреслюючи*)
У вас тут, бачу я, службова справа!

Макар Іванович
Ти відгадала.

Варвара Степанівна
Радіозв'язок?!

Ксюша

Готово. (*Підводиться*).

Макар Іванович

Добре. Хай тепер полежить.

Подивимось, тоді я дам одвіт.

Ксюша

Хіба ухвала не від вас залежить?

Макар Іванович

Від нас обох. Тож квапитись не слід!

Знизавши плечима, Ксюша виходить.

Варвара Степанівна

Цікаво! Справді!

Макар Іванович

Що тобі цікаво?

Варвара Степанівна

Усе!

Макар Іванович

Ти знов у формі бойовій!

Варвара Степанівна

Так, так! У батька тут службова справа,

А рідний син...

Макар Іванович (*збентежено*)

Що?

Варвара Степанівна

Ходить сам не свій!

Макар Іванович

У наші чвари ти не лізь!

Варвара Степанівна

Я — мати.

Що він зробив?

Макар Іванович

Прилип, немов смола...

Варвара Степанівна

Чому?

Макар Іванович

Та все хотів мене повчати.

Варвара Степанівна

Ти винен сам, що вліз у ці діла!

Ступак давно казав... Тобі наука!

І я казала вдень і уночі...

Макар Іванович

Ступак, Ступак! Всі знають, що падлюка,

Та всі чомусь мовчать...

Варвара Степанівна

І ти мовчи —

Сім'я ж у тебе.

Макар Іванович

Годі!

Варвара Степанівна

Ох і вдача!

Макар Іванович

А що я можу...

Варвара Степанівна

Як це — що? Лягти!

У тебе коронарна недостатча!

Макар Іванович
На підлість знов мене штовхаєш ти!

Варвара Степанівна
Яка ж тут підлість? Ти весь час хворів,
А нині знов розхвилювався дуже,
Бо в тебе серце щире, не байдуже...
Не вірять? Хай спитають в лікарів.
Здоров'я в тебе — вже не той гатунок!

Макар Іванович
Ні, більше я на цей не стану шлях!

Варвара Степанівна
Але для тебе є один ратунок:
Сердечний приступ, ліжка і соєстрах!

Макар Іванович
Старий рецепт!

Варвара Степанівна
Казав сліпий: «Побачим!»

Макар Іванович
Даремно ти розводиш каламуть:
Не хочу більше бути я лежачим,
Таких лежачих б'ють!

Після затемнення. Вечір. Перед будинком лікарні, по-
глядаючи на освітлене вікно, стоїть Сергій.

Сергій
Я тут... Я тут! Анастасіє, рідна!
Немов маяк, твоє вікно сія,
Як ти мені до болю необхідна!
Ти жити мусиш, дівчино моя!

Зміна світла. Коридор міської лікарні, тут тепер Ку-
канова розмовляє з Цибюю.

К у к а н о в а

Подумати лише: у ці хвилини,
Можливо, зараз, за стіною тут
Йде таїнство народження людини,
А батькові байдуже...

Ц и б а (*похмуро*)

В батька — суд.

К у к а н о в а

Так, так, цей суд... Було б нечуйно... Буду
Просити, щоб відклали днів на сім.

Ц и б а

Сім днів? Абсурд! Відмовитись від суду
Повинні ми. Це зрозуміло всім.

К у к а н о в а

Дивлюсь на вас — гаряча ви натура!
Та зрозумійте, що не можу я
Втручатися в діла прокуратури,
Бо справа це, звичайно, не моя,
Нав'язувати думку нам незручно.

Ц и б а

Як це у вас виходить, не збагну:
Все на словах і правильно, і влучно,
А як до діла — тут ні тпру ні ну!
Не вірю я, що виходу нема,
Знаходили ми вихід і з облоги!

К у к а н о в а

Я теж, повірте, мучусь від тривоги,
Але я не вирішую сама!

Ц и б а

Одначе треба діяти! В лещата
Візьміть усіх, хто зупиняє рух!

К у к а н о в а

Повірте, Цибо, ми не склали рук,
Та діяти — не означає кричати!
В нас буде порт! Так, так! І той, хто нині
Тут світ побачить, прийде юнаком
В комуністичну гавань на Вкраїні!

Ц и б а

Якщо дозволить вибухи міськком!

К у к а н о в а

(прислухається до зойку за стіною)

Хвилиночку!

Ц и б а

Це не у тій палаті!
І голос не хлоп'ячий!

К у к а н о в а

Дивина:

Ви певні, буде він, а не вона?

Ц и б а

Він, портовик... В матроському бушлаті!

К у к а н о в а *(посміхаючись)*

Накажете розвішати знамена?

Входить С т у п а к з букетом у руках.

С т у п а к

Товаришко Куканова! Якраз
Усюди я шукав сьогодні вас...

К у к а н о в а

Виходить, ви прийшли сюди до мене?

С т у п а к *(зняксовіло)*

Я з квітами... Звичайно...

К у к а н о в а
Квіти гарні,
Та я не розумію, як могли
Ви просто так з'явитись до лікарні...

С т у п а к
Ми з нею завше друзями були!

К у к а н о в а
А з ним?

С т у п а к
Також.

К у к а н о в а
Напевно, ви тому
По-дружньому даруєте сьогодні
Його дружині квіти, а йому —
Букет обвинувачень...

С т у п а к *(збентежено)*
Ви не згодні?

К у к а н о в а
Мені допіру прокурор дзвонив,
Звичайно, каже, справа неприємна,
Але не можна, хто б там не схотів,
Отак людину гудити даремно!

Ц и б а *(грізно насуваєтьса на Ступака)*
Так все це ти...

С т у п а к
Я протестую! Адже
Хотів йому ж на користь, чи не так?!

К у к а н о в а
Вам далі залишатись тут не раджу.

С т у п а к

Але...

К у к а н о в а

Ідіть, товаришу Ступак!

Затемнення.

Берег моря. Сергій вдивляється у далечінь.

С е р г і й

Заносить! Та певне без повороту?

Он бухта Радості... Нуртує водограй.

Як звузились за день вхідні ворота!

Заносить, хоч руками зупиняй!

Входить Ступак. Помітивши Сергія, він боязко озирається і лише згодом наважується порушити мовчанку.

С т у п а к

Картина справді невесела нині!

С е р г і й *(здивовано міряє його поглядом)*

Ти спостережливий!

С т у п а к

Мені, признаюсь, жаль,

Що так воно...

С е р г і й

Але ж у цій картині

І сам ти неабияка деталь!

С т у п а к

Гадавш, я хитрую?

С е р г і й

Неприродні

Для тебе хитроці!

С т у п а к

Облиш. Здамо в архів
Всі наші суперечки. Я сьогодні
Все передумав, переоцінив.

С е р г і й

Чим пояснити чудодійну зміну?
Стомився, може, від своїх атак,
А чи раптово, саме в цю хвилину,
Заговорила совість?

С т у п а к

Може, й так.
Не в тому річ. Не розумів я дива:
На всіх щаблях, без будь-яких підстав,
Завжди чомусь була несправедлива
До мене доля. Але я мовчав.
Ще в інституті... Думка, наче спрага,
Мене сушила в ті далекі дні:
Чом від усіх симпатія й повага
Завжди були тобі, а не мені?
Не раз, бувало, серце скаламучу,
Собі признання роблячи сумне:
Мою любов відкинувши жагучу,
Тебе обрала Настя... не мене!
Хоч ти усіх замучив тут безмежно,
Та за тобою йдуть товариші.
Я ж всіх щаджу і дію обережно,
Все правильно роблю...

С е р г і й

Та без душі!

С т у п а к

Ну, був я проти... В кожного є право
На власну думку! Мав я відчуття,
Що скінчиться отак твоя забава!

С е р г і й

Розсудливий ти був усе життя!

С т у п а к

Розумний розрахунок — не порок.

С е р г і й

Перемага, хто вірить в перемогу.

Не можна, перше ніж зробити крок,

Щоразу думати, куди поставити ногу!

Але до чого ти ведеш — не ясно.

С т у п а к

Як це — до чого? Хочу, щоб ти знав!

Я виклав заперечення завчасно,

Та їх до пароплавства не послав!

(Показує йому папери).

С е р г і й

Це вчинок, гідний видатних героїв!

С т у п а к

Ти кажеш — суд! Я знаю, на суді

Заявиш, ніби я усе накоїв...

С е р г і й

Припустимо, скажу... І що ж тоді?

С т у п а к

Ну, пристрасті киплять. Усі на мене

Накинуться...

С е р г і й

І схоплять?

С т у п а к

Це не сміх.

С е р г і й

Людей боїшся? Це тому, Семене,
Що не хотів ти вірити у них!

С т у п а к

Ні, просто є у нас «ентузіасти»,
Любителі «дивитись у глибінь»,
Почнеться склока... Може це накласти
На все технічне керівництво тінь.
Навіщо ці розмови нездорові?
Це ж не секрет: не кожен ще доріс
До визначень, де явища типові,
А де...

С е р г і й

Ти пропонуєш?..

С т у п а к

Компроміс.

Один на одного не будемо кивати,
А я чимало винайду причин,
Щоб на суді тебе урятувати,
Повір мені...

С е р г і й

Ти просто сучий син!

Підводиш спритно принципову базу,
Все робиш ніби з вищих міркувань...
Та варто правді виплисти,— і зразу
Усім ясна душі твоєї твань.

С т у п а к

Пробачити різке я можу слово,
Одначе тінь на всіх нас навести...

С е р г і й

Ні! Явище для нас ти нетипове,
Та ще існують отакі, як ти!

С т у п а к

На критику мою реагування?
Вона у тебе викликає страх?

С е р г і й

Ні, я за критику, та проти копірвання
На смітниках!
Добро шукай у людях, а не блохи,
Красу душі, а не холодний прах,
І не вважай, що жертвою епохи
Ти став, якщо не тямить у ділах!
Ми сповнюємось силою земною,
Все для людини роблячи...

С т у п а к

Пробач!
Чому це так говориш ти зі мною,
Немов не я, а ти обвинувач?

С е р г і й

Що ж, на цей раз не помилився ти!
Не здумай посилатись на застуду
Й до клубу завтра не забудь прийти:
Хай буде суд! Я вимагаю суду!

Входить Макар Іванович.

Макар Іванович *(до Сергія)*
Тепер під суд іти вже нам обом!

Сергій
Чому це?

Макар Іванович
(знімає телефонну трубку)
Пост? Даю вам півгодини
До вибуху нового. *(Кладе трубку).*

С т у п а к

А пором?

М а к а р І в а н о в и ч

Його пришлють сюди без тяганини,
Коли побачать, що робота йде.

С е р г і й

Це правда?

М а к а р І в а н о в и ч

Так.

С т у п а к

Чия це настанова?

М а к а р І в а н о в и ч

Моя.

С т у п а к

Та ні!

М а к а р І в а н о в и ч

Я можу дати слово
І запевняю: слово це тверде!

С т у п а к

Але... Я зрозуміти вас силкуюсь...
Є ж певна думка... Знаєте, яка?

М а к а р І в а н о в и ч

Звичайно, знаю. І орієнтуюсь
На певну думку... нашого ЦК.

С т у п а к *(схвильовано)*

Довідались?

М а к а р І в а н о в и ч

Довідався.

С т у п а к

Цікаво!

Що ж, вашій спритності належне я віддам:

Схотіли, щоб його сліпуча слава

(вказує на Сергія)

Тепер дісталась тропешки і вам!?

Дзвонить телефон. Макар Іванович бере трубку.

М а к а р І в а н о в и ч

Алло! Так, слухаю. Якраз він зараз тут.

Я передам... І подарунком цінним.

(Поклавши трубку, до Сергія).

Куканова. Тебе вітає з сином!

С е р г і й

Син! Я піду!

М а к а р І в а н о в и ч *(зупиняє його)*

Спочатку — наш салют!

Реве сигнальна сирена. Сергій затримується, але в цю мить йому здається, що зовсім близько він бачить осяяну сонцем палату міської лікарні, де лежить Настуся, збентежено дивлячись на Куканову.

Н а с т у с я

Він зараз там, в порту?

К у к а н о в а *(киває)*

Безмежно гордий,

І зараз прилетить сюди... Ваш син —

Ровесник порту.

Н а с т у с я

Так, ровесник порту!

Нехай на батька схожий буде він!

Такий же неспокійний... Неможливий

Для затишку. Натомлений завжди

І, мабуть, саме через це — щасливий...
Нехай не знає горя та біди!
Я — мати! Ще не віриться... Дитині
Тепер віддам усе своє тепло.
Але ж і я злетіти хочу нині...
Я відновлю поламане крило!

Світло пригасає. І знову у промені прожектора —
Сергій.

Сергій

Закінчуються тут мої нотатки,
Як щось не так — скажіть мені чому;
Всі слухні зауваження й додатки,
Подумавши, звичайно, я прийму.
Я вірю: збагнете ви серцем чулим
Відвертий лист, написаний в думках,
Бо ви також не хочете, щоб мулом
Хоч трошечки заносило нам шлях!
Сьогодні — суд. Що вирішить — не знаю,
Та певен я: повинен кожен з нас
Не критися (моя хатина скраю)
За керівну вказівку чи наказ.
Не ждати, доки хтось вгорі за тебе
Все розжує і в рота покладе,
А мати переконання тверде,
Що в цьому випадку лиш так робити треба!
Як ленінської правди охоронці,
Високу розуміючи мету,
Ми мусимо нести у грудях сонце,
А не холодну мряку і сльоту.
Іти вперед, дерзати! Перемога
Лише того увінчує дзвінка,
Хто не втрачає проводу прямого
Між власною душею і ЦК.

Він дивиться вперед, де над хвилями грайливо круж-
ляють білі чайки.

З М І С Т

«Є лінія вогню — вона в усьому...»

Петро Моргаєнко 5

ПОЕЗІЇ

ЯСНО БАЧУ

«Не штурмував я Зимній...» 18

Костянтин Петрович 20

«Навік я в пам'яті лишив...» 21

Звернення до безсмертного ровесника 22

«Ти була порятунком...» 23

Слава людині 24

Адмірал 25

В Донбасі 27

«Хлопець підійшов до фортеп'яно...» 27

Прощання 29

Роздуми 29

У польоті 31

Молодіжна 31

Київська лірична 32

Балада про Солдата 33

«Гомонить кипуче море...» 37

«Солдат рушає в путь свою...» 39

«Встає над піснею світання...» 39

Я — комуніст 41

ЛІНІЯ ВОГНЮ

- «Пройшла повз нас
вогню безжальна смуга...» 44
Сестра 45
Хустина 46
Дума 46
Листоноша 48
Пісня про Гулю Корольову 49
Безсмертя 50
Лісова пісня 51
Жовтневий подарунок 53
Ми прийшли! 55
Над Хрещатиком 55
Міст 56
Синові 58
«У Берліні чи у Відні...» 59
Зірка на обрії 60
Лінія вогню (*Вінок сонетів*) 61

НАВКОЛО СВІТУ

- Прикмети доби 70
Пробудження велета 71
Тінь 72
Пам'яті Соломона Бандаранаїке 73
Індонезія 75
На фабриці Папастрата 76
В античному театрі 78
Пам'ятник Кобзареві 80
Могила Руставелі 83
Портрет співця 85
«Твою посмішку горду...» 87
Заболотний 88
Тадж-Махал 91
Повдинок 93
Вдова 97

- Зустріч з Верещагіним 100
Королева поспішає 103
Сон 105
«Яблучко» 107
Делі — недалеко! 108
«Дивовижне дерево баньян!» 111
Відкритий лист професору М. Вейсгалу 112
«Всьому, що з'єднує народи...» 114

АНТОНІНА

- «Коли в море виходжу...» 116
«Я на траверзі серця твого
щохвилини...» 117
«Це народження дня нового...» 118
«Твою посмішку, звук твого імені...» 119
«Лиш тобі своє серце віддавши...» 120
«Не забуду глуху тривогу...» 120
Початок любові 122
«Той вечір, люба,
назавжди розтанув...» 123
«Як часто сниться море синє...» 124
«У пам'яті моїй — твоя тривога...» 125
«Ти скоро станеш матір'ю...» 126
«Я зустрічався на війні...» 126
«Нам будуть снитися завжди...» 127
«Не тільки розуміть з півслова...» 128
«Сліпучим променем сполоханий...» 129
На світанку 130
«Знов холодна і вогка ніч...» 131
Лист на Батьківщину 131

КОЛО ЛІТЕРАТУРНЕ

- Монолог критика 133
Закінчений початківець 134
Життя і творчість 135
«Передовик» 135

Інстинкт самозбереження	135
Істотна поправка	136
Образ	136
Драма комедіографа	137
Ой!	138
Зібрались два критики...	139
Вісники свободи (<i>Повість у віршах</i>)	142
Лист до ЦК (<i>Драматична поема</i>)	231

**Григорій Давыдович
Плоткин**

**ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
В ДВУХ ТОМАХ
ТОМ ПЕРВЫЙ
СТИХОТВОРЕНИЯ**

Київ, видавництво
художественной літератури
«Дніпро», 1987

(На українському мові)

Редактор Т. В. Карбовнича
Художнє оформлення О. С. Сідавського
Художній редактор С. П. Савицький
Технічний редактор Т. А. Табаченко
Коректор З. П. Шкода

Інформ. бланк № 3548

Здано до складання 03.03.87.	Умовн. друк. арк. 14,625.
Підписано до друку 13.05.87.	Умовн. фарбовідб. 14,788.
БФ 23150. Формат 70×100 ¹ / ₃₂ .	Обл.-вид. арк. 13,399.
Папір друкарський № 1.	Тираж 2000 пр.
Гарнітура звичайна нова.	Зам. 7—75.
Друк високий.	Ціна 1 крб. 80 коп.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252001, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

Плоткін Г. Д.

ПЗ9 **Вибрані твори: В 2 т. Т. 1: Поезії / Передм.
П. Морганка.— К.: Дніпро, 1987.— 358 с.**

У перший том увійшли кращі поетичні твори українського радянського письменника (1917—1986). Це бойова публіцистична лірика часів Великої Вітчизняної війни, вірші високого громадянського звучання, що утверджують радянський патріотизм і інтернаціоналізм, твори, пройняті вірою в добро і справедливість. Представлено й кращі зразки інтимної лірики.

До тому входять також повість у віршах «Вісники свободи», присвячена декабристам, та драматична поема «Лист до ЦК», у якій розповідається про будівництво нового порту. Герої поеми вирішують складні морально-етичні проблеми.

II 4702590200—113
М205(04)—87 113.87

84Ук7